

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
VE ÇEVRECİLİK: TEMA VAKFI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tolunay DAYI

**Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İrfan HAŞLAK

AĞUSTOS - 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
VE ÇEVRECİLİK: TEMA VAKFI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tolunay DAYI

Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

Bu tez 05/08/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tolunay DAYI

02.05.2008

ÖNSÖZ

“Sivil Toplum Kuruluşları, Çevrecilik ve TEMA Vakfı” konusu, günümüzdeki çevreci faaliyetlerle devlet-vatandaş ilişkilerini göstermesi açısından üzerinde durulmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmam esnasında yardım ve desteğini gördüğüm danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İrfan HAŞLAK’a, ilköğretime başlamamdan yüksek lisans eğitimimi tamamlayıncaya kadar geçen süredeki bütün hocalarıma, beni yararlanabileceğim kaynak eserlere yönlendiren TEMA Vakfı Onursal Başkanı Hayrettin KARACA’ya ve bugünlere ulaşmamda karşılığını ödeyemeyeceğim kadar büyük emekleri olan aileme teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Tolunay DAYI

02.05.2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1:SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	4
1.1. Sivil Toplum ve Siyasal Toplum Kavramları	4
1.2. Sivil Toplumla İlgili Bazı Teoriler.....	5
1.3. Sivil Toplumun Tarihî Gelişimi	10
1.3.1. Batı’da Sivil Toplumun Gelişimi	11
1.3.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi	17
1.4. Sivil Toplum - Siyasal Toplum Etkileşimi: Demokrasi.....	23
1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış.....	28
1.5.1. Konumları Açısından Sivil Toplum Kuruluşları	29
1.5.2. Yapıları Açısından Sivil Toplum Kuruluşları	31
1.5.2.1. Dernekler.....	31
1.5.2.2. Vakıflar	31
1.5.2.3. Sendikalar	32
1.5.2.4. Mesleki Kuruluşlar.....	32
1.6. Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi	32
1.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanları	35
BÖLÜM 2: TEMA VAKFI ÖRNEĞİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÇEVRE SORUNLARI	37
2.1. Çevre ile İlgili Kavramlar	37
2.2. Başlıca Çevre Sorunları.....	38
2.2.1. Atmosferle İlgili Çevre Sorunları ve Çözüm Arayışları.....	39
2.2.2. Toprakla İlgili Çevre Sorunları ve Çözüm Arayışları	41
2.3. Çevre Sorunlarıyla İlgili Bazı Teoriler	42
2.3.1. Çevreci görüş	44

2.3.2. Ekolojist Görüş.....	45
2.4. Uluslararası Alanda ve Türkiye’de Çevreye Verilen Önem	46
2.4.1. Türkiye’nin de Katıldığı Çevre Sözleşmeleri.....	47
2.4.2. Kyoto Protokolü	48
2.5. Çevre Sorunlarıyla İlgili Dünya Çapındaki Sivil Toplum Kuruluşları	50
2.6. TEMA Vakfı	53
2.6.1. TEMA Vakfı’nın Kuruluşu	53
2.6.2. TEMA Vakfı’nın Örgüt Yapısı	57
2.6.2.1. Mütevelliler Heyeti	57
2.6.2.2. Yönetim Kurulu	58
2.6.2.3. Danışma Kurulu	59
2.6.2.4. Denetçiler	59
2.6.2.5. Örgütün Diğer Bölümleri.....	60
2.6.3. TEMA Vakfı’nın Amaçları	60
2.6.4. TEMA Vakfı’nın Finansmanı.....	61
2.6.5. TEMA Vakfı’nın Faaliyetleri	63
2.6.5.1. TEMA Vakfı’nın Bilimsel Araştırmaları.....	63
2.6.5.2. TEMA Vakfı’nın Yayınları.....	64
2.6.5.3. TEMA Vakfı’nın Kampanyaları	65
2.6.5.3.1. 10 Milyar Meşe Projesi’ne Turist Kampanyası.....	65
2.6.5.3.2. 10 Milyar Meşe Projesi’ne Mesaj Kampanyası.....	66
2.6.5.3.3. “El Koyun” Kampanyası	66
2.6.5.3.4. “Suyunu Boşa Harcama” Kampanyası.....	67
2.6.5.3.5. 2-B’ye Karşı İmza Kampanyası	68
2.6.5.3.6. Bisiklet Kampanyası.....	70
2.6.5.4. TEMA Vakfı’nın Çevre Problemlerine Doğrudan Müdahalesi.....	71
2.6.5.5. TEMA Vakfı’nın Kırsal Kalkınma Projeleri	73
2.6.5.6. TEMA Vakfı’nın Eğitim Çalışmaları	75
2.6.5.7. TEMA Vakfı’nın Hukuk Mücadeleleri.....	80
2.6.6. TEMA Vakfı’nın Çevreye ve Devlete Yaklaşım Tarzı.....	91
2.6.6.1. TEMA Vakfı’nın Çevreye Yaklaşım Tarzı.....	91
2.6.6.1.1. TEMA Vakfı’nın Kyoto Protokolü Hakkında Görüşü	92

2.6.6.1.2. Basında Çevreci TEMA Vakfı	93
2.6.6.2. TEMA Vakfı'nın Devlete Yaklaşım Tarzı	94
SONUÇ	96
KAYNAKLAR	100
EKLER	109
ÖZGEÇMİŞ	137

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BI	: Birdlife International (Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi)
BM	: Birleşmiş Milletler
CBO	: Community Based Organizations (çok dar alandaki NGO)
CI	: Conservation International (Uluslararası Koruma)
ECOSOC	: Ekonomik ve Sosyal Konsey (BM' de)
FFI	: Fauna and Flora International (Uluslararası Fauna ve Flora)
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Birliği
NGO	: Non-governmental organisation (hükümetle ilgisiz kuruluş: STK'yla aynı anlamda)
QUANGO	: Quasi-NGO (NGO benzeri demektir)
RBG	: Royal Botanic Gardens (Kraliyet Botanik Bahçeleri)
RSPB	: The Royal Society for the Protection of Birds (Kraliyet Kuşlarını Koruma Derneği)
STGM	: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TEMA Vakfı	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TRT	: Türkiye Radyo, Televizyon Kurumu
WCS	: Wildlife Conservation Society (Doğal Hayatı Koruma Derneği)
WTO	: World Trading Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
WWF	: World Wide Fund For Nature (Dünya Doğayı Koruma Vakfı)

Tezin Başlığı: Sivil Toplum Kuruluşları ve Çevrecilik: TEMA Vakfı Örneği	
Tezin Yazarı: Tolunay Dayı	Danışman: Yrd. Doç. Dr. İrfan HAŞLAK
Kabul Tarihi: 05 Ağustos 2008	Sayfa Sayısı: VI(ön kısım)+108(tez)+28(ekler)
Anabilimdalı: Kamu Yönetimi	Bilimdalı: Siyaset ve Sosyal Bilimler
<p>“Sivil Toplum” kavramındaki ‘sivil’ kelimesi, şehirli ve medeni anlamlarına gelmektedir ve esas olarak devletteki yönetilen kesime, yani halka ait şahıslara vurgu yapmaktadır. Kavram bütünüyle on sekizinci yüzyılda doğmuş, on dokuzuncu yüzyılda gelişmeye başlamış olup; toplumsal fayda, hak ve özgürlük talep eden sosyal yapıları ifade etmektedir. Bu kavramın zıttı ise “Siyasi Toplum”dur ve devletin resmi organlarına işaret etmektedir.</p> <p>Genel beklenti, tam başarılı olabilmeleri için sivil toplum kuruluşlarının devletle tamamen ilişkisiz olması yönündedir. Oysaki devletler ve devletlerarası siyasi kuruluşlar, çoğunlukla STK’larla sürtüşmeler de, bazı konularda onlarla dayanışma içine de girmektedirler. Bu gibi durumlarda devlet, kuruluşta temsilci bulundurduğu gibi, finans bakımından da destek verebilmektedir. Bu durumda olan bir STK’nın konumu, sivil toplum tanımına aykırı gibi de algılanabilmektedir. Oysaki, hayat ortamını ifade eden ‘çevre’ ile alakalı, ağaçlandırma, erozyonla mücadele gibi koruyucu çalışmalar; büyük bir mali güç gerektirdiğinden dolayı, devlet imkânından da yararlanmak, STK’yı daha verimli hale getirmektedir. Diğer yandan bu durum, zararlı bulduğu devlet uygulamalarına karşı koymada o STK’yı güçsüz hale de getirebilmektedir.</p> <p>Türkiye’de, çevrecilik alanında çalışmalar yapan TEMA Vakfı incelendiğinde, bu sorunun aşıldığı görülebilmektedir. Bu durumda herhangi bir kuruluşun, STK özelliğine uygun kalabilmesi için, mevcut tanımına ilave olarak şu özelliği taşıması gerekmektedir:</p> <p>Şayet devlet organlarının katılım ve desteği varsa, onlar olmadan da çalışmalarını sürdürebilir olmak.</p>	
Anahtar kelimeler: Sivil toplum, siyasi toplum, insan hakları, toplumsal fayda, çevrecilik, erozyon.	

Title of the Thesis: Non-Governmental Organizations and Environmentalism: Sample of TEMA Foundation	
Author: Tolunay Dayı	Supervisor: Assist. Prof. Dr. İrfan HAŞLAK
Date: 05 August 2008	Nu. Of pages: VI(pre text)+108(main body)+28(appendices)
Department: Public Administrative	Subfield: Political Science and Social Sciences
<p>The “civil” word in the concept of “Civil Society” is synonymous with “citizen” and “cultured” words. This word is explaining a person who belonging to people of a state. Borning in 18th century concept of civil society has developed in 19th century and its mean social organization which aims to social advantage, justice and freedom. The opposite of this concept is “Political Society” and including all of governmental organizations of states. For this reason the waiting from civil society organizations have to be non-governmental organizations (shortly NGO).</p> <p>For some texts, states and international politic organizations work together with NGO’s, though generally in struggle against to each other. While they are working together, states support NGO’s with personnel and financial powers. In this position, it seemed that essential characteristic of NGO’s had been lost. Especially like afforest and struggle against erosion, connected with environment working, necessities very big financial power. If a NGO works together with a state, can be more successful, but this time NGO may be week and feeble in objection against to some harmful of state’s works.</p> <p>TEMA which one of environmentalist NGO’s in Turkey shows that NGO’s have solved this problem. For arriving at this solution, a NGO has to one peculiarity in addition the others:</p> <p>NGO’s self power must be sufficiently for working.</p>	
Keywords: Civil society, political society, human rights, social advantage, environmentalist, erosion.	

GİRİŞ

Günümüzün dünyasında ‘Sivil Toplum’ anlayışı, en önemli toplumsal gelişmelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayışla oluşturulan kuruluşlar; hak ve özgürlüklerden nükleer enerjiye, eğitimden sağlığa, yardımlaşmadan çevre sorunlarına kadar insanlığın ilgilendiği hemen hemen her konuda kendini göstermekte, o konularla ilgilenen bütün bilim dallarının alanlarına da nüfuz etmektedir.

Sivil toplumun bu aktif tavrı, bir devletin iç politikasını etkilediği gibi, devletlerarası politikaları da etkilemekte ve böylece sosyo-politik hayatta çok etkili yönlendirmeler yapmaktadır. Bu durumda sivil toplum kavramı ve kuruluşları, siyaset ve sosyal bilimcilerin göz ardı edemeyeceği bir konu olmaktadır. Bu kavram ve kuruluşların, bu çalışmada da konu olarak seçilmesinin sebebi, böylesine büyük bir öneme sahip olmasıdır.

Çalışmanın Amacı

Birinci bölümde anlatıldığı gibi sivil toplum, genellikle siyasal toplum karşısında olarak, devletle mücadele halinde ve hükümet dışında konumlandırılarak tanımlanmaktadır. Bu durumda STK’lardan da aynı özellikte bir yapılanma beklenmesi doğaldır. Oysaki Batı’daki ve ülkemizdeki STK’lara bakıldığında, devletler ve hükümetlerle önemli ölçüde sürtüşmeler yaşandığı gibi, onlardan finans ve ekip bakımından destek aldıkları da görülmektedir. Esasen birçok alanda bu işbirliği kaçınılmaz olarak da görülebilir. O halde bu türden konularda çalışan STK’lar için bir yandan devlet desteğine ihtiyaç duyma, diğer yandan zararlı gördüğü siyasî uygulamalara karşı çıkabilme gibi, birbiriyle çelişen iki özellikle karşılaşmaktadır. Bu durumdaki STK’ların, sivil toplum tanımlamasına uygun kalabilmeleri için ne türden özellikler taşımaları gerektiği, açıklığa kavuşturulması gereken bir konu olarak görülmüştür. İşte bu çalışmayla güdülen en önemli amaç budur. Türkiye’deki devlet-sivil toplum kuruluşu dayanışması ve sürtüşmesi şeklindeki çalışmalarından dolayı TEMA Vakfı, bu problem için uygun bir örnek olarak görülüp ele alınmıştır.

Sivil toplum anlayışı on dokuzuncu yüzyıl başlarında doğmuş olsa da; Batı’da ve Türkiye’de sivil toplumun oluşmasını sağlayan kültürel temeller oldukça eskidir. Bu

çalışmada sivil toplumun her iki taraftaki gelişimi incelenirken, bu kültürel temellerin açıklığa kavuşturulması da hedeflenmiştir.

Diğer yandan, örnek kuruluş olarak TEMA Vakfı'nın seçilmesi, çevreyle ilgili çalışma ve kavramlara da yer verme ihtiyacını doğurmuştur. Sivil toplum denildiğinde genellikle insan hakları yönündeki mücadeleler akla gelmektedir. Oysaki çevre de sivil toplumun ilgilendiği çok önemli bir alan konumundadır. Örnek alınan kuruluşun alanı olmasından hareketle, çevresel problemlerin ve çözüm çalışmalarının aydınlatılması, bu çalışmada bir diğer amaç olmuştur. Esasen, insan sağlığının korunmasıyla ilişkili olduğundan dolayı, çevrenin korunması insan haklarıyla da ilgili görülmektedir. Özellikle gelecek kuşaklara çevreyi koruyarak miras bırakmak hem bir ahlaki ödevdir hem de gelecekte yaşayacak insanların hakları bağlamında değerlendirilebilir. Bu ödevin yerine getirilip hakların gelecekteki sahiplerine teslimi, kişisel çabaları çok aşan bir konudur. Bu yüzden STK'ların da devletlerin de bu konuyla ilgilenmeleri gerekmektedir. Bu ilgideki temeli ise kaynakların kullanımı oluşturmaktadır. Tasarruflu kullanım burada oldukça önem taşımaktadır. Machiavelli'nin devlet yöneticisine kaynakların kullanımında cömertliği değil, cimriliği tavsiye etmesi, çevresel sorunların çözümü için de geçerli olmaktadır (Machiavelli, 1996:76–77).

Bu amaçlar doğrultusunda, sivil toplum çalışmalarının insan hakları, siyasî sistemler ve çevre üzerindeki etkileri incelemeye alınmış, bu çerçevede Türkiye'de ve Batı'da varılan seviyelerin mukayesesi de yapılmıştır.

Çalışmada Uygulanan Yöntem

Bu çalışmada, sivil toplum kavramı ve sivil toplum kuruluşları betimleme yöntemiyle ele alınmıştır.

Örnek seçilen kuruluşun esas çalışma alanı “çevre” olduğundan dolayı, çalışmanın başlangıcında hem STK'lar, hem de çevre konularında eserler araştırılmıştır. Her iki konuyla ilgili olduğu için TEMA Vakfı Onursal Başkanı Hayrettin Karaca başta olmak üzere birçok sivil toplum yöneticisi ziyaret edilerek sivil toplumla alakalı eser tavsiyeleri alınmıştır. O eserler incelenmiş ve “ Bu Çalışmanın Amacı” bölümünde belirtildiği şekilde, STK tanımlamalarında bir yetersizlik olduğu ve o yetersizliğin giderilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

Sivil toplumla ilgili bu çalışmayı genel anlamda tanıtan bu “Giriş” bölümünden sonraki Birinci bölümde, sivil toplumla ilgili kavramlar ve teoriler ele alındıktan sonra, sivil toplumun gelişmesi ana hatlarıyla işlenmiş olup, dünyadaki ve Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarına örnekler verilmiştir. Ayrıca sivil toplumun demokrasiyle ilişkisi ve STK’ların faaliyet alanları ayrı başlıklar halinde gösterilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarından önemli bir tanesi olan çevre ve çevre ile ilgili kavramlarla çevresel problemler tanıtılıp, dünyadaki sivil toplum örgütlerinin çevre ile ilgili çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir. Çevre alanında ülkemizde başarılı hizmetler veren TEMA Vakfı da tanıtılıp çalışmaları anlatıldıktan sonra, çevreyle ilgili çalışmalarının çevreci mi, ekolojist mi olduğu yönünde inceleme yapılmıştır.

“Sonuç” bölümünde ise önce çalışma boyunca verilen bilgiler, değerlendirme yapmaya uygun halde derli toplu hale getirilmiştir. Sonra; TEMA Vakfı ve çevrecilik çalışmalarından hareketle STK’larla devletlerin güç birliği yapmaları halinde, STK olarak kalmayı sağlayan özellikler gösterilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil toplum anlayışı Batı'da doğmuş sonra da bütün dünyaya yayılmıştır. Uzun bir tarihî süreçte gelişen bu anlayış, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkilerle gelişmiştir. Bu gelişme halen sona ermiş olmayıp bazen gergin, bazen de ılımlı eylem ve tartışmalarla devam etmektedir.

1.1. Sivil Toplum ve Siyasal Toplum Kavramları

'Sivil toplum' ifadesinin hangi kavrama işaret ettiğini incelemeden önce, 'sivil' terimi üzerinde durmak uygun olacaktır. Çünkü bu terim, çoğunlukla 'asker' teriminin zıttı şeklinde anlaşılmaktadır. Oysaki 'sivil' kelimesinin bir anlamı da 'medenî'dir. Bu kökten türetilmiş olarak Fransızca ve İngilizcede kullanılan 'civilization' kelimesi, sözlüklerde medeniyet, uygarlık ifadeleriyle karşılanmaktadır. Aynı kelime ile yapılan tamlamalarla Civil Law: 'Medenî Hukuk', civil marriage: 'medenî nikâh' şeklinde dilimize de yerleşmiş bulunmaktadır. İngilizcedeki 'citizen' kelimesinin de anlamlarından biri 'medeni', diğeri ise 'şehirli'dir.

Sivil toplum teriminin Almancası, bürgerliche Gesellschaft, yani burjuva toplumdur. Burada şehirliliğe işaret vardır. Şehirlilik, medenilikle birlikte mesleki çeşitliliği de hatıra getirdiğine göre mesleklere göre değişik beklentileri de bünyesinde taşımaktadır (Tunçay, 2003).

Ayrıca 'sivil' kelimesi, mesleği ne olursa olsun, genel olarak 'sade vatandaş' anlamına da gelmektedir. Bu açıdan kullanımda 'civil liberty' sözü; bireysel hürriyetler ve insan hakları demektir. Sivil'in anayasacılıkla örtüşen manası da vatandaşlara, yani yönetilenlere vurgu yapmaktadır. 18. yüzyılda başlamış olan anayasacılığın temelini, devletin yetkilerini bazı ilkelerle sınırlandırarak yönetilenlerin, yani halkın hürriyetini sağlama maksadı oluşturur. Civil rights, vatandaşlık hakları demektir. Bunda maksat, mutlakıyetçi yönetimlerin önüne set çekmektir. "Anayasal devlet" tabiri ile "Hukuk devleti" tabirinin eş anlamlı olduğunu söyleyen hukukçular, bununla bireylerin dokunulmaz alanlarını, yani hak ve hürriyetlerini korumak üzere devlet müdahalesinin kısıtlanmasını kastetmektedirler (Erdoğan, 2004: 21). İşte 'sivil toplum' kavramı da bu noktada devreye girmektedir.

Sivil toplum, devlet otoritesinin etkisi dışında kalan özgür kurumsal birlikteliklerin bulunduğu alandır. Bu alandaki birliktelikler, sadece devletin yönlendirmesi dışında kalmaz, aynı zamanda devlet politikalarının gidişatını etkileyebilir, hatta bu politikalara karşı muhalefet de edebilirler (Cevizci, 2005: 1496).

On dokuzuncu yüzyıl başlarında kullanılmaya başlanan ‘sivil toplum’ terimi, önceleri tamamen devlet karşıtı bir anlamda olmasına rağmen, son yıllarda “hükümet-dışı kuruluşlar” şeklinde kullanılmaktadır (Wallerstein, 2005: 148).

Sivil toplum, kavramını anlatırken göz önünde bulundurulması gereken bir özellik de, sivil toplumun sadece bireylerin bir araya gelmesi demek olmadığıdır. Sivil toplum, bireysel çıkarları aşan toplumsal çıkarlarla ilgili bir kavramdır. Kolektif çıkarlar için bir araya gelen kişilerin dayanışmasıyla harekete geçmişliğini anlatan sivil toplum, birçok faydalı sonucun doğmasını sağlamıştır. Grev hakkı, sosyal güvenlik hakları, çocuk emeğinin yasaklanması, kadın-erkek eşitliği, çalışanlara ücretli tatil, siyasileri seçme gibi haklar; politik toplum tarafından kendiliğinden tanınmış haklar değildir. Bütün bunlar ve benzerleri, sivil toplum mücadeleleri sonucunda ulaşılmış haklardır. Kazanılmış bütün özgürlükler de böyledir (Bove, Luneau, 2006:198).

Yukarıdaki tanım ve açıklamalarda görüldüğü gibi, sivil toplum, siyasal sistemle münasebetler sonucunda, vatandaşlar tarafından bir özgürlük alanı olarak şekillendirilmiştir. Onun karşıtı olarak devletin düzenlediği alanlar ve toplumsal ilişkiler ise ‘siyasal toplum’ kavramıyla ifade edilmektedir (Vikipedi, 2008).

Her ne kadar “sivil toplum” kavramı on dokuzuncu yüzyıl başlarında belirgin hale gelmişse de yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği, bütün tarih boyunca düşünce adamlarını meşgul etmiş konulardandır.

1.2. Sivil Toplumla İlgili Bazı Teoriler

Siyasal toplum karşısında, insan hak ve özgürlüklerini savunmak gibi çok önemli bir çaba içinde olduğu için sivil toplum, birçok siyaset bilimci ve filozofun üzerinde kafa yorup teoriler ürettiği bir kavram olmuştur.

“Sivil toplum” kavramı, ilk kez toplumsal sözleşme kuramları bağlamında ortaya atılmıştır. Bu kuramlara göre, “doğa durumu”nda yaşayan insanlar, kendi aralarında

sözleşerek “uygarlık durumu”na geçerler. Bazı kuramcılar, insanların iki katlı bir sözleşmeyle, önce uygar toplum durumuna, sonra da bir egemene bağlanarak siyasal toplum/devlet durumuna geçtiklerini söylerler. Bazıları içinse tek bir sözleşme vardır, o da egemene bağlanmak şeklindedir. Konuya egemene bağlanmak tarzında bakanlara göre, egemene karşı çıkılması halinde insanlar doğa durumuna, yani vahşete geri dönerler (Tunçay, 2003).

Yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiler, ilk önce Platon ve Aristoteles tarafından ele alındı. Hobbes, Locke, Rousseau gibi düşünürler tarafından da değişik yorumlarla ifade edilmişse de, sivil toplum kavramını siyasal toplumdaki ayırarak bugün bildiğimiz anlamda ilk defa Hegel kullanmıştır (Vikipedi, 2008).

Eski Yunan filozofu Platon (M. Ö. 427-M. Ö. 347), devletin, toplumun her alanını yönlendiren bir yapı olmasını tavsiye etmiştir. Değişik mesleklere göre ayrılmış bir sınıflı yapı tasarlayan Platon, yönetiminse bir seçkinci grup tarafından yapılmasını ve bu seçkinci grubun malları ve çocuklarının ortak olmasını uygun bulmuştur (Eflatun, 1975:118–146).

Eski Yunan’ın bir diğer önemli filozofu Aristoteles (M. Ö. 384–322), hocası Platon’dan farklı olarak mal ve çocukların ortak olmasına karşı çıkmış, aile hayatının insanlar için uygun olduğunu söylemiştir. Yöneticilerin seçimle işbaşına gelmelerini tavsiye etmişse de bu seçimin bütün halk tarafından yapılmasını sakıncalı görmüş, ancak yönetme kabiliyeti taşıyanların kendi aralarında yapacakları bir seçimin faydalı olacağını belirtmiştir. Demokrasinin bozuk bir idare şekli olduğunu söyleyen filozof, sınıflı yapıyı ve köleliği savunmuş, sanatkârlarla ticaret adamlarını, ‘yurttaş’ diye nitelendirilemeyecek kadar aşağı görmüştür. Seçimlere katılmak için; soylu doğmuşluk, özgür doğmuşluk ve servet sahibi olmak, Aristoteles için gözetilmesi gereken ayrıcalıklardır (Aristoteles, 1975:31–92).

İtalyan filozof Niccolo Machiavelli (1469–1527), İnsanları genellikle kötü ruhlu olarak görmüş ve bu yüzden hükümdarların kötü olması gerektiğini söylemiştir. Hükümdarlara çoğu zaman insanlara karşı çok sert ve acımasız olmayı; kötülüğü çok şiddetli ve birden yapmayı, iyiliği ise azar azar tattırmayı tavsiye etmiştir. Her şart altında sözünde durmayı, dostluklarına sadık kalmayı, doğru konuşmayı, hükümdar için uygun olmayan özelliklerden saymıştır (Machiavelli, 1996:47).

Fransız filozof Montesquie (1689–1755), bölgelerine göre insanların karakteristik yapı farklılıkları olduğunu öne sürerek, bütün ülkeler için uygun bir yönetim şekli bulunamayacağını, ancak her bir ülkenin kendi için ideal bir yönetim şekli olabileceğini ileri sürmüştür (Şenel, 1998: 350-353).

İngiliz filozof Thomas Hobbes (1588–1679), “İnsan, insanın kurdudur” diyerek insanların, vahşi hayvanlardan daha tehlikeli olduğunu ileri sürmüştür. İnsanlığın doğal durumunun herkesin herkesle savaşıma hali olduğu görüşünde olan Hobbes, insan aklının bu doğal durumu reddettiğini, bu yüzden de bütün hak ve hürriyetlerinden vazgeçerek tam yetkili bir şefin yönetimine girdiklerini söylemiştir. Hobbes’a göre bireylerin doğal hakları sınırsız olduğu için, o hakları devralan şefin de yetki ve hakları sınırsız olur. İnsanlar arasında barışın ancak böyle mümkün olacağını düşünen Hobbes, en iyi yönetimin mutlaka monarşi esaslı olmasını tavsiye etmiştir. Filozof, her ne kadar yönetilenlere bir hak ve özgürlük bırakmasa da bireylerin “pozitif bir kontrat”la kendi arzularıyla haklarını “Tanrı Ejderha” dediği devlete bırakmış olduklarını söylemekle bir sivil iradeye işaret etmiş sayılmaktadır (Sena, 1975: 436).

Bir diğer İngiliz filozof olan John Locke (1632–1704), “Uygar Hükümete Dair Deneme” isimli eserinde politika ve hukuka ait görüşlerini açıklamıştır. Locke da Hobbes gibi, insanlığın başlangıcında bir doğal hal bulunduğunu ileri sürmüştür de bu konudaki görüşleri tamamen ters istikamettedir. Ona göre doğal halde de bir takım insani duygu ve ilişkiler vardı ki, bunlar “eşitlik ve özgürlük” esastıydı. Savaş, ancak korunma gerektiğinde yapılacak bir şeydi. Bu yüzden kralın kanunları yapmak, bunları uygulamak ve toplumu dış kuvvetlere karşı korumak görevleri her yönüyle halkın iyiliği için olmalıdır. Hobbes gibi, Locke da halka karşı kralın hukukunu savunmuşsa da; farklı olarak mülkiyeti de memnuniyetsizlik halinde isyan etmeyi de vatandaşlar için bir hak olarak görmüştür. Bu hak için ise mülk sahibinin mülke iyi bakması ve ondan hem kendinin hem de başkalarının faydasını gözetmesi şartlarını koymuştur (Sena, 1975:300). Locke’a göre sivil toplum; burjuvazinin, politik toplumu oluşturan devlete ve onun aracı durumundaki iktidara karşı mücadelesinde zafere ulaşmasıyla gerçekleşecektir. (Bulaç, 1993:12).

Fransız filozof Jean-Jacques Rousseau’nun (1712–1778) toplumsal sözleşme anlayışı, bireylerin güçlerini birleştirmek için kendilerini tüm haklarıyla birlikte topluma

devrettikleri şeklindedir. Böylece bu sözleşmede, tek taraflı bir hak devri söz konusu olmaktadır. Bu hak devrinin de bireyin bir fedakârlığı gibi görünmemesi gerektiğini söyleyen Rousseau, buna gerekçe olarak bu devri bütün fertlerin yapmış olduğunu göstermiştir. Bu devirlerle doğmuş olan ‘genel irade’ filozofa göre her zaman haklıdır, çünkü tabiatın insana kendi organları üzerinde mutlak bir güç vermesi gibi, sosyal sözleşme de siyasal organa kendi üyeleri üzerinde mutlak iktidar vermektedir. Filozof, devletin bu mutlak iktidarının aynı zamanda bölünmez olması gerektiğini de ileri sürerek yasama, yürütme, yargı gibi kuvvetler ayrımını da zararlı bulmuştur (Arslan, 2003:11–30). Görüldüğü gibi, Rousseau’da yönetilenlerin rızası, kendi hak ve özgürlüklerini siyasî iktidara gönüllü olarak devretmiş sayılmalarından ibarettir.

İngiliz filozof Adam Smith (1723–1790), insanın hareket ve davranışlarında üç itici güç görmüştür:

- 1) Kendini düşünme ve sempati,
- 2) Hürriyet arzusu ve topluma uyma adabı,
- 3) Çalışma alışkanlığı ve mübadele eğilimi.

Bu üç gücün etkisindeki bireyin, diğer fertlerle de etkileşimi sonucunda toplumda bir denge oluştuğu kanaatinde olan Smith, toplumsal düzenin, insandaki bu tabii serbestliği engellememesini istemiştir. Bu yüzden de tavsiyesi, siyasi otoritenin gücünü sınırlamaktır (Yayla, 2002:73–86).

Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831), sivil toplum ile devlet arasındaki kopukluğu en olgun şekilde ortaya koyan öncü düşünür olarak kabul edilmektedir. Hegel’e göre, sivil toplumda geçerli olan ilke, tikellik ilkesidir ve bu durumdaki birey, yalnızca kendi özel maksadına yöneliktir. Tikelliğin bu maksadı yüzünden sivil toplum çözülme ve dağılmaya müsaittir. Ancak bu tikelliği kuşatan bir de evrensellik vardır ki, burada bireylerin bağımlılığı söz konusudur. Bu bağımlılık her bireyin elinde başkalarının ihtiyaçlarını karşılayacak araçlar olmasındandır. Bu yüzden bireyler birbirleri ile ilişki kurmak zorundadırlar. Bu ilişkiler de sonuçta evrenselliğe ulaşılmasını sağlar. Hegel’in bu açıklamalarında dikkati çeken yön, evrenselliği yani tümel olanı, bireyselliğe yani tikel olana muhtaç görmesidir. Bireyin mülkiyet ve benzeri haklarını da tanıyan Hegel, o hakları korumak için ‘polis’ ve ‘kamu otoritesi’

diye ifade ettiği gücün gerekliliğini de belirtir, ancak o gücün tikelden yola çıkmasına rağmen bireyleri birbirlerine karşı da koruduğundan dolayı ‘ortak çıkar’ gözetmekle evrensele ulaştığını söyler. Böylece Hegel, sivil toplum-siyasî toplum çelişkinin devlet düzeyinde son bulacağı görüşünü işlemiş olur. Ona göre devlet, evrensel irade olarak tarihin son sözüdür (Acar, 2003: 140–150). Devleti öne çıkaran bir düşünür olmasına rağmen Hegel, sivil toplum anlayışına ‘farklılık’ (difference) ve ‘özel çıkar’ (particularity) kavramlarını kazandırmış olmakla modern dünyadaki sivil toplum tartışmalarının merkezi kavramlarını oluşturmuştur (Çaha, 2007:137).

İngiliz filozofu John Stuart Mill (1806–1873), sivil toplum kavramının en temel özelliği olan ‘çeşitlilik’ üzerinde en net savunmayı yapmıştır. Evrensel bir insan modeli olmadığını söyleyen filozof, özgürlüğü farklı insan doğalarının dışı vurumu olarak görmüş ve bu özgürlüğü, sadece başkalarının özgürlüğünü kısıtlamamak şartına bağlamıştır. Mill’e göre bireyselliği yok etmek isteyen her sistem, nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın despotluktur. Koyunların bile birbirlerinin aynısı olmadığını vurgulayan Mill, devletin bu farklılıkları tanınması ve o doğrultuda politikalar üretmesini istemiştir. Her ne kadar doğrudan doğruya ‘sivil toplum’ konusunu işlememişse de, Mill’in görüşleri, liberal devletlerde sivil toplumun oluşmasına önemli katkılar yapmıştır (Çaha, 2007: 40).

Alman filozof Karl Marx (1818–1883), yönetilenlerle yönetenler arasındaki zıtlaşmayı kapitalist sistemin ürünü olarak görmüştür. ‘Yabancılaşma’ kavramı üzerinde duran Marx’a göre, burjuva toplum düzeninde yaşayan modern insan, değerli ve anlamlı bir hayat tarzını yaşamayı kendisi için imkânsız gördüğünden dolayı ürettiği mala, topluma ve devlete karşı yabancılık duygusuna kapılmaktadır. Marx, tamamen ekonomik sebeplere bağladığı bu yabancılaşmanın sebebi gösterdiği kapitalizmin, insanın doğal yapısına ters olduğunu ileri sürerek gerçek özgürlük için ‘ortak mülkiyet’ esaslı bir sistemi uygun görmüştür. Gerekli bulduğu siyasî devrim için yönetilenlere, demokrasi yolunu değil, şiddet kullanma yolunu önermiştir (Cevizci, 2005: 1130).

Amerikalı filozof Henry David Thoreau (1817–1862), ‘sivil itaatsizlik’ teorisinin öncülerinden sayılır. Yöneticilerde sürekli yönetim takıntısı olduğunu söyleyen Thoreau, “En iyi yönetim hiç yönetmeyendir” diyerek ilginç bir tez ortaya koymuştur. Ona göre, çoğunluk tarafından seçilmiş olsa bile yöneticilere güvenilemez, çünkü

çoğunluğun isteğine uyulması, haklılıklarından dolayı değil, güçlü oluşlarından dolayıdır. Bu durumda azınlık olanlar ezilecektir. Yönetimin azınlık olanlara verilmesinde de değişen şey sadece ezilenlerin çoğunluk olmasıdır. Buna karşı Thoreau'un tavsiyesi, yasaları vicdanla ölçmek ve vicdansız bulunan yasalara karşı hapisaneye düşmek pahasına da olsa itaat etmeyerek direnmektir (Thoreau, 1991: 28–38). Bu türden direnmeye “sivil itaatsizlik” denmektedir.

İtalyan filozof Antonio Gramsci (1891–1937), kapitalist sistemde yönetenlerin (siyasî toplumun) bir baskı gücü uygulamak yerine kendi değerlerini yönetilenlere aşılama bir hâkimiyet kurduklarını söylemiştir. ‘Hegemonya’ adını verdiği bu aşılama sayesinde yöneticilerin halkı istediği gibi kullandıklarını ileri süren filozof, devletin sivil-asker bürokrasisinin bu yönde bir araç işlevi gördüğünü ileri sürmüştü ve bu bürokrasinin bir kast haline dönüşmemesi için yöneticileri halkın seçmesini gayet yerinde bulmuştur. Gramsci, halkın eğitilmesi halinde, şiddete gerek kalmadan sistemin değiştirilebileceğini söylemiştir (Gramsci, 2007: 314).

1.3. Sivil Toplumun Tarihî Gelişimi

Yukarıda anlatıldığı gibi, “Sivil toplum”, devlet-toplum ilişkilerine dayalı analiz edici bir kavramdır. Bu analiz, devlet açısından devletin toplumdaki ayrı ve özerk oluşu; toplum açısından ise karar alma, ihtilaf çözme gibi kurumları olan ve devletten bağımsız olan bir alan demektir (Erdoğan, 2007:314). Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, “sivil toplum” dendiğinde en başta akla gelen konu, insan haklarıdır. Eşitlik, özgürlükler, anayasacılık, demokrasi ve küreselleşme gibi kavram ve olgular, insan hakları doğrultusunda bireylerin ve toplulukların, tarih boyunca devleti yönetenlere (siyasî topluma) karşı vermiş oldukları mücadelelerin sonuçlarıdır.

Sivil topluma devlet açısından bakanlarca savunulan taraf, devlet olmaktadır. Bu bakışta “aşkın” (transandantal) bir devlet söz konusu olmakta, sivil toplum devletin bir taşıyıcısı olmaktan öte anlam taşımamaktadır. Devletin yüce bir güç olarak, hiçbir güç tarafından sınırlandırılmaması gerektiği kabul edilen bu görüşte kanunlar, bireylerin haklarını değil, görevlerini belirlemek için yapılır (Çaha, 2007:26). İşte tarih boyunca gerçek anlamdaki özgürlükçü sivil toplum, bu anlayışa karşı insan haklarını gündeme taşıyarak mücadele etmiştir.

İnsan haklarının öznesi birey, muhatabı ise devlettir. İnsan hakkı ulusal, etnik dini ve mesleki mensubiyetine bakılmaksızın her bireyin sahip olduğu değerlerin ve tercih özgürlüğünün siyasi otorite tarafından tanınması ve korunmasıdır. Bireylerin insan olarak eşitlikleri ve özgürlükleri bu tanımda temel kavramlar olarak kendini göstermektedir (Erdoğan, 2004:144–149).

Anayasacılıkla devletin yetkilerini kısıtlama, demokrasiyle yönetenleri seçme bu yönde atılmış büyük adımlardır. Buna rağmen sivil toplum henüz mücadelesini tamamlamamış olup, devletleri aşarak küresel ölçüdeki meselelere de çözüm arayışlarına giren bir güç durumuna gelmeye çalışmaktadır.

Bahsedilen bu gelişmeler, öncelikle Batı toplumlarında yaşanmakta, Doğu'da ise çok az ilerlemeler görülmektedir. Türkiye, bu konuda Batı'yı örnek alan bir yaklaşım izlemektedir. Bu yüzden Batı'da ve Türkiye'de sivil toplumla alakalı yaşanan gelişmeleri ayrı başlıklar halinde incelemek gerekmektedir.

1.3.1. Batı'da Sivil Toplumun Gelişimi

Batı Avrupa ülkelerinde demokratikleşme ve sivilleşme mücadelelerinin geçmişi, 12. yüzyıl sonları ile 13. yüzyıl başlarına dayanır. Bu uzun geçmiş, sınıflı yapıdaki toplumun içindeki sınıflar arasında ve yönetilen sınıflarla siyasi iktidar arasındaki çatışmalarla doludur. Önceleri köle-efendi ve serf-senyör çatışması halinde yüzlerce yıl devam eden mücadele, 18. yüzyıldan sonra gücünü sermayeden alan bir yeni sınıf olarak ortaya çıkan burjuvanın, politik topluma karşı bir sivil toplum olarak mücadelesiyle sürdürülür. Bu mücadele, mutlakiyetçi yönetimin başı olan monarka ve onun destekçisi olan dini sınıflara karşı burjuvazinin başkaldırması şeklinde olmuştur (Bulaç, 1993:12).

Bu başkaldırı dönemini incelediğimizde Batı tarihinin belirleyici aşamalarından biri olan feodalizmi görürüz. Feodal düzenin siyasi açıdan en önemli özelliği, bölgesel olarak dağılmış olmasıydı. Bu sistemde devletin merkezinde zayıf bir kral, değişik bölgelerin yönetimindeyse birer güç olarak asiller sınıfı vardı. Nüfusun kırsal kesimlerde yoğun olduğu dönemlerde oldukça kuvvetli olan feodal yöneticilere ilk darbeyi, şehirlerin gelişmesi vurmuştur. Şehirlerin gelişmesi, bir yönetim düzenlemesi şeklinde değil, olayların doğal akışı içinde olmuştur. Feodal beylerin surlar veya

hendeklerle ayrılmış “burg” adı verilen yönetim alanlarındaki köle, toprağa bağlı köylü (serf) gibi halk kitlelerinden olan fakat çeşitli şekillerde ayrılıp kopan bireyler, uzaklardaki başka feodal beylerin yönetim alanlarına yerleşmeye başlamışlardı. Bunların eski yerlerinden kopmalarının sebebi, kölelikten kaçmak veya ailenin küçük çocuklarına miras bırakılmadığı için işsiz ve topraksız kaldıklarından geçim imkânı aramaktı. Bu yeni gelenler, eskilerden farklı olarak oranın toprağına bağlı statüde olmayıp seyahat hakkına sahip oluyorlardı. Önceleri burglar içinde yerleşebilen bu insanlar, daha sonra yer yetmezliğinden dolayı çevreye taşarak yeni burglar oluşturdular. Özellikle liman bölgelerde denizcilerle tanışıkça çeşitli mallar alıp satmaya da başladılar ki, bu durum o zamana kadar tarıma bağlı olan Avrupa ekonomisi için bir değişimdi. Bu değişimle önce ticareti, daha sonra da zanaatkârlık yoluyla sanayiciliğı doğuran bir esnaflık başladı. “Burjuva” adı verilen bu yeni sınıfın, bazı hukuki talepleri de oluyordu (Pirene, 2007:51–63).

Feodal beyler, o zamana kadar görmedikleri bu yeni tüccar ve esnaf kesimi karşısında önce afallamış, daha sonraları ise onların taleplerini aşamalı olarak kabul etme durumuna gelmişlerdir. Zamanla birer hak şeklinde kabul edilen bu talepler; asillerin şehir hayatına karışmamaları, şehirlilerin kendi güvenlikleri için askerî güçlerini kendileri kurmaları, hukuk kurallarını da yine şehirlilerin koyması ve bu kuralları kendi tayin ettikleri mahkemelerce uygulamaları yönündeydi. Şehirlilerin elde ettikleri bu haklardan en önemlilerinden biri de kendi aralarında da gruplar oluşturabilmeleri idi. Her bir grubun, içindeki fertlerden ayrı bir hükmî şahsiyet kazanması da bir yenilik olarak toplumsal hayata girmiş oluyordu. Bir sivil toplum yapılanmasının tohumlarını oluşturan bu grup kimliğinin şemsiyesi altına giren birey; siyasî otorite karşısında önemli ölçüde savunulur olup, işlerini daha rahat yapabiliyordu. Böylece şehirlerde “hürriyet” anlayışı da yerleşiyordu. Kırsal kesimdekilerle yönetenler arasında yer alan bu şehirli orta sınıf, menfaatlerini kısımaya çalıştığı takdirde, devletle çatışmaya girmekten de geri kalmadı. İngiltere’deki 1640 yılı ayaklanmasının temelinde bu özellik yatar. Bu gelişmelerle birlikte, 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa düşünürlerinin “sivil hürriyetler” şeklinde ifade ettikleri “sivil” köklü ifadeler kullanmaya başladıklarını görüyoruz (Mardin, 1990:10–13).

Batı Avrupa'daki bu sınıf mücadelesinde İngiltere'deki burjuvazi, kıta Avrupa'sındakine kıyasla daha başarılı olmuş ve parlamenter sisteme çok daha önce geçmiştir. Böylece bireyler monarkın uyuğu olmaktan çıkmış, kendileri için yasalar yapan vatandaşlar durumuna geçmişlerdir. Fransa'da ise bu süreç ancak yüz yıl sonra ve çok daha farklı bir düzeyde yaşanmıştır. Anglosakson kültüründe “devlet karşısında daha fazla otonomi” sloganıyla gerçekleşen sivil toplum-devlet ayrımında devlet, sivil toplumun türevi olarak algılanır olmuştur ki, bunda öncelik sivil toplumdadır. Bu ayırım Fransa'da daha az ilgi görmüştür. Alman geleneğinde ise sivil toplum devlet tarafından şekillenir, anlayışıyla öncelik devlete verilir (Kempski, 1997:476).

İngiltere'deki düzeyde gerçekleştirilemese de, sivil toplumun kıta Avrupa'sında da başarılı olmasında İngiltere örneğinin tesiri olduğu söylenebilir. Bu özel durum doğrudan doğruya ekonomik faaliyetler üzerinden başlamıştır. Ekonominin devlet tarafından yutulmasını engellemek isteyen bireysel girişimciler, şartlar müsait olduğunda kendilerine uygun yasalar çıkarması doğrultusunda devlete baskı yapabilmişlerdir. Amerika'da ise durum tamamen farklı bir seyir takip etmiştir. Bu ülkede soyluların ve hâkim kilisenin olmayışı, burjuvazinin kendi yasalarını koymasını kolaylaştırmıştır (Baechler, 1994:107–119).

Amerika'da oldukça yaygın bir birliktelik kültürü yerleşmiş bulunmaktadır. Tamamen göçe dayalı bir toplum olmak, göç edilen yerden getirilen kültürel öğeler, göç etmeye yol açan tecrübeler ve gelinen yeni yerde edinilen yeni tecrübeler, bu kültürün temellerini oluşturmaktadır. Göç eden insanlar, hele bir de belli ortak dinî, etnik veya kültürel özellikleri dolayısıyla göçe zorlanmışlarsa, geldikleri yeni yerlerde daha başlangıçtan itibaren her türlü duruma bir cemaat bilinciyle karşılık verme ihtiyacı duymuş olmalıdırlar. Amerika'nın oluşturulması tecrübesinde bu dayanışma ağının önemli bir etkisi olmuştur. Bu tecrübelerin içinde de Avrupa'daki din kavgalarından kaçmaya zorlanan insanların tecrübeleri çok önemlidir. Çünkü bir çile ve ıstırap tecrübesini bütün yoğunluğuyla bir cemaat düzeyinde karşılamış ve yaşamış bir toplumsal tecrübe söz konusudur. Bu cemaat tecrübeleri; sivil inisiyatifler, hükümet dışı toplumsal örgütlenmeler, hatta hükümetler kurmada gerekli olan millî inisiyatifler için önemli bir temel teşkil etmiştir (Aktay, 2003:26).

Her ne kadar zaman zaman yeni bir soyluluk temelleri atmak isteyen maddî açıdan güçlenmiş aileler çıkmışsa da göçmen kolonilerinin derhal başkaldırılarıyla geri adım atmışlardır. Göçmenlerin çoğunun İngiltere'den gelmiş olması, İngiltere örneğinin Amerika'daki özgürlük anlayışında da kıta Avrupa'sındakinden çok daha fazla etkili olmasını sağlamıştır. Zaten göçmen kolonileri, İngiltere tarafından atanmış bir vali tarafından yönetildiklerinden o ülkenin vatandaşıydılar ve "İngiltere'de doğmuş gibi" haklara sahiptiler. Bazen karşılaştıkları vergi artırımını, yönetime katılımlarında kısıtlamalar gibi durumlara hemen karşı çıkan halk, eskisinden daha geniş haklara kavuşuyordu. Zamanla yönetimdeki bütün memurlarını seçmek, meclis oluşturup kendi yasalarını çıkarmak gibi haklara da sahip oldular (Nevins, 2005:17–39). Göçmen kolonilerindeki bu gelişmeler, onların İngiltere'den ayrılarak bağımsızlaşmaları sonucuna doğru ilerliyordu.

1833–1835 yılları arasında Amerika'ya yaptığı bir yolculuk esnasındaki gözlemlerini 'Democracy in America' isimli bir kitapta toplayan Alexis de Tocqueville, Amerikan demokrasisinin en önemli kökenlerinden birisi olarak halkının çok kolay örgütlenme kabiliyetini ve kültürünü kaydeder (Tocqueville, 1994:172–174).

Tocqueville'in belirttiğine göre, Amerika'da her yaştan, her siyasî ve toplumsal eğilim veya statüden insan, herhangi bir işin yapılması için kolaylıkla bir araya gelmekte, belli dernek veya birlikler altında örgütlenmektedirler. Amerikan halkı, sadece ticarî veya sanayi şirketler içinde değil, dinî veya ahlaki, ciddi veya lüzumsuz, genel veya sınırlı, irili-ufaklı her türlü birlik içinde büyük bir istekle örgütlenmektedirler. Eğlenmek, din okulları kurmak, oteller inşa etmek, kiliseler yapmak, kitapları yaymak için bir araya gelir, örgütlenirler. Hastanelerini, hapishanelerini ve okullarını da hep böylece oluştururlar.

Amerikalıları Avrupalılarla karşılaştıran Tocqueville, Fransa'da herhangi bir girişime bizzat devletin önyak olduğunu, İngiltere'de büyük bir soylu kesimin bulunduğunu kaydettikten sonra Amerika'da ise tamamen kendini örgütlemiş sivil toplumların, birliklerin veya derneklerin bulunduğunu belirtiyor. Tocqueville, İngilizlerin yapmaları gereken herhangi bir işi tek başlarına üstlenebildiğini, başkalarıyla dayanışmaya girmeye, birlikler oluşturmaya veya örgütlenmeye çok fazla ihtiyaç duymadıklarını söyledikten sonra; Amerikalılarınsa bir kişinin tek başına yapabileceği bir işi yapmak

için bile başkalarıyla bir araya geldiklerini, işleri, insanların bir araya gelmesi için vesile olarak düşündüklerini kaydetmektedir. Yazarın bildirdiğine göre Amerika’da herhangi bir insan, yeni bir düşünce edindiği zaman ilk yaptığı iş, bunu bir başkasına aktarmak ve bu düşünce etrafında bir birliktelik tesis etmektir. Bu birlikteliği tesis edemezse, bir şey yapmamaktadır. Bu düşüncenin bir dernek, bir sivil toplum kuruluşu, bir kilise veya başka herhangi bir oluşum adına kamuoyunda dillendirilmesi ve geliştirilmesi için genellikle yeterli zemin oluşmaktadır.

Amerika’nın kuruluş yıllarından gelen bu birikime işaret eden eski başkanlarından Bill Clinton’ın eşi Senatör Hillary Clinton, sivil toplumu, piyasa ile hükümet arasında yer alan aile, dinî inanç ve manevi hayat şeklinde tarif ettikten sonra şöyle devam etmektedir:

“18. yüzyılın sonlarında, Amerika cumhuriyetini kuranlar; bizlere, kuruluş belgelerimizin içine birer kutsal emanet olarak yerleştirilmiş çok iyi bir takım öğütler bıraktılar. En başta, bizleri, sorumsuz iktidarın taşıdığı tehlikeler, denetim ve denge yaratma gereği konusunda uyardılar. Güç dengesi yaratacağını düşündükleri bir sistem kurdular” (Clinton, 1998:16).

Genel olarak Batı’da sivil toplum anlayışının gelişme sebeplerini, demokrasinin oralarda doğmasına gösterilen sebeplerle izah etmek mümkündür. Batı toplumunu özellikle de Batı Avrupa toplumunu feodaliteden demokrasiye götüren gelişmeler, sınıflı yapı, burjuvazinin doğması, adil olmayan yöneticiye direnme hakkı kavramı ve devletle bireyler arasında bir karşılıklı sorumluluk anlayışına işaret eden ‘sözleşme’ kavramıdır (Moore, 2003:483–484).

Sivil toplumun doğuşuna doğru olan gelişmelere baktığımızda önce asillerin hâkimiyetinde kurulmuş olan devleti, daha sonra bir orta sınıf olarak doğan sermaye sahibi burjuvazinin devleti ele geçirmesini görmekteyiz. Kapitalizm ve sanayileşmenin gelişmesiyle yeni bir sınıf olarak işçi sınıfı doğmuştur. Bu defa bu sınıfın devlete hâkim hale gelmiş olan burjuvaziye karşı hak mücadelesi başlarken, diğer yandan sanayileşmenin getirdiği çevresel problemler de toplumları rahatsız etmeye başlamıştır.

1930 yılında yazdığı kitapla devlet karşısında hak arama faaliyetlerini, “Kütlelerin İsyanı” diye nitelendiren Ortega y Gasset, gelecekte de aynı tür isyanların doğacağına işaret etmiştir (Gasset, 1976:120–139).

Siyasal toplum karşısında sivil toplum geliştikçe, Batı tarihinde başlıca şu önemli gelişmeler yaşanmıştır:

1- 1215 yılında soyluların zorlamasıyla İngiltere’de Kral 1. John tarafından Magna Carta isimli belge imzalandı. Bu belgeyle soyluların karşısında kralın otoritesi sınırlandırılmıştır. Bundan sonra baronların onayı olmadıkça kral vergi koyamamıştır. Ayrıca kişi dokunulmazlığı ve güvencesi ilkesi konarak yargı kararı olmadan kişilerin tutuklanması yasaklanmıştır. Parlamento sözcüğü kullanılmaya başlanmış ve mecliste baronların yanı sıra şövalyeler, din adamları ve burjuva temsilcileri de yer almıştır (Ateş, 1997:70–71).

2- 1776 yılında Amerika’nın 2. Kıta Kongresi’nde “Bağımsızlık Bildirisi” kabul edildi. Bu bildiriyle İngiltere’den ayrıldıklarını ilan eden Amerikalılar; tüm insanların eşit yaratıldığını, vazgeçilemez hakları olduğunu, hükümetlerin görevinin insanların bu haklarını sağlamak olduğunu ve bunu yapmayan hükümetlerin halk tarafından değiştirileceğini kabul ve ilan etmişlerdir (Ateş, 1997:91–92).

3- 1789 yılındaki Fransız İhtilali. Bu ihtilalle Fransa’da feodalite kaldırıldı. “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” yayınlandı. Bu bildiriyle “Egemenlik milletindir” ilkesi benimsenmiş ve özgürlük, mülkiyet, güvenlikle birlikte “baskıya karşı direnmek” de insanın vazgeçilemez haklarından sayılmıştır. Fransız İhtilali’nden sonraki gelişmelerle krallık tamamen kaldırılıp cumhuriyet yönetimine geçilmiştir (Ateş, 1997:119–127).

4- 18. yüzyıl Avrupa’sında İngiltere’de başlayıp tüm Avrupa ve Amerika’ya yayılan teknolojik gelişmeler oldu. “Sanayi Devrimi” adı verilen bu gelişmelerle “ticaret burjuvazisi” yanında “sanayi burjuvazisi” oluştu. “Kapitalizm” adı verilen bu sistemle “işçi sınıfı” ve “milliyetçilik” kavramı doğdu (Ateş, 1997:189–195).

5- 1945 yılında Birleşmiş Milletler teşkilatı kuruldu. Bu kuruluşun maksadı, tüm dünyada; barış, adalet, güvenlik, sosyal eşitlik, ekonomik kalkınma ve adalet sağlamaktır (wikipedia, 2008).

6- BM’de 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edildi. Bu bildirge ile her türlü ırk ve cinsel ayrımcılık kaldırılırken çocuk haklarında da iyileştirmeler sağlandı (Kalabalık, 2004:53).

7- Avrupa Konseyi'nde 4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalandı. Türkiye'nin de imzaladığı bu sözleşme ile BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde dile getirilen temel hak ve özgürlükleri gerçekleştirmeye yarayan çalışmalara önem ve hız kazandırılmıştır (Kalabalık, 2004:112).

1.3.2. Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi

STK olmak için gerekli olan, yönetime bağlı olmadan gönüllülük ve faydalılık yönünde hizmet etme şartları esas alındığında, Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi için gerekli temellerin çok eski olduğu görülmektedir. Bu temeller, İslam dini ve Türk kültürü çerçevesinde mevcut olmuştur.

Osmanlı'da soya (feodal) ve dine dayalı (teokratik) sınıfsal yapılanmalar yoktu. Bunda hem Türklerin Oğuz Han destanında anlatıldığı gibi, başarılı olan herhangi bir askerin yükselebilmesi şeklindeki eski gelenekleri, hem de inanç sisteminde ruhbanlığa yer vermeyen İslâm'ın, eşitliğe sadece Allah katında değil bu dünyada da riayet edilmesini emreden yaklaşımı etkendi. Bu emre riayet ederken Gayrimüslimler de dikkate alınıyordu. Bu uygulamayı başlatan da doğrudan doğruya Hz. Muhammed'di.

İlk İslâm devletinin kuruluş safhasında Hz. Muhammed, sahabelerinden başka putperest, Yahudi ve Hıristiyanların ileri gelenleriyle de görüşmeler yaptı. Ashaptan Enes'in evinde yapılan toplantıda varılan kararlar, birçoklarınınca yeryüzünün ilk anayasası kabul edilen bir yazılı metin haline getirildi. Anlaşma esasına göre yapılan bu anayasa ile Gayrimüslimlere yargılama sahasında tam bir muhtariyet tanınmıyor, suçlularını kendi dinlerine göre cezalandırma hakkı veriliyordu. Ancak iki taraf anlaştığı takdirde İslâm mahkemesi yargılamayı üstlenebiliyordu. Eğer topluluklar arasında bir anlaşmazlık çıkarsa, Hz. Muhammed, bu anlaşmazlığın çözümünde yetkili kılınıyordu. Gelecek herhangi bir tehlikeye de beraberce karşı konulacağı belirtiliyor, fakat Müslümanların üzerine dinî bir sebeple saldırı olursa, diğer gruplar Müslümanlara yardım edip etmemekte serbest bırakılıyordu (Niyazi:1989:28-29). Bu uygulama, sadece inanç farklılığından dolayı bile insanları yargılayıp cezalandıran o dönemdeki Batı'nın kilise ve devlet anlayışıyla hiçbir benzerlik taşımıyordu.

Ayrıca, yönetime getirilenlerin atama suretiyle görev almaları ve halkla bütünleşmeleri emredilmesi de Batı'nın soyluluk anlayışı ve feodal yapısından tamamen ayrı bir

özellikti. Müslümanlar, devlet hayatında idare eden ve idare edilenin ikileşmesinin vahim sonuçlar doğuracağını, daha ilk dönemlerinde bile fark etmişlerdi. Hz. Ali'nin valilerden birine yazdığı mektup buna en güzel örnektir (Niyazi:1989:105–106):

“Halkla kendi aranda büyük-küçük, geniş veya dar, her ne şekilde olursa olsun bir mânia bulundurma. Valilerle halkın arasında bir engel, bir perde bulunması, valilerin halka perde arkasından bakmaları, dar görüşlülüklerinden ve bilgi noksanlığından ileri gelir. Halkla aralarında bu gibi engellerin bulunması halinde, valiler meselenin ne şekilde cereyan ettiğini, hakikate uygun bir şekilde göremez ve doğrunun ne olduğunu iyice bilemez. Bu sebeple küçük şeyler, onlar için muazzam bir mesele haline gelir. Çok mühim ve büyük meseleler de tabiatıyla itibar ve ehemmiyetini kaybeder. İyilikler halk nazarında kötülükler şeklinde ortaya çıkar, birçok fenalıklar da iyilik kılığına bürünür. Neticede hak ile batıl birbirine karışır ve ayırmak güçleşir.”

İslâm'ın halkla bütünleşme yönünde yöneticilere bu şekilde kesin emir vermesi, sadece diktatörce yapılanmalara engel teşkil etmekle kalmıyor, aynı zamanda örf ve âdetlerin de idarece göz önünde bulundurulmasını sağlıyordu. Osmanlı devleti de, İslâm'ın ilkelerine uyduğu gibi yine o ilkeler imkân verdiği için hem Türklüğün asırlardır süregelen devlet yönetme tecrübesinden, hem icap ettikçe fethedilen bölgelerdeki halkın geleneklerinden, hem de İslâm'ın şer'î deliller arasında saydığı aklî yöntemlerden faydalanıyordu. Böylece Osmanlı devleti hiçbir döneminde bir “Şeriat devleti” kimliğine bürünmüyordu. Esasen bu yönetim anlayışı sadece Osmanlılarda değil, diğer Türk devletlerinde de takip edilmekteydi. Bu konuda Aydın Taneri'nin verdiği malumat, bu durumu açıklamaktadır (Taneri, 1978:155–156):

“Bütün Türk devletlerinde, özellikle idare, teşkilat hukukları ve kamu müesseseleri sahalarda ‘millî’ veya ‘örfi’ denilecek bir hukuk geliştirdi ve kendine özgü bir şekilde yaşadı. Bu suretle teşekkül eden hukuk, fıkıh kitapları içinde donmuş şer'i hukuk kaidelerinden farklı bünye ve gelişmelere sahip gözüken ve kanunlar ile düzenlenen bir siyasî hukuk veya devlet hukuku şeklini almıştır. Sonuçta, eskiden beri süregelen ‘Türk örf ve adetleri’, payitahttaki divanda görevli yetkili ve tecrübeli görevlilerin uyguladıkları idarecilik gelenekleri ve bunların tümüne şekil veren hükümdar, emir ve fermanları devlet ve sosyal hayata hâkim oldular... Daha sonra aynı konuya ilişkin ve çeşitli tarihlerde çıkarılmış olan emir ve fermanlar veya bu fermanlar ile ortaya çıkan esaslar bir araya getirildiler. Böylece, belli sahalara veya zümrelere ait özel kanunların veya kanunnamelerin derlendiği tahmin edilebilir... Kanunî Sultan Süleyman zamanında derlenen ve bir kanunname halinde birleştirilmiş olan şu kural örf ve âdetin,

süreklilik sonucunda hukuk düzeyine ulaşacağını belirtiyor: ‘Örde, yani mer’a yerlerinde tayin-i hudut yoktur. Kadimden ne yerde davar yürüye gelmiş ise ol mahallelere yürür. Kadim kırk elli yıla denmez. Kadim oldur ki, anın evvelini kimse bilmeye’. Gene Fatih’e atfedilen Kanunname’deki ‘Atam ve dedem kanunu’ ibaresi sürekliliğe işaret etmektedir. Yukarıda da dediğimiz gibi, örf hukuku, dinî, şer’i hukukun dışında gelenek ve görenek yolu ile doğan hukuka denir.”

Merkezi yönetimi sınırlandırıcı etken olarak yerel örf, Osmanlı’nın son dönemlerinde hazırlanan hukuk metni olan Mecelle’de de kanun maddeleri halinde zikredilmiştir (Berki, 1979:22):

36. madde: “Âdet muhakkemdir (sağlamlaştırılmıştır). Yani hükm-ü şer’iyi ispat için örf ve âdet hakem kılınır.”

38. madde: “Âdeten (gelenek olarak) mümteni olan (yapılması mümkün olmayan) şey, hakikaten mümteni gibidir.”

43. madde: “Örfen maruf (bilinen) şey, şart kılınmış gibidir.”

45. madde: “Örf ile tayin nass (dinin açık emri) ile tayin gibidir.”

İslâm, örf ve akıl olmak üzere üçlü bir dayanak üzerine oturtulmuş olan Osmanlı devlet düzeni, Batılı devlet ve toplum gelişiminden apayrı bir seyir takip etmiştir. Bu yüzdendir ki, Batılı normlarla düşünüldüğü takdirde, sistem açısından adlandırılması mümkün olmamaktadır. Bu itibarla, Türk-İslâm-Osmanlı toplumunun, çağdaşlaşma akımının doğuşundan önceki kuruluşunun ne tür bir kuruluş olduğu bugün bile açıkça kavranılmış değildir. Osmanlı rejimi ne feodaldır, ne de teokratik; hele hem feodal hem teokratik kesinlikle değildir. Bu tanımlamalar, Batı tarihinin devlet ve din kurumlarına aittir (Berkes, 2002:24).

Kaldı ki, Osmanlı’nın gittikçe güç kaybettiği yüzyıllar sonrasında, geleneksel devletin en zayıf düştüğü dönemlerinde mesela 19. yüzyılın başında bile, İmparatorluktaki halkın içinden gelen fakir bir insanın servet, güç ve şeref sahibi olabilmesi, ihtilal sonrasındaki Fransa dâhil, Hıristiyan Avrupa’nın herhangi bir devletinde olduğundan çok daha fazla mümkündü (Lewis, 1996:167).

Bu uygulamalar neticesinde bir devlet-toplum sürtüşmesi çıkmayışı, Batı'dakine benzer bir sivil toplum anlayışına yol açmıyordu. Onun yerine devletle aynı paralelde olan ve devletin yeterince gerçekleştiremediği sosyal hedefleri, gönüllü olarak gerçekleştirmeye gayret eden gönüllü birlikleri görülmekteydi. Anadolu'nun fethi sırasında gelip yerli halka İslam dinini yayma gayretine giren dervişler, yerleştikleri köylerde tarımla da uğraşmışlardır. Şehirlere yerleşen dervişler ise cami ve tarikat tekkelerinin yanı sıra medreseler, hastaneler, kervansaraylar, imaretler, çeşmeler, yollar, köprüler de inşa ederlerdi. Bazı yazarlar tarafından "Kolonizatör Dervişler" diye adlandırılan bu şahıslar, tarikat şeklinde teşkilatlanıp gönüllü olarak hizmet ettikleri için o günkü şartlarda bir sivil toplum faaliyeti yürütmüş oldukları söylenebilir (Şeker, 1987:112).

Türkiye'de sivil toplumun kökenlerinden gösterilebilecek bir diğerk yapılanma da 'Ahi' teşkilatlarıdır. On dördüncü yüzyılda Anadolu'yu dolaşmış olan Arap gezgin İbn Batuta'nın seyahat anılarından öğrendiğimiz bu yapılanma, tamamen Anadolu'ya özgü görünmektedir. Yazarın belirttiğine göre; şehir, kasaba ve köylerde rastlanılan bu Türkmen teşkilatı, memleketlerine gelen yabancıları karşılayıp yeme, içme, barınma ihtiyaçlarını karşılamak ve güvenliklerini sağlamak konusunda gönüllü olarak vazife üstlenmiştir. Bekr erkeklerin hem hizmet, hem de gün boyunca çalışarak kazandıkları paralarını vermek suretiyle maddî katkı sağladıkları bu kuruluş, ismini, başındaki bölgesel öndere verilen kardeş manasındaki 'Ahi' kelimesinden almıştır (Parmaksızoğlu, 1978:7-8).

Ahi teşkilatları, aslında Selçuklu döneminde kurulmuş örgütler olsalar da Osmanlı döneminde de uzun süre devam etmiş, sonra yerlerini daha organizeli olan esnaf teşkilatları olan 'Lonca'lara bırakmışlardır. Loncalar; ahilerin dinî, ahlaki temellerini aynen sürdürmüş fakat zanaat kollarına göre daha ayrıntılı şekilde örgütlenmişlerdir. Bu ayrıntıyı görmek için 17. yüzyılda halen devam etmekte olan loncalardan Edirne'de faaliyet gösterenlere bakmak yeterli olacaktır. Bu kentimizdeki deri işlerinde çalışan zanaatkrlar; papuular, terlikiler, izmeciler isimleriyle ayrı ayrı loncalar halinde rgtlenmişlerdi. Başlarında "Yiğitbaş" adı verilen bir yönetici bulunan bu loncalar; yeleri arasında hammadde dağılımının dengeli olması, üretecekleri malın miktarı ve özellikleri ile yapacakları satışların şartlarına kadar düzenleyerek ilerinden bazılarının ezilmesine mani olurlardı. Ayrıca yeler, kazançlarının bir bölümünü loncanın tasarruf

sandığına yatırırlardı. Bu para, bir nevi sosyal yardım ve kredi fonu olarak kullanılırdı. Çarşı bakımı bu paradan yapıldığı gibi, gerektiğinde üyelere borç da verilirdi. Ayrıca sıkıntıya düşen ustalara yine bu sandıktan maddi yardım yapılırdı. Loncaların yönetiminde yiğitbaşının da üzerinde “Kethüda” denilen bir yönetici daha vardı ki bu görevli, devletle ilişkileri yürütürdü. Seçimle gelen bu şahsın göreve başlaması için kadı tarafından onaylanması gerekirdi. Bu yöntemle devlet de loncaları denetim altında tutardı (Özyüksel, 1997:125–127).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının kökenlerinden gösterebileceğimiz üçüncü bir kuruluş şekli ise vakıflardır. Günümüzde de yenileri kurulmakta olan vakıflar, zenginlerin gayrimenkul ve nakit bağışlayarak ihtiyaç sahiplerine hizmet etmeleri şeklindeki hayırseverlik (filantropi) temelli kuruluşlardır. Bu kuruluşlar; yoksulluğu ortadan kaldırmak için zenginden fakire gönüllü servet transferini, okullar, hastaneler, aşevleri yaptırıp işletmeyi ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan çeşitli hizmetleri kâr maksadı gözetmeksizin yapan kuruluşlardır. Genel olarak İslam ülkelerinde de görülen bu kurumlar, Hazreti Muhammed’in kalıcı hayır kurumlarını teşvik eden hadisine dayanılarak kurulmuştur. Söz konusu hadiste bu tür kurumların, kurucusuna ölümünden sonra da sevap kazandırmaya devam edeceği bildirilmiştir. Bu sebepten dolayı Osmanlı’da çok sayıda vakıf kurulmuştur. Ayrıca mülkiyeti korumak amacıyla da vakıf kurulduğu olmuştur. Tanzimat’tan önceki dönemde Osmanlı elitleri tam anlamıyla mülkiyet hakkına sahip olmadıklarından dolayı, her an mallarının devletçe müsadere edilmesi tehlikesi ile karşı karşıya idiler. Bu durum da onlar için mallarını vakfetmeyi cazip hale getiriyordu (Aydın, 2006:21–25).

Bu saydığımız örnekler, şüphesiz kendi dönemleri açısından toplumsal tatmini önemli ölçüde gerçekleştirmişse de, çağdaş anlamda bir sivil toplum niteliğinde olarak kabul edilmemektedir.

Bütün bu güzel uygulamalara rağmen, cumhuriyet öncesinde Türkiye’de devletin tüm uygulamaları, toplumu memnun edecek düzeyde değildi. En önemli üretim aracı olan toprak, devletin mülkiyetindeydi. Bu toprak, köylüye ancak devletin tespit ettiği ürünleri ekmesi şartıyla dağıtılıyordu. Bunun karşılığında da köylüden vergi alınıyordu. Bu toprakların dağıtımını, ekiminin kontrolü ve vergilerin toplanması yetkisi de devlet adına ordunun bir parçası olan sipahi ocağına verilmişti. Önceleri pek şikâyet konusu

olmayan bu uygulama, on altıncı yüzyıldan sonra, zaten esasta devşirmelerden oluşan bürokrasinin aşırı kurumlaşarak halktan iyice kopmasıyla sıkıntıların daha da artmasına yol açtı. Böyle bir durumda bile Osmanlı'da sivil toplumun gelişmemesinin sebebi, Avrupa'da sanayi devrimiyle ortaya çıkan burjuvazi ve işçi gibi sınıfların olmayışına bağlanmaktadır (Çaha, 2007:138–142).

Türkiye'de sivil toplum anlayışının gelişmemesine gösterilen önemli bir diğer sebep de, Türk kültüründeki “patriarkal” anlayıştır. Bu anlayışta devlet, aileye benzetilmekte; yönetim, ailenin reisi, vatandaşlar ise ailenin fertleri olarak görülmektedir. Sonuçta aile reisi, geçim ve korumayı üstlenmekte; ailenin diğer bireyleri ise ona saygı ve itaatle karşılık vermektedirler (Erdoğan, 1998:338).

Bu özellikler doğrultusunda bakıldığında sivil toplum tanımındaki siyasilerin hâkimiyetinden kurtulma fikrinin Türkiye'de, Batı'daki kadar derin köklere sahip olmadığı görülmektedir. Şerif Mardin; Türkiye'de çağdaş anlamda sivil toplum şeklinde tavır koymanın, ancak 1908'de İttihat ve Terakki Partisi yönetimine karşı başladığını söylemektedir (Mardin, 1990:13–17).

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve cumhuriyet döneminde de devam eden partileşme ve dernekleşmelerden ayrıca sanayileşme neticesinde işveren ve işçi sınıflarının doğmasına rağmen Türkiye'de bugün de sivil toplum anlayışının yeterince gelişmemiş olduğu belirtilmektedir. Bu duruma gösterilen bir sebep de Türkiye'nin Batılılaşma sürecinde örnek aldığı Avrupa ülkelerinin özellikleridir. Anglo-Sakson geleneğin yörüngesindeki ülkeler, sivil toplumun ve demokrasinin en fazla geliştiği ülkeler olmasına rağmen; Osmanlı Devleti, Almanya ile Fransa gibi devletçi geleneği güçlü olan ülkeleri örnek almıştır. Bu örneklerle bağlılık, Türkiye'nin cumhuriyet döneminde de sürdürülmüş, hatta daha da kökleştirilmiştir. Bireyselliği zararlı gören ve kolektif kimlik temelli olan bu anlayışta cumhuriyet döneminde getirilen yenilik, ancak “milli egemenlik” kavramıyla izah edilmektedir. Ziya Gökalp tarafından formüle edilen “ulus” anlayışıyla, Osmanlı'daki geleneksel grupların siyasete etkisi de yok edilmiştir. Bunun da devlet eliti ile halkın arasında “merkez-çevre kopukluğu” şeklinde ifade edilen bir farklılaşma doğurduğu belirtilmektedir. İlk defa 1950 seçimlerinde çok partili demokrasiye uygun şekilde halkın tercihleri gözetilmişse de, bu durum devlet eliti tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bu endişenin ordu mensuplarını da kapsamı

sonucunda demokrasi, askeri ihtilal ve muhtıralarla sık sık kesintiye uğramıştır. Bu kesintiler de Türkiye’de sivil toplum anlayışının yeterince gelişmesini önlemiştir (Çaha, 2007: 180–199).

Türkiye’de sivil toplum anlayışının yeterince gelişmemesinin bir sonucu olarak, yapılan anayasaların hak ve hürriyetleri gereğince sağlamadığı ileri sürülmektedir. Nitekim Yargıtay eski başkanlarından Sami Selçuk, 1982 anayasasının kusurlarını sayarken; “özgürlükçü, çoğulcu, katılımcı sivil toplumun soluk borularını tıkıyor, demokrasiyi lüks bir tüketim maddesi olarak algılıyor” demiştir (Selçuk, 2001).

1.4. Sivil Toplum - Siyasal Toplum Etkileşimi: Demokrasi

Kısaca, halkın kendi kendisini yönetmesi, şeklinde tanımlanan demokrasinin en çok bilinen türleri, doğrudan demokrasi ve liberal temsili demokrasidir. Doğrudan demokraside, halk bütün kararlara bizzat katılmakta, temsili demokraside ise kararlar halkın seçtiği temsilciler tarafından alınmaktadır. Her ikisinde de oylama yöntemi söz konusudur. Antropologlar, doğrudan demokrasinin ilkçağdaki ilkel toplumlarda bile uygulandığını tespit etmişlerdir. Kesin bilineni ise eski Yunan’daki şehir devletlerinde uygulanmış olduğudur. Günümüzde hem devletlerin çok daha büyük olması, hem de yönetimin çok değişik alanlarda uzmanlık gerektirmesi gibi sebeplerle liberal temsili demokrasi uygulanmaktadır (Hobsbawm, 2008:100).

Demokrasinin ilkçağlarda bile görülmesi, o zamandan şimdiye kadar devam ederek geliştiği anlamına gelmemektedir. Devletler büyüdükçe yönetenlerin yetkileri artmış ve uzun asırlar boyunca yönetilenlere söz hakkı tanınmamıştır. Bu dönemdeki yönetimler, ya “Aristokrasi” diye adlandırılan asiller sınıfının, ya “Oligarşi” diye adlandırılan asiller sınıfı içerisinde bir grubun, ya da “Monarşi” diye adlandırılan tek kişinin yetkili olması şeklindedir.

Devletlerin baskıcı rejimlerden demokrasiye geçişleri, toplumların hak ve özgürlük elde etmelerine paralel olarak gelişmiştir. Siyasal toplum karşısında, hak ve özgürlükleri talep edenin ise sivil toplum olması, liberal demokrasi açısından sivil toplumun önemini açığa çıkarmaktadır. Zaten 17. yüzyıldan itibaren devam edegelen siyasi süreç, otoriter rejimlerin ya sivil toplumun olmadığı ülkelerde ortaya çıktığını, ya da başa geçtikten sonra sivil toplum unsurlarını yok ettiklerini göstermiştir. Bu unsurlar; dernek, vakıf,

siyasal parti gibi örgütlenmelerdir. Sosyal veya siyasal örgüt kuramayan sosyal farklılıklar, sivil toplum açısından bir önem taşımadığı gibi, demokrasi açısından da bir önem taşımamaktadır (Çaha, 2007:50–55).

Sosyal farklılıklar, akla şehirliliği de getirmektedir. Çünkü farklılıkların en çok hissedildiği yerler şehirlerdir. Bu çalışmanın “1.1. Sivil Toplum ve Siyasal Toplum Kavramları” başlıklı bölümünde sivil toplumun şehirlilikle ilişkisi vurgulanmıştı. Birçok düşünür tarafından parlamenter demokrasinin gelişmesi için de güçlü ve bağımsız bir şehirli sınıfın olması şart görülmüştür. İsveç, Norveç, İsviçre gibi köylü nüfusun çok olduğu ülkelerde de demokrasi çok iyi gelişmişse de; oralarda köylü sınıfı, çok köklü bir değişim geçirerek ticaret aracılığıyla kültürel açıdan şehirlilerle bütünleşebilmiştir (Moore, 2003:487–491).

Demokrasilerde sivil toplumu önemli kılan etkenin, örgütlenme olduğu yukarıda belirtilmişti. Demokrasi seçim esasına dayandığı için çoğunluğu sağlamak önem kazanmıştır. Bu gereklilik, menfaati benzer olan bireyleri, çoğunluk olmak için bir siyasi partide toplanmaya yöneltmiştir. Bu yönelme; iktidar olma, iktidara ortak olma veya güçlü bir muhalefet yaparak iktidarı etkileyebilmeyi kolaylaştırmış olmaktadır. Böylece temsili demokrasinin gelişmiş bir çeşidi olan ‘çoğulcu demokrasi’ gerçekleşmiş olmaktadır. Basit türden temsili demokraside sadece eşit ve bağımsız bireyler söz konusu iken, çoğulcu demokraside birbirleriyle ilişkili bireyler ve onların oluşturduğu partiler söz konusu olmaktadır.

Çoğulcu demokrasinin, partiler şeklinde örgütlenmesi, güç artırmak gibi bir fayda sağlamışsa da, grup çıkarları içinde bireysel isteklerin kaybolduğu şekilde bazı şikâyetlere yol açtığı görülmüştür. Bu türden şikâyetleri olan birey, kendisi bizzat siyasetle meşgul olmak istemediği gibi, sadece seçmen olarak da kalmak istememekte; ancak toplumda yeni roller edinmek, karar ve uygulamalara temsilcileri aracılığından başka, kişisel olarak da katılmak istemektedir. Demokrasinin, bu türden katılımı mümkün kılan daha da gelişmiş şekli, ‘katılımcı demokrasi’ diye adlandırılmaktadır. Yalnız burada söz konusu olan her bir şahsın tek tek karara katılması yerine, siyaset dışı bir alandaki yapılanma olan dernek, sendika, vakıf gibi bir STK içindeki katılımıdır. Siyasi toplum bu türden bir katılımı kabullenmekle yönetimde STK’larla üstü kapalı bir ortaklığı da kabullenmiş olmaktadır (Tekeli, 2004:197–210). Bu çalışmada çözümü

amaç edilen, devlet-STK ortaklığının hangi şartlarda STK tanımını bozmayacağı problemi, işte bu gelişmelerle doğmuştur.

Bu arada her STK'nın demokrasi yanlısı olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Temelde sosyal farklılıklar üzerine kurulmuş olan STK'lardan bazılarının diğer farklılıklara tahammül edemedikleri, onlar üzerinde baskıcı tutum takındıkları görülebilmektedir. Bazı STK'ların da kendi içlerinde bile demokrat olmadıkları, çok katı bir emir-komuta hiyerarşisi içinde yapılandıkları görülebilmektedir. Bu türden bir STK, bizzat kendisi anti-demokratik değerleri üretir ve siyasal sistemin despotik eğilimlerine temel oluşturur. Buradan hareketle, demokratik STK'ların ancak demokratik devletlerde oluşabildiğini ve sadece demokratik bir sivil toplumun demokratik bir devleti besleyen temel olabileceğini söylemek icap eder. Bu sebeple bir çifte demokratikleşmeye (double democratization) ihtiyaç vardır. Bu da devletle sivil toplumun karşılıklı etkileşimi demektir. Tarih boyunca demokrasi sistemi böyle gelişmiştir. Bu karşılıklı etkileşim, demokrasinin kurulmasıyla sona ermemekte, aksine daha güçlenerek devam etmektedir. Demokratik devletlerde sivil toplum örgütlenmesi yapmış olan vatandaşlar, sadece oy vermekle kalmamakta; seçim dışı zamanlarda da gerekli buldukça protesto, toplu dilekçe, toplu yürüyüş, sivil itaatsizlik gibi yöntemlerle “aktif vatandaş” durumunda olmaktadır. 1980 sonrasında grup temelli hak ve özgürlüklerle sivil toplumun demokrasi açısından taşıdığı önem, daha da ön plana çıkmıştır. 1990'lı yılların siyaset bilimi terminolojisinde ise toplumsal alanda demokratik sivil toplum, ekonomik alanda serbest piyasa ve siyasal alanda liberal demokrasi ifadeleri yaygınlaşmıştır (Duman, 2007:363–364).

Liberal demokrasinin (liberalizm) düşünürlerinden John Rawls, çok değişik talepleri olan grupların bir arada yaşamalarının nasıl sağlanabileceğini araştırmak üzere şu “temel soru”yu ortaya atar:

“Makul dinî, felsefî ve ahlaki doktrinlerin etkisiyle ciddi biçimde bölünmüş özgür ve eşit vatandaşların oluşturduğu bir toplumun, adalet ve istikrar içerisinde uzun süre varlığını sürdürmesi nasıl mümkün olabilir?”

Bu soruda mercek altına alınan kavramları şöyle sıralayabiliriz:

a) Özgür ve eşit vatandaşlar,

- b) Ciddi biçimde bölünmüşlük,
- c) Dinî, felsefî ve ahlaki doktrinlerde makuliyet,
- d) Adalet ve istikrar.

Bu kavramlardan “a” şıkkındaki özgürlük ve eşitlik; gelişmiş demokrasilerde dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep gibi farklılıklar taşıyanların kanun önünde eşit olduğu şeklindeki yaklaşımla sağlanmaktadır. Akabinde gelen “b” şıkkındaki “ciddi bölünmüşlük” tarifinde Rawls, bazı durumlarda tam akıl kabiliyetine sahip kişilerin, özgür bir tartışma sürecinde bile aynı sonuca ulaşması mümkün olmaz, der. Böyle durumlarda Rawls’ın tavsiyesi ise yukarıda “c” ve “d” şıklarında belirtildiği gibi, makuliyet, adalet ve istikrardır.

Vatandaşların farklı inançlarının bazılarının doğru bazılarınınınsa yanlış; hatta hepsinin de yanlış olabileceğini söyleyen Rawls, o türden bir ayıklamaya kalkışmanın bazı tatsızlıklara sebep olacak dışlamalar doğuracağını vurgular. O halde inançlar için makuliyet ölçüsü ne olmalıdır? Rawls; o ölçü için değişik kesimlerce kabullenilmiş mevcut inanç ve ahlak sistemlerinden olmayı yeterli bulur ve siyasal liberalizmin, bilinen dinî, felsefî ve ahlaki doktrinleri, makul saydığını söyler.

Demokratik makuliyete gelince Rawls; “Biz, kendi doktrinimizin dışındaki doktrinleri benimseyenlerin de makul olduğunu düşünürüz. Onları kesinlikle gayrimakul olarak görmeyiz” demektedir (Rawls, 2007:91–103). Buradaki yaklaşım, çoğunluğun azınlığı ezmesini engellemek için herkese yönelik bir hürriyet sağlamak yönündedir. Bu açıklamalarda demokratik bir hoşgörü anlayışı yatmaktadır.

Rawls’ın açıklamalarında değişik kesimlerce kabullenilmiş dinî inanç ve ahlak sistemlerinin liberal demokraside makul kabul edilmesine örnek olarak, Batı’daki Hıristiyan mezheplerinin ve modern hayata göre oldukça uçta denebilecek bir dinî inanç sistemine sahip olan ABD’deki Amish cemaatinin eğitimdeki durumu gösterilebilir.

Devlet tarafından gerçekleştirilen mecburi eğitimden önce gençlerin eğitimi; aileler, dinî cemaatler ve yerleşik dini kurumlar tarafından yapılmaktaydı. Devlet kontrolünde mecburi ortak okul sisteminin bazı yararları yanında bazı zararları da oldu. Mecburi ortak eğitim, eğitimin sekülerleşmesini (dünyevileşmesini) gerektirince, dindar

insanlarda inançlarının kendi çocuklarına aktararak yaşatılması açısından tatminsizlik doğurdu. Batı ülkelerinde buna karşı harekete geçen Katolik ve Protestanlar, kendi inanç sistemlerini öğretecek okullar kurma hakkını elde ettiler. Bu okullar bir hayli başarılı oldu ve medya ile başka unsurların dinî inançlar üzerindeki zararlı etkilerini azalttı. Bugün, Batı'daki eğitim sistemlerinin önemli bir kısmını, dinî kurumların kontrolündeki okullar teşkil etmektedir. ABD'de, Katolikler ve Protestanlarla kıyaslanamayacak kadar küçük bir grup olan Amishler de mecburi eğitimin kendileri açısından çok ciddi problemler yarattığını ileri sürerek liseyi de kapsayan zorunlu eğitime karşı çıkmışlardır. Amishlere göre mecburi ortak eğitim insandaki egoizmi artırmakta, bireyi cemaate bağlayan bağları kopararak cemaatin varlığını tehlikeye atmaktadır. Bu doğrultudaki yaygın şikâyetleri ve çocuklarını okula göndermeme gibi sivil itaatsizlik eylemleri neticesinde Amishlerin istekleri kabul edilmiş ve ilkokuldan sonraki eğitim mecburiyetinden muaf tutulmuşlardır (Yayla, 1997:9–18).

Amish Cemaatinin çevre ile ilgili yaklaşımları da oldukça radikaldir. ABD'de yine rahatlıkla bir yaşayış tarzı olarak tatbik edebildikleri o özelliklerine ise bu çalışmadaki, "2.3.2. Ekolojist Görüş" başlığı altında yer verilecektir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, "özgürlük" ve "inanç" ABD sisteminin dayandığı iki değerdir. Dünyadaki hemen hemen bütün inanç sistemlerinin özgürce yaşanıp ifade edilebildiği ABD'de devlet, dinî inanç ve yaşayışlara hiçbir şekilde müdahale etmediği için her inanç grubu, inancını rahatlıkla yaşayabilmekte ve yaygınlaştırabilmektedir (Çaha, 2008:38–44).

Genel olarak Batı toplumlarındaki demokrasiye bakıldığında, siyasal toplum açısından özgür bir rekabetçi anlayışın yerleşmiş olduğu; birçok ülkede görülen hükümet devirmelerin Batı rejimlerinin ruhuna ters düştüğü (Aron, 1976:61); sivil toplum açısından ise "1.6. Batı'da ve Türkiye'de STK'ların Önemi" başlıklı bölümde açıklanacağı gibi, kararlara katılımcı olmanın ve kuruluş haline gelmenin teşvik edildiği görülmektedir.

Türkiye'de ise, henüz katılımcı demokrasinin tam gerçekleştirildiği söylenememektedir. Bunun sebeplerinden biri olarak, halkın kültürü ile devletin otoritesi arasında farklı beklentiler olması gösterilmektedir. Bu görüşte olanlar, kültürün bağımsız ve özgür bir ortamın ürünü olmasına rağmen, otoritenin özgürlüğü pek sevmediğini belirtmektedirler. Oysaki özellikle kent yönetimlerinde temsili demokrasinin sorunları

çözmeye yetmediği, kentte yaşayanların da günlük hatta anlık olarak müdahalesinin gerektiği bilinmektedir. Türkiye’de aslında hukuken böyle bir imkân sağlanmışsa da tatbiki olarak yürütülmemiştir. 1930 tarihli Belediye Yasası’nın 13. maddesinde “Hemşerilik Hukuku” hemşerilerin yalnızca seçme ve seçilme haklarına değil, yönetime katılma hakkına da sahip olduklarını belirtmektedir. Son zamanlarda bu maddeye dayanarak Türkiye’nin 50’ye yakın kentinde “Yerel Gündem 21” adı altında hemşeri katılımını gerçekleştirmeye çalışılmaktadır (Toksöz, 2003:346–347).

1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış

STK’lar, büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte, gerek ulusal gerekse uluslar arası açıdan anlam ve önem taşıyanları, kişisel ya da grupsal çıkar sağlamak peşinde koşmayan, demokratik, çağdaş temel hak ve özgürlükleri gaye edinen kuruluşlardır (Tunçay, 2003).

Dünyada gittikçe artan sivil toplum kuruluşları, siyasî yönetimlerle yani hükümet ve devletlerle bağlantılı olmadıkları için bu anlama gelen uluslar arası bir isimle anılmaktadırlar: Non-governmental organisation (hükümetle ilgisiz kuruluş). Bu isim kısaca NGO şeklinde ifade edilmektedir.

Bununla anlatılmak istenen, merkezi ya da yerel yönetimle ilişkisi olmayan ve gönüllüler tarafından kurulmuş dernekler, vakıflar, spor kulüpleri, sendikalar, meslek odaları vb. kuruluşlardır. Siyasal partilerin ise ancak iktidarda olmadıkları zaman STK sayılmaları yönünde düşünenler de vardır. Barolar, tabip ve mimar-mühendis odaları gibi kuruluşların da belirli bir mesleği yapabilmek için üye olunması zorunlu kuruluşlar oldukları için, tam gönüllü nitelikte olmadıklarından dolayı STK olmalarına itirazlar söz konusu olmaktadır.

STK’lar, günümüzde gerek ulusal gerekse uluslar arası düzeyde, demokratik siyasal yaşam için “onlarsız olunmaz” denilebilecek bir önem kazanmışlardır. “İnsan Hakları Vakfı” gibi, geniş kapsamlı hedefleri olanların yanı sıra, “Kanarya Sevenler Derneği” türü dar kapsamlı olan STK’lar da vardır. Bu kuruluşlar, siyasal toplum karşısındaki konumları açısından da, kendi yapıları açısından da bazı türlere ayrılırlar.

1.5.1. Konumları Açısından Sivil Toplum Kuruluşları

STK'lar, (uluslararası ismiyle NGO'lar), siyasal toplum karşısındaki konumları açısından değişik isimler almaktadır. Bu çerçevede olarak Amerika'da doğan yeni bir kavram da "Sibio"lardır (CBO Community Based Organizations). Bu terimle, mahalle düzeyinde, yerel "cemaat"e (komşuluk ilişkisi içinde yaşayan insanlara) dayalı kuruluşlar kastedilmektedir. Bunları diğer NGO'lardan ayıran özellikleri, çok daha dar maksatlı (parochial) olmalarıdır.

QUANGO diye adlandırılan kuruluşlar da vardır. İsminin açılımı Quasi-NGO şeklinde olan bu ifade, "NGO benzeri" demektir. Bunlar diğer STK'lar gibi özel nitelikli olmakla birlikte, bütçeleri tümüyle ya da kısmen merkezi devletçe finanse edilmektedir. İngilizler, bu terimle yarı özerk NGO'ları kastetmektedirler. İngiltere'deki radyo-televizyon haber yayıncılığı yapan BBC ile bakanlık örgütlerine doğrudan bağlı olmayan danışma niteliğindeki kurullar, "quango" diye adlandırılan gruba girerler.

Son zamanlarda STK bağlamında ortaya atılan yeni bir kavram da "Üçüncü Sektör" şeklinde ifade edilmektedir. Bununla kamusal ve özel sektörler dışında kalan, ne biri ne de öteki olan üçüncü bir kesim anlamı kastedilmektedir (Tunçay, 2003).

Bugün dünyada insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında NGO'ların önemi büyük ölçüde kabul görmektedir. Onlar çoğulcu bir toplumda esas unsuru biçimlendirmektedir ve NGO'lar tarafından yapılan katkılar olmaksızın iyi çalışabilecek bir 'insan hakları' sistemi düşünülemez.

Bazı NGO'lar uzun bir geçmişe sahip ise de NGO'ların çoğu 1960'larda ve 1970'lerde kurulmuştur. Bunun sebebi, BM ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütler tarafından insan haklarının izlenmesinin, ancak 1960'larda ortaya çıkmış olmasıdır. İnsan hakları alanındaki çeşitli NGO'lar da değişik açılardan sınıflandırılabilirler (Komisyon, 1999:169-170).

1) Daha geniş yetki ve görev çerçevesi olan NGO'lar. Kalkınma işbirliği ya da din alanında çalışan (örnek: Kiliseler Dünya Konseyi) NGO'lar yanında, yalnızca insan hakları konularında NGO'lar (örnek: Uluslararası Hukukçular Komisyonu).

2) Uluslar arası-coğrafi olarak yoğunlaşmış, bölgesel ya da yerel NGO'lar.

3) Bir konuyu ya da bir ülkeyi esas alan NGO'lar.

4) Üyelik NGO'ları. Uluslararası Af Örgütü kapsamında bir yönetim kuruluna karşı sorumlu uzman kurumlar (örnek: Azınlık Hakları Grubu).

İnsan hakları konuları üzerinde çalışan NGO'ların değişik fonksiyonları vardır. İnsan hakları ihlali mağdurlarına hukuki ve moral desteği sağlama, hükümetler üzerinde lobi faaliyetlerinde bulunma, standartlar oluşturma ve yasama faaliyetlerinde yardımcı olma ve İnsan hakları alanında eğitim ve bilinçlenmeyi sağlamak için bilgi toplama ve dağıtma bunlar arasındadır.

NGO'larla hükümetler arasındaki ilişki genellikle problemlidir. Hükümetler tarafından yapılan insan hakları ihlallerini teşhir etme NGO'ların görev olarak algıladıkları konular arasında yer almaktadır. Diğer yandan da çalışmalarını mümkün kılacak mali kaynakların sağlanması, yeni standartları birlikte belirleme, yeni denetleme mekanizmaları kurma gibi hedefleri için NGO'lar hükümet desteğine de ihtiyaç duymaktadırlar.

Hükümetler de onların çalışma alanlarındaki bazı konularda rahatsızlık duymalarına rağmen, kendilerinin tercih ettiği konularda, uluslararası forumlarda NGO'ların etkin olmasını istemektedirler.

BM'de, BM Sözleşmesinin 71'inci maddesine göre, Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), NGO'larla görüş alışverişi yapmaktadır. ECOSOC, NGO'ları üç tür kategoride ele almaktadır.

Kategori I: Yetkileri temelinde, ECOSOC'un tüm etkinliklerinde özel çıkarı olan NGO'lar. Uluslararası Kızılhaç Örgütü ve Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri Federasyonu bu kategoriye örneklerdir.

Kategori II: ECOSOC'un sadece bazı etkinliklerinde çıkarı olan ve katkı yapabilen özel yetkili NGO'lar. Uluslararası Af Örgütü, İnsan Haklarının Korunması İçin Kölelikle Mücadele Derneği, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi ve Hıristiyan Birliği bu kategoriye örneklerdir.

Kategori III: Listede yer alan NGO'lar. Bu tür NGO'larla özel ihtiyaç halinde danışma görüşmeleri yapılabilmektedir. Irk Eşitliği ve Azınlık Hakları Grubu bu kategoriye örnektir.

ECOSOC içinde NGO'ların rolü, 1996 yılında "NGO'larla Danışma Görüşmeleri Kuralları" ECOSOC raporunda Birleşmiş Milletler sisteminin tümünün, NGO'ların katılımına açılması uygun bulunmuştur.

BM'den ayrıca Avrupa Konseyi, Amerika Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü de NGO'larla birbirinden çok farklı danışma düzenlemelerine sahiptir. Bu tür farklılıklar olsa da İnsan Haklarının korunmasıyla ilgili alanlarda NGO'lara verilen önem değişmemektedir.

1.5.2. Yapıları Açısından Sivil Toplum Kuruluşları

Batı'da ve Türkiye'deki STK'lar; dernekler, vakıflar, sendikalar ve meslek kuruluşları şeklinde örgütlenmişlerdir.

1.5.2.1. Dernekler

5253 Sayılı Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde dernek tanımlaması yapılmıştır. Bu tanıma göre, dernek: kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliktir (Tunçay, 2003). Türkiye'de STK'ların büyük çoğunluğunu, cami yaptırma ve semt güzelleştirme dernekleri oluşturmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2004).

1.5.2.2. Vakıflar

Vakıflar, zenginlerin gayrimenkul ve nakit bağışlayarak ihtiyaç sahiplerine hizmet etmeleri şeklindeki hayırseverlik (filantropi) temelli kuruluşlardır. Bu kuruluşlar; yoksulluğu ortadan kaldırmak için zenginden fakire gönüllü servet transferini, okullar, hastaneler, aşevleri yaptırıp işletmeyi ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan çeşitli hizmetleri kâr maksadı gözetmeksizin yapan kuruluşlardır (Aydın, 2006:21–25).

Sayılan bu faaliyetleri dernekler de yapabilirse de, vakıfları derneklerden ayıran fark, vakıfların yapmakta oldukları hizmetin gelecekte de devam etmesi doğrultusunda

yapılanmış olmalarıdır. Vakfedilen mülk veya para vakfın mütevellî heyetince vakıf maksadına uygun olarak yönetilir. Vakfa ayrılan bu maddî imkân, vakfedenler veya varisleri tarafından geri alınamaz ve vakıf, yöneticileri tarafından kapatılamaz. Bütün vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından denetlenirler. Vakfın on yıllık bir süre boyunca idarecisiz kalması halinde, yönetimi doğrudan doğruya Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçer.

1.5.2.3. Sendikalar

2821 Sayılı Sendikalar Kanunu'nun 2. maddesinde yer alan tanıma göre sendika: işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzelkişiliğe sahip kuruluşlara denilir (Kanun no 2821, 1983).

1.5.2.4. Mesleki Kuruluşlar

Mesleki kuruluşlar, belli bir meslekten olanlar arasında dayanışmayı ve üyelerinin mesleki faaliyetlerini kontrol etmeyi maksat edinen kuruluşlardır. Bunlar arasında katılımı mecburi olmayanlar olduğu gibi, mecburi olanlar da vardır. Katılımı mecburi olanlar, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır (Kanun no 5174, 2004). Barolar, ticaret, sanayi, mühendisler, mimarlar ve tabipler odaları bu kategorideki kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, üyelerine sorumluluk yetkisi üstlenebilmelerine dair bir belge verirler. Meslek, ancak bu belgeye sahip olmakla yapılabilir (Kanun no 6235, 1983).

1.6. Batı'da ve Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde sivil toplumun etkinliğinin giderek artmasından dolayı AB, üye ve aday ülkeler arasındaki diyaloglara önem verdiği kadar, bu ülkelerin STK'ları arasında diyaloglar olmasına da önem vermektedir. Sivil toplum diyalogunun özünde AB üyeleri ve aday ülkelerdeki sivil toplumların tüm kesimleri arasında sistemli bir temas ve karşılıklı değişim bulunmaktadır. Böylelikle vatandaşların siyasi, kültürel ve ekonomik kalkınma sürecinde daha fazla rol oynayacağına inanılmaktadır.

'Sivil toplum diyalogu' fikri, 17 Aralık 2004 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.

Bu karara göre katılım müzakereleri süresince AB her bir aday ülke ile yoğun bir siyasi ve kültürel diyalog başlatacak ve bu kapsamlı diyalog, sivil toplumu da içerecektir. Bu sivil toplum diyalogunun hedefleri şöyledir:

AB ve aday ülkelerdeki sivil toplumlar arasında karşılıklı tecrübe alış verişinin güçlendirilmesi,

Bilgi açığının giderilmesine destek olunması,

Karşılıklı olarak bilgi ve anlayışın tesis edilmesi ve

Gelecekteki katılımların getireceği fırsatlar ve zorluklar konusunda daha fazla bilgi oluşturulması.

Türkiye için de sivil toplum diyalogları, Türkiye'nin AB içinde daha fazla tanınmasını ve Türk vatandaşlarının AB'nin ne olduğunu, değerlerini ve politikalarını daha fazla anlamasını sağlaması açısından önem taşımaktadır.

“Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi” başlıklı bölümde belirtildiği gibi, Türkiye’de sivil toplum anlayışının gelişmediği, konunun uzmanları tarafından belirtilmektedir. Bu gelişimi sağlamak için son yıllarda giderek artan çalışmalar yapılmaktadır. Üyelik için aday ülke konumunda olduğumuz AB, ülkelerarası diyaloga önem verdiği kadar sivil toplumlararası diyaloga da önem verdiği için, Türkiye’deki sivil toplumun geliştirilmesine de önem vermiştir. Avrupa Konseyi’nin 9 Kasım 2005 tarihli ve 1426 sayılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde “Türkiye ile Katılım Ortaklığı’nın Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Şartlara Ait Kararlar” başlığı altında şu hedefler yer almıştır:

“Sivil toplumun kendi gelişiminin ve kamu politikalarının şekillenmesine katılımının kolaylaştırılması,

“Türk sivil toplumunun tüm sektörleri ve Avrupalı ortaklar arasında açık iletişimin ve işbirliğinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi” (“Sivil Toplum Diyalogu Fikri”, 2004).

Türkiye’de Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) adındaki bir kuruluş da, bu alandaki yetersizliklerimizi gidermek için sivil toplumun gelişmesi ve katılımcı, çoğulcu demokrasinin yaygınlaşması yolunda çalışmalar yapmaktadır. AB Komisyonu tarafından 1 milyon 820 bin avroluk bir bütçeyle desteklenen STGM, Türkiye’de kadın,

çocuk, insan hakları, gençlik, çevre, engelliler ve kültür-sanat konularında çalışma yapan sivil toplum örgütlerinin kapasitelerini geliştirmeleri için eğitim çalışmaları yürütmektedir.

Ankara'daki genel merkezinden başka Adana, Denizli, Diyarbakır ve Eskişehir'de şubeleri bulunan STGM, 2005–2007 yıllarını kapsayan sürede Türkiye'de şu kampanyaları desteklemiştir (STGM, 2008):

8 Mart Dünya Kadınlar Günü

Bitkilerimizi Koruyalım!

Lara Antalyalınıdır!

Atatürk Parkı Antalyalınıdır!

Belek, Golfe Kurban Gitmesin!

Kızılırmak'a Ağıt!

Ormanımızı Temiz Turalım!

Topraklarımıza Sahip Çıkalım!

Medyanın Homofobik Diline Hayır!

Kadına Yönelik Şiddete Hayır!

İrkçılığa ve Milliyetçiliğe Dur De!

Göllerimizin Çıığına Bir Ses Verelim!

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Son!

SSPE Hastalarına İnsanca Yaşam!

SSPE Hastalarına İnsanca Yaşam Hak Davası!

GSS'ye Hayır!

Yeşil alanlarımızı imara açmayın!

Hasankeyf'e Sadakate bir imza da sen ver!

Medya Tecavüzüne Hayır!

1.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanları

STK'ların çalışmaları hem coğrafi açıdan, hem de konuları açısından çok değişik alanları kapsamaktadır.

Çalışmaların kapsadığı coğrafi alan; küçük bir mahalle, belirli bir köy veya şehir, ya da ülke geneli olabildiği gibi, dünya çapında, yani küresel boyutta da olabilmektedir.

Uluslararası çalışmalar yapan STK'lara örnek olarak verebileceğimiz Yeşil Barış Örgütü (Green-Peace) ve İnsan Hakları Gözleme Örgütü (Human Rights Watch) etkin çalışmalarıyla tanınmaktadırlar. Bunlar gibi nükleer silahlanmaya karşı, uyuşturucu ve diğer kötü alışkanlıklara karşı mücadele eden kuruluşlar ile trafik kazalarını önleme, tarihî binaları koruma, kadın haklarını savunma ve kimsesiz çocukları koruma gibi alanlarda uluslararası faaliyet gösteren çok sayıda STK mevcuttur. Birleşmiş Milletlere kayıtlı bu tür STK sayısı 1.000 civarındadır (Girgin ve Biren, 2002:68).

Son zamanlarda tek kuruluşa bağlı olmadan, kendini dünya çapında gösteren sivil toplum hareketleri de görülmektedir. Bunların ilki, 1999 yılı Aralık ayında Kanada'nın Seattle şehrinde yapılan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) toplantısına karşı düzenlenen gösterilerdir. Toplantının yapıldığı gökdeline giden bütün cadde ve sokakların başlarında çeşitli ülkelere ait işçi, öğretmen, sağlık emekçileri sendikalarıyla köylü ve öğrenci gruplarından oluşan yüz bin kişiyi aşan kitlenin yaptığı protestolar neticesinde, WTO hiçbir karar alamadan dağılmıştır (Seattle Delegasyonu, 2008).

Seattle'den sonra, büyük ekonomi ve finans kurumlarının; Washington, Davos, Prag, Nice, Cenova, Ancona ve Bologna gibi şehirlerde yaptığı tüm toplantılar da binlerce gösterici tarafından kuşatma altına alınmıştır (Binghamton University, 1999).

Üzerinde çalıştıkları konulara göre ise STK'lar; politik, hukuki, sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel olmak üzere insan hayatını ilgilendiren her konuda çalışmalar yapmaktadırlar. Belirli bir konuda bilinçlendirme, dayanışma, hak arama ya da hak savunma, barışçı yönde eylemler yapma gibi maksatlar; STK'ların en çok görülen çalışma alanlarıdır.

Bu alışmalar, ele aldığı konuların ilgisine göre; politik alanda demokratik açılımlar, hukuki alanda eşitlik ve özgürlükleri sağlamak ve korumak, sosyal alanda gıdadan eğitim ve sağlığa kadar her açıdan muhtaçlara yardım etmek, kültürel alanda bilim ve sanatta ilerlemek, ekonomik alanda ticaret ve sanayiye geliştirmek yönünde yapılmaktadır. En küçük mahalli alandan dünya çapındaki kuruluşlarına kadar STK'ların çalışma konularından en önemlilerinden biri de evre sorunlarına çözüm arayışlarıdır.

BÖLÜM: 2 TEMA VAKFI ÖRNEĞİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÇEVRE SORUNLARI

Çevre, canlıların yaşamasını sağladığı gibi, ölümcül birçok tehlikeleri de bağrında taşımaktadır. Bu tehlikelerin en korkunçları da bizzat insan eliyle oluşturulan tehlikelerdir. Bunların zararlarından korunmak için, öncelikle çevreyi, çevre sorunlarını, alınması gereken önlemleri ve çevreci çalışmaları tanımak icap eder.

2.1. Çevre ile İlgili Kavramlar

En basit tanımlamasıyla çevre, canlıların içinde yaşadığı ortamdır. Bu ortamda canlı ve cansız varlıklar birlikte bulunmaktadır. Canlı varlıklar arasında insan, hayvan, bitki ve mikroorganizmalar; cansız varlıklar arasında da hava, toprak, su gibi maddelerle ısı gibi özellikler sayılabilir.

Çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili olarak yaygın bir şekilde kullanılan ‘ekosistem’ diye ayrıca bir sözcük daha vardır. Ekosistem, doğal sistemleri ifade eden bir sözcüktür. Yani, sistemi oluşturan varlıklar ve süreçler, doğallık özelliğine sahip ise, böyle bir sisteme ‘ekolojik sistem’ veya ‘ekosistem’ denmektedir. Bir akvaryum, bir orman parçası, bir göl veya bir akarsu gibi ortamlar, birer ekosistemdir. Demek oluyor ki, ekosistem canlıların yaşam dünyasıdır (Günay, 1997:23–24).

Canlılardan bahsedildiğinde “ekolojik çeşitlilik” ve “biyolojik çeşitlilik” diye adlandırılan iki kavramla daha karşılaşılmaktadır.

Ekolojik çeşitlilik, bir ekosisteme veya herhangi bir alan birime göre oransal olarak belirlenmiş bulunan değişik özelliklerdeki canlılar toplumunu kapsayan bir kavramdır.

Biyolojik çeşitlilik veya biyoçeşitlilik ise bir hayat ortamındaki canlı türlerinin, bunlara ait genetik özelliklerin, ekosistemlerin ve bu ekosistemlerde cereyan eden ekolojik ilişkilerin zenginliğini ifade eden bir kavramdır.

Ekosistem denilen ortamlarda cereyan eden ve hayat için çok önemli olan ekonomik döngüler, enerji akımı ve madde dolaşımı gibi ekolojik süreçler üzerinde, biyoçeşitliliğin çok önemli yapıcı etkileri bulunmaktadır. Mesela orman ağaçları, yaprak dökümü ile mikroorganizmaları besler, mikroorganizmalar bu yaprakları ayrıştırarak

humusa çevirir ve toprağa karıştırır. Böylece hem bitki köklerinin humustaki mineral besin maddelerinden beslenmesine yardımcı olur, hem de yağmur sularının toprağa girerek, iyi bir su ekonomisine sahip olmasını sağlamış olur.

Biyolojik çeşitliliğin ekonomik, besin, eczacılık, sanayi, çevre sağlığı ve turizm yönlerinden birçok faydaları vardır. Bu faydaları elde edebilmek için biyoçeşitlilikler, ait oldukları ekosistemde korunmalıdırlar (Çepel, 1997: 1–2). Elbette ki ekosistemin de oluşabilecek sorunlardan korunması gerekmektedir.

2.2. Başlıca Çevre Sorunları

Canlıların yaşamasını tehdit eden başlıca çevre sorunları şunlardır:

- 1- Ozon tabakasının delinmesi,
- 2- Karbondioksit (CO₂) etkisi ile atmosferin ısınması (sera etkisi),
- 3- Hava, toprak, su kirlenmesi,
- 4- Asit yağmurları,
- 5- Zehirli kimyasal atıklar,
- 6- Radyasyon,
- 7- Ormansızlaşma,
- 8- Çölleşme ve erozyon,
- 9- Su kaynaklarında yetersizlik ve sulak alanların yok olması,
- 10- Bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğinde azalma,
- 11- Okyanuslar ve diğer denizlerde balık stoklarının azalması,
- 12- Aşırı nüfus artışı.

Bunlar ve benzeri çevre sorunlarının çoğu, mesafe ve milliyet (hudut/sınır) tanımamaktadır. Dünyanın bir bölgesinde ortaya çıkan bir sorun, diğer bölgeleri de etkileyebilmektedir (Günay, 1997:25). Bu sorunlar insan hayatı için büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

Çevre ile ilgili bu sorunların deprem ve volkan patlamalarından kaynaklananların dışındakilerin yaklaşık tamamı, insan eliyle yaratılmaktadır. Bu yüzden çevrenin yaşanabilir olmaktan uzaklaşması, büyük ölçüde insan eliyle gerçekleşen üretilmiş bir risktir. Gerçekte de tehlikeden farklı bir bağlamda ele alınan risk, yüz yüze gelmek ve değerlendirmek istenilen tehlikelerdir. Geleceği planlayan ve bilgiyle donanmış bir toplumda risk konusu; refah devleti reformu, dünya malî piyasalarıyla bağlantı, teknolojik değişime geçip-geçmeme, çevre problemleri gibi başlıklar altında politikanın çok değişik alanlarını birleştirmektedir. İnsanların riske girmesinin sebebi, fırsat ve yenilikler gibi olumlu sonuçlara ulaşmaktır. Ancak, doğabilecek olumsuz sonuçların da asgariye indirilmesi arzulanmaktadır. Bu arzu, sanayileşmede çevresel zararları en aza indirmek için “sürdürülebilir kalkınma” anlayışıyla planlamalar yapmak şeklinde bir anlayışı doğurmuştur. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk defa 1987 yılında Brundtland Komisyonunun yayınladığı raporda yer almış ve böylece çevre gruplarının ilgi alanına girmiştir. Sonradan “ekolojik modernleşme” adıyla daha geniş bir kavram doğmuştur. Ekolojik modernleşme; devletin, iş çevrelerinin, çevrecilerin ve bilim adamlarının çevreyi korumak için ekonomi politikasını yeniden yapılandırmak üzere işbirliği yapmalarını ifade eder (Giddens, 2000:67–74).

Şüphesiz ki, doğmuş ve doğabilecek sorunlara karşı çevreyi korumak, sadece ekonomi politikalarındaki düzenlemelerle sağlanamaz. Diğer alanlarda da nelerin yapılabileceğinin tespiti ile birey, toplum ve devlet seviyesinde gerekli uygulamaların yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarla başlıca çevre sorunları ve çözüm yolları tespit edilmiştir. Bu sorunlar, atmosferle alakalı ve toprakla alakalı olmak üzere iki türde sınıflandırılabilirler.

2.2.1. Atmosferle İlgili Çevre Sorunları ve Çözüm Arayışları

TEMA Vakfı yetkilileri ve bilim adamlarından oluşan 38 kişilik bir heyet, 2001 yılında kuraklık konusunda bir çalışma yapmış, bu çalışmada tespit edilen sebepler daha sonra bir kitap halinde yayınlanmıştır. Söz konusu kitapta dile getirildiğine göre kuraklığın ana etkeni olan küresel ısınmaya sera gazları denilen gazlar sebep olmaktadır. Bu gazların oluşmasının başlıca sebepleri ise ısınmada fosil yakıtların kullanılması, sanayide kimyasalların kullanılması, çimento üretimi, ulaşım araçlarında kullanılan petrol ürünleri, tarımda anız yakma ve sosyal hayattaki katı atıklar gösterilmektedir. Bu

gibi sebeplerle her yıl 3,2 milyar ton dolayında atmosfere salınan insan kaynaklı karbon, havadaki karbon dengesinde oluşmuş bozulmayı daha da artırmaktadır (Türkeş, 2007:5–6).

Türkiye’de en çok bulunan fosil yakıtı, düşük kalorili ve çevre kirliliğine yol açan bir tür kömür olan linyittir. Bu kömürün yakılması, aşırı miktarda karbondioksit, kükürtdioksit, kül ve tanecik açığa çıkarmaktadır. Bunlarsa atmosferi kirletici oldukları açıkça meydandadır. Diğer bir enerji kaynağı olan petrolün ithal olmasından dolayı pahalılığın başka, hava kirliliğine sebep olması da söz konusudur. Türkiye’nin yöneldiği diğer bir enerji kaynağı olan nükleer enerji santralleri ise hem maliyet hem de can güvenliği açısından uygun görülmemektedir. Bunlara karşılık iyi bir uygulama olarak Türkiye, enerji ihtiyacını, önemli ölçüde nehirlerinden yararlanarak hidroelektrik santralleri vasıtasıyla karşılamaktadır (Flavin ve Lenssen, 1996:8–16).

1990’larda Türkiye’nin kullandığı bir diğer enerji kaynağı, yine ithal etmek suretiyle ulaşılan doğalgazdır. Doğalgaz yandığı zaman kül çıkartmamakta, petrol ve kömüre göre daha az uçucu hidrokarbon, karbon monoksit ve azot içermektedir. Kömürün tam tersine doğalgazın içinde ağır metaller de bulunmamaktadır. Gaz olduğu için, katı ve sıvı yakıtlara göre daha verimli yanmaktadır. İçinde daha az karbon bulunduğu için ortaya çıkan birim enerji başına petrole göre %30, kömüre göre % 43 daha az karbondioksit meydana getirmektedir. Bu sebeplerden dolayı, atmosfer içindeki kirletici etkisi daha azdır. Şimdilerde yönelinen bir enerji kaynağı da rüzgârdır. ABD, Danimarka, Almanya, Hollanda ve İngiltere bu yönde büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir. Ayrıca güneş enerjisi de gittikçe artarak kullanıma girmektedir. ABD ve Avrupa’da bu yönde geniş alanda kullanımlar görülmektedir (Flavin ve Lenssen, 1996:95–96).

Enerji konusu Türkiye’de, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında da gündeme alınmaktadır. 2008 yılı Haziran ayındaki MGK toplantısında da bu konu gündeme alınmış ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler tarafından kurul üyelerine çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler, Türkiye’nin petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarını dışarıdan ithal etmesinden dolayı dışa bağımlı olduğu şeklindedir. Türkiye’de yeterince su olduğu halde elektrik ihtiyacının çok büyük bir bölümünün doğalgaz ve kömür santrallerinden karşılandığını söyleyen Bakan, bugün itibariyle

yaklaşık yüzde 70 ithal kaynaklı girdilerle enerji üretimi yapılan Türkiye'nin, enerjide dışa bağımlı durumda olduğunu belirtmiştir. Bakan Güler, güneş enerjisinden elektrik üretilmesi için Türkiye'nin güneş atlasının çıkarıldığını açıklamış ve şu an ürettiği enerjinin iki katının güneş yoluyla elde edilmesinin mümkün olduğunu söyledikten sonra, bu yönelmeyle çevre konusunda da çok önemli iyileştirmeler yaşanacağını vurgulamıştır (Özmen, 2008).

2.2.2. Toprakla İlgili Çevre Sorunları ve Çözüm Arayışları

Toprak dört esas yapı maddesinden oluşur. 1) Mineral madde, 2) Organik madde, 3) Hava, 4) Su. Organik maddece zengin bir toz balçığı toprağının yapı elemanları ve yaklaşık oranları; Mineral madde (kum, toz, kil) % 45, hava % 25, su (nem) % 25, organik madde % 5 şeklindedir (Günay, 1997:65).

Bitkiler için uygun toprağın kaybedilmesi, çölleşme sonucunu doğurur. Çölleşmede, bitkisel üretim azalır, organik yaşam tüm çeşitleriyle geriler; insan ve hayvanların beslenmesinde büyük güçlükler ortaya çıkar. Bütün bunların sonucu olarak çölleşme, açlık, hastalık ve göç sorunlarına neden olur (Çevik, 1998:5).

Çölleşme, erozyon denilen bir tabiat olayının sonucudur. Erozyon, toprağın aşınmasını önleyen bitki örtüsünün yok edilmesi sonucu koruyucu örtüden yoksun kalan toprağın, su ve rüzgâr etkisiyle aşınması ve taşınması olayıdır. Çöller ve çölleşme yarısı almış alanlar oldukları gibi kalmaz, tıpkı bir kanser gibi sinsi yayılırlar. Türkiye'de her yıl yaklaşık 1.2 milyon insanımız göç etmektedir. Bu göçlerin temelinde kırsal kesimde yaşanan yoksulluk ve onun ardında yer alan erozyon olayı yatmaktadır (Günay, 1997:58–70).

Türkiye, maalesef erozyonun her tür ve şiddetinin görüldüğü ülkelerin başında gelmektedir. Her yıl en az 500 milyon ton verimli toprağımız, akarsularla sürüklenerek denizlere gitmektedir. Erozyonla kaybedilen yıllık toprak miktarı, Türkiye'nin 14 katı büyüklüğündeki Avrupa'da 320 milyon ton, 10 katı büyüklüğündeki Avustralya'da 230 milyon ton, 42 katı büyüklüğündeki Afrika'da 540 milyon tondur (Günay, 1997:112–114).

Türkiye'de erozyon dâhil, çevre sorunlarının başında ormansızlaşma olayı gelmektedir. Bugün Türkiye'de yaşanan ormansızlaşma olayının belli başlı nedenleri şunlardır: 1-

Orman yangınları, 2- Tarla yapma ve yerleşme amacıyla açmalar, 3- Aşırı ve kanunsuz faydalanmalar, 4- Otlatmalar, 5- Endüstrilerin neden olduğu hava kirliliği sonucu orman ölümleri, 6- Yanlış politik kararlar (Günay, 1997:47).

Orman; ağaçlarla birlikte diğer bitkiler, hayvanlar ve mikroorganizmalar gibi canlı varlıklarla toprak, hava, su, ışık, ısı gibi fiziksel çevre unsurlarının birlikte oluşturdukları karşılıklı ilişkiler dokusunu simgeleyen bir doğa parçasıdır. Bu doğa parçasından ağaçların eksilmesiyle diğer unsurlar da olumsuz yönde etkilenmekte ve önce orman vasfı kaybedilmekte, ardından da diğer bitkilerin yok olmasıyla erozyon şartları oluşmaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu orman varlık alanının genişliği 20.2 milyon hektardır. Bazı hukuki düzenlemelerle ormandan açılarak kazanılmış arazilerin orman rejimi dışına çıkarılması ve belli bir ücret karşılığı satılması sonunda bu orman varlığı, 19.8 milyon hektara gerilemiş bulunmaktadır.

Ormansız engebeli alanlarda görülen bir felaket de çığdır. 1992 kışında Güneydoğu Anadolu'da pek çok merkezde ardı ardına oluşan çığlarda 300'ün üzerinde can kaybedilmiştir. Yakın zamana kadar çığ olaylarının pek görülmediği bu yörelerimizde, 40-50 yıl kadar önce hemen hemen tüm dağ ve yamaç arazilerin meşe ormanlarıyla kaplı olduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, Van'dan kalkan bir sincabın, bu meşe ormanlarında ayağı yere değmeden daldan dala sıçrayarak Akdeniz'e ulaşabileceği yazılıdır. Günümüzde ise bu yamaçlar, ormanların yok edilmesi sonucu neredeyse tümüyle çıplak hale gelmiştir (Günay, 1997:22-29).

Bu gibi sorunlara çözüm olarak ağaçlandırma şeklinde çalışmalar yapılmaktadır.

2.3. Çevre Sorunlarıyla İlgili Bazı Teoriler

Felsefe, eski Yunan'da başlamış kabul edilmektedir. İonia denilen, bugünkü İzmir ve Aydın illeri ile karşısındaki adaları içine alan bölge, M. Ö. 6. yüzyılda başlayan felsefenin doğum yeridir. Bu başlangıç döneminde dikkatler, yalnızca çevre üzerine yoğunlaşmıştı. Burada söz konusu olan çevre, bütünüyle evrendi. O dönemin felsefesinin birinci sorusu "Kosmos (evren) nasıl oluşmuştur?" şeklindeydi. İlk düşünürler, eserlerine Peri Physeos (Doğa Üzerine) adını veriyorlardı. Evreni bir bütün halinde ele alan bu düşünürler, onun temelini de "arkhe" denilen bir maddeye

bağlıyorlardı. Filozoflar arasında ilk maddeyi “apeiron, nous ve bir” gibi isimlerle tanımadığımız bir madde olarak belirtenler olmuşsa da genellikle tercih edilen, doğada gözlemlenen bir madde olmuştur. Arkhe, o dönemin filozoflarından Thales’e (M.Ö. 625–545) göre ‘su’, Anaximenes’e (M.Ö. 585–525) göre ‘hava’, Herakleitos’a (M. Ö. 540–480) göre ‘ateş’ olmuştur. Sicilyalı Empedokles (M.Ö. 492–432), bu üç öğeyi birlikte ele alıp ‘toprak’ öğesini de onlara katarak temel madde sayısını dörde çıkarmıştır. Bu filozofların bir ortak özellikleri de ‘canlı’ olmayı, arkhenin özelliklerinden saymalarındır. Böylece insan dâhil canlılar ve evrendeki her şey, aynı madde kökenli kabul edilmiştir ki, bu da evrene bütüncü açıdan bakmak demektir (Gökberk, 1999:13–38).

O zamandan itibaren bilimde ve felsefede gerçekleştirilen ilerlemeler, ne kadar farklı sonuçlar vermiş olursa olsun; insan hayatının çevresel etkenlerden ayrı düşünülmemeyeceği iyice pekişmiştir. Ayrıca insanın da çevreyi etkilediği bir gerçek olarak kabul edilmektedir. İşte “2.2. Başlıca Çevre Sorunları” başlıklı bölümde incelenen sorunlar da en çok bu insan etkisi çerçevesinde görülmektedir. Bu çerçevede ele alınan sorunların çözümünde varılması istenilen hedefler, düşünürlere göre farklı olmaktadır. Empedokles’in tasnifiyle toprak, su, hava ve ateş (ısı) ise bu çerçevede ele alınan sorunların yaşandığı alanlar olmaktadır.

Rachel Carson, çevre sorunlarının çoğunun sadece bir bilim dalının sınırları içine sığdırılmayacağını söylemiştir. Mesela, böcek ilaçlarının yol açtığı kirlenme; tarımı, biyolojiyi, kimyayı, tıbbı, ekonomiyi, siyaset bilimini ve hukuku ilgilendirir. Carson, bunlara ilaveten bilimin değerlerden bağımsız olamayacağından hareketle başka alanlara da dikkat çekmektedir. Carson’a göre, çevre sorunları, varılmak istenilen hedeflerle ilgili çok değişik etik ve felsefe sorularını da sordurtmaktadır. Acaba çevremizdeki canlıların hayatını devam ettirmelerinde etik bir sorumluluğumuz var mıdır? Bazı canlıları zararlı diyerek yok etmemiz yanlış değil midir? Bu gibi sorular daha da çoğaltılabilir. Nasıl yaşamamız gerektiği şeklindeki soru ise bu soruların temelini oluşturur. Aldo Leopold da aynı doğrultuda düşünmüş ve Yeryüzü Etiği isimli kitabında toprağın anlamsız bir şekilde tahrip edildiğinin farkında olmadığımızı dikkat çekmiştir. Böylece Carson ve Leopold, çevre sorunları meselesine etik ve felsefe açılarından da bakmamızı sağlamışlardır (Jardins, 2006: 36–59).

Amerika kıtasına ilk göç eden Avrupalılar için çevre, fethedilmesi gereken bir düşman toprağıydı. Bu göçten sonraki ilk dört yüz yıl boyunca hâkim olan görüş buydu. İnsanların doğaya karşı olduğu, vahşi doğada yaşamının zor olduğu belirtiliyor ve yaşamak için doğanın güçlerine karşı savaşmak ve onları yenmek mecburiyetinden bahsediliyordu. Bu bakışla doğa, denetim altına alınması ve sömürülmesi gereken bir düşmandı. Ancak daha sonra görülen çevre sorunları, insanlarda çok önemli bakış farklılıkları doğurdu. Bu sorunların görülmesi, değişik bilim dallarına mensup birçok bilim mensubunun çevreyi koruma yönünde araştırmalar yapmasını doğurdu. Bu sorunları çözmek için yapılan bilimsel araştırmalara uygulamalı etik de eşlik etmeye başladı. Bu yöndeki gelişmelerde, en çok ekonomi bilimi etkileniyordu. Öyle ki; kıt kaynakların dağılımı, risklerin ve yararların paylaşılması, yarışan çıkarlar ve arzu edilen malların üretilmesi gibi ekonomi bilimince ele alınan konuların hepsi, çevreye etik açıdan yaklaşımı da gerektiriyordu. Bu yaklaşım, çevreyi koruma yönünde değişik düşüncelerin doğmasına sebep olmuştur. Bu düşüncelerden, Gifford Pinchot ile John Muir'e ait olanlar, tamamen birbirinin zıttı olanlara örnek teşkil etmektedir. Korumacılık akımının önderi olan Pinchot, ormanların bilimsel olarak yönetilmesini tavsiye ediyor ve akılcıca kullanılarak korunmasını savunuyordu. Bu düşünce, doğayı insan için korumak doğrultusundadır. Muir ise doğayı olduğu gibi bırakmak ve her türlü insan etkinliğine karşı korumak gerektiğini söylüyordu. Bu düşünce ise doğayı doğa için korumak doğrultusundadır (Jardins, 2006: 104–110).

Bu fikirler, aynı zamanda doğaya bakış açısından “çevreci” ve “ekolojist” olmak üzere iki ayrı görüşe mensupturlar. Bu iki görüş, çoğunlukla birbirlerine karıştırılarak ya da ikisi aynıymış gibi algılanarak yanlış anlaşılmaktadır.

2.3.1. Çevreci görüş

Çevreci görüş, merkez olarak insanı görmek suretiyle çevre sorunlarına bakan görüştür. İnsan merkezli oluşu, doğayı bir amaç değil araç olarak görmesine yol açar. Çevrecilik, çevre sorunlarını “kirlenme” boyutuyla öne çıkarır ve “teknik” bir düzeyde ele alarak çözmeye çalışır. Bu çalışma sürecinde insan-doğa ilişkilerinden doğan sorunların, toplumun mevcut yapısı içindeki kurumlarda kısmi bir değişiklik yapmakla çözülebileceğine inanır. Bunun için temel sorunlara inmeden, kirlenmeyi azaltacak

teknik uygulamalara ümit bağlar ve çevre ile ilgili bakanlıklarla çevre araştırmalarına bütçeden daha fazla pay ayrılmasını ister. Bu anlamda çevrecilik, sanılan aksine radikal (köktenci) değil, muhafazakârdır. Çevrecilik, bir bakıma bir “doğa mühendisliğidir. Çevre sorunlarının sonucundaki zararlardan kamu sağlığının etkilenmesini en aza indirgemek, hammaddelerin gelecek kuşaklar için korunmasını gözetmek ve bunun için doğal kaynakların verimli ve tasarruflu kullanılmasını sağlamak bu görüşün başlıca hedeflerindedir (Önder, 2007:594–595).

2.3.2. Ekolojist Görüş

Ekolojistler doğayı bir bütün olarak ele alır ve insanı da o bütünün bir parçası şeklinde görürler. Bu yaklaşım tarzı çevrecilerinkinden köklü bir farklılığı göstermektedir. Ekoloji kavramını ilk kez 1866 yılında Ernst Haeckel kullanmıştır. Haeckel, ekolojiyi “organizmalar ile onların çevresi arasındaki ilişkilerin bilimi” diye tanımlamıştır. Bilim olarak biyolojinin bir alt dalı olan ekoloji, kuruluşundan yüzyılı aşan bir süre sonra 1970’li yıllarda popüler hale gelmiştir. Ekolojistlere göre çevredeki kirlenme, modernlikten ayrı düşünülemez. Bu görüşle ekolojizm, modernliğe karşı bir başkaldırı şeklinde de yorumlanmaktadır. Russel J. Dalton, “Friends of Earth” ve “Greenpeace” gibi örgütlerin kuruluşunu, çevrecilikten ekolojizme geçiş olarak gösterir. Çevresel sorunlarda endüstriyel büyümeyi ve teknolojik gelişmeyi suçlayan bu görüş, doğa için etik kaygılar taşıyan siyasî bir akım haline gelmiştir. Geleneksel ideolojilere eklemlenen bu akım, “eko-sosyalizm” ve “eko-anarşizm” gibi bazı çeşitlere ayrılmaktadır. Bu eklemlenmelerle oluşan siyasi partiler ise genellikle “Yeşiller Partisi” adını taşımaktadır (Önder, 2007:592–607).

Çevresel sorunları ele almada zaten radikal olan ekolojizmin, daha aşırı derecede radikal olan mensupları da vardır. Bunlar, ilaç için bile doğadan yararlanmaya karşı çıkmaktadırlar. En uçta yer alan eko-faşistler, tüm çevre sorunlarına insanların sebep olduğunu söyleyerek, adeta insan düşmanlığına varmışlardır. Bunlardan Christopher Manes, insanlarda kitlesel ölümler gerçekleştirmenin bile doğru olacağını savunmuş; “Eğer AIDS salgını olmasaydı, ekolojistlerin böyle bir salgını icat etmeleri gerekirdi” demiştir. Manes, bu fikirlerini, Miss Ann Thropy takma adıyla yazmıştır. Bu takma addan hareketle “misanthropy” kelimesi, daha sonra “insan düşmanlığı” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Ekolojizmin bu çok aşırı eko-faşizm kolunun çok sayıda

teorisyeni olmuştur. Bu teorisyenlerin hepsi de Manes'in fikirlerine benzer görüşler ileri sürmüşlerdir (Bilen, 2003:XIV-XV).

Ekolojizm, sadece bir ideolojik akım şeklinde görülmekle kalmamakta, dinî esaslı inanç şeklinde de görülebilmektedir. Bunun örneklerinden biri, Amerika'nın Filadelfiya eyaletinde yaşayan ve bu çalışmanın, "1.4. Sivil Toplum – Siyasal Toplum Etkileşimi: Demokrasi" başlığı altında da kendilerinden bahsedilen Amish cemaatidir. Hıristiyanlığın kendilerine has bir yorumuna inanan, erkekleri cüppeli ve şalvarlı, kadınları ise koyu renkli uzun entarili ve başları bir şapka ile örtülü olan bu cemaatin kökeni İsviçre'ye dayanmaktadır. Ataları, 1700'lü yıllarda Amerika'ya gelmiş olan bu cemaatin mensupları; elektrik, motorlu taşıt ve telefon gibi modern araç-gereçleri kullanmamakta, yeme-içmede de doğal gıdaları tercih etmektedirler. Amerikalıların yüksek paralar ödeyerek marketlerden satın aldıkları organik gıdaların çoğu, bu cemaat tarafından üretilmektedir (Kıvanç, 2008:10).

2.4. Uluslararası Alanda ve Türkiye'de Çevreye Verilen Önem

Çevrenin insan için önemi, diğer canlılardan farklı olarak; sadece hayatını sürdürebilmesi açısından değil, kültür ve medeniyet inşa etmesi açısından da etkileyici olmasıdır. Hatta "sosyal kişi" olarak insanın gelişmesinde "biyolojik kalıtım" ve "kültürel çevre" etkenlerinin yanı sıra sayılan diğer bir etken de "coğrafya" olmaktadır. Bu görüşteki bilim adamlarına göre, kişilerin sosyal karakteri yaşadıkları bölgenin dağ, ova, deniz kıyısı olmasına ve iklim şartlarına bağlıdır. Gerçekten de Afrika'nın ormanları, Güney Amerika'nın yalçın dağları, Antartika'nın donmuş alanları; normal ve ileri bir sosyal hayat sürdürmek için hiç de elverişli değildir. Modern insanın doğayı yönetmede ulaştığı yüksek seviye de bu güçlüğü tamamen yenebilecek durumda değildir (Fichter, 2004:22–24). Diğer yandan çevrede oluşan sorunların, başta hayatını sürdürmesi olmak üzere insanı çok ciddi anlamda tehdit ettiği de kesindir.

Günümüz dünyasında çevreyle ilgili problemler o derece tehlikeli hale gelmiş kabul edilmektedir ki, uluslar arası hemen hemen her toplantıda bu konu gündeme gelmektedir. Nitekim 2008 yılı haziran ayı başlarında yapılan Uluslararası Güvenlik ve Savunma Ajandası Konferansında konuşan NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer; terör gibi örgütlü suçlar ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması ile birlikte küresel ısınma ve su azalmasına da dikkat çekmiştir. Bu tehlike karşısında bir ülkenin

hiçbir şey yapamayacağını belirten Genel Sekreter, NATO, BM ve AB'nin işbirliği yapması gerektiğini söylemiştir (Cihan Haber Ajansı, 2008).

Aynı günlerde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üyesi ülkelerin çevre bakanları da çevresel tehlikeleri görüşmek üzere Paris'te toplanmıştır. Toplantıda, 'Türkiye Çevre İncelemesi' raporu da gözden geçirilmiş; Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu; Türkiye'de ağaçlandırma, atık su arıtma, sulama, içme suyu havza yönetimi ve biyolojik çeşitlilik gibi çevre konularında yapılan çalışmalarını anlatmıştır (Haber10, 2008).

2.4.1. Türkiye'nin de Katıldığı Çevre Sözleşmeleri

Türkiye, uluslar arası alanda yapılmış olan çevre sözleşmelerinin önemli bir bölümünü imzalamış ve TBMM'de onaylanmıştır. Bu sözleşmeler; yılı, ismi, konusu ve Resmi Gazete'de yayınlandığı tarihe göre şunlardır (TEMA, 2008a):

1972, Paris, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Resmi Gazete, 14.2.1983.

1971, Ramsar, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi, Resmi Gazete, 15.3.94.

1973, Marpol, Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmenin Önlenmesine Ait Sözleşme, Resmi Gazete, 24.6.1990.

1973, Washington, Nesli Tehlikede Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Ticaretinin Düzenlenmesine Dair Sözleşme, Resmi Gazete, 27.9.1994.

1976, Barselona, Akdeniz'in Kirlenmesine Karşı Sözleşme, R.G. 12.6.1981.

1979, Bern, Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, Resmi Gazete, 20.2.1994.

1985, Viyana, Ozon Tabakasının Korunması Sözleşmesi, Resmi Gazete, 8.9.1990.

1987, Montreal, Ozon Tabakasını İncelten Maddeler Protokolü, Resmi Gazete, 9.8.1990.

1989, Basel, Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme, Resmi Gazete, 15.5.1994.

1990, Londra, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliği, Resmi Gazete, 28.12.1994.

1992, Bükreş, Karadeniz'in Kirlenmesine Karşı Korunması Sözleşmesi ve Protokolleri, Resmi Gazete, 6.3.1994.

1992, Rio, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Resmi Gazete, 27.12.1996.

2.4.2. Kyoto Protokolü

Japonya'nın Kyoto şehrinde 1997 yılında yapılan uluslararası toplantıdan sonra imzalanan sözleşmedir. Küresel ısınmanın sebebi olan karbondioksit ve türevlerinin uzaya bırakılmasını kısıtlayan bu sözleşmeye göre, atık miktarının 2012 yılına kadar, 1992 yılına kıyasla yüzde 5.2 oranında azaltılması gerekmektedir. 2005 yılında yürürlüğe giren bu anlaşmaya Türkiye'nin de katılmasının TBMM onayından geçmesi, 2008 yılında gündeme gelmiştir (Yalçinkaya, 2008).

Türkiye'nin Kyoto Protokolüne katılmasının uygun bulunduğuna ilişkin kanun tasarısı, 5 Haziran 2008 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Tasarının gerekçesinde Türkiye'nin, uluslararası toplumun en önemli gündem maddelerinden olan çevre konularına ve özellikle son yıllarda önemi artan iklim değişikliği konusuna büyük önem verdiği belirtilerek, şu görüşlere yer verilmektedir:

“İklim değişikliği, günümüzde salt bir çevre sorunu olarak görülmekten çıkmış ve çok ciddi sosyo-ekonomik sonuçlara yol açabilecek ve hatta ülkelerin güvenliğini tehdit edebilecek boyutta bir sorun olarak ele alınmaya başlanmış, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma çabalarını ciddi ölçüde sekteye uğratabilecek potansiyeli ile uluslararası gündemin üst sıralarına tırmanmıştır.

Ülkemiz, iklim değişikliği ile mücadele konusunda uluslararası toplumla birlikte hareket ederek, 1992 tarihli BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (BMİDÇS), 2001 yılında Marakeş'te yapılan BMİDÇS'nin 7. Taraflar Konferansında özgün şartlarının tanınmasını müteakip, 2004 yılında taraf olmuştur. Sözleşmenin 1995 yılında Berlin'de gerçekleştirilen 1. Taraflar Konferansında, 2000 yılından sonraki dönemler için belirli zaman dilimleri içinde, 'Sayısal sera gazı azaltım veya sınırlandırma' konusunda politika ve tedbirleri detaylandırmaya

odaklı başlatılan süreç, 1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde yapılan 3. Taraflar Konferansında ortak eylemlerin genel çerçevesini çizen Kyoto Protokolünün benimsenmesiyle sonuçlanmıştır.”

1997 tarihli Kyoto Protokolünün 16 Mart 1998 tarihinde New York'ta bir yıl süreyle imzaya açık kaldığı, 2005 yılında 55 ülkenin taraf olmasıyla yürürlüğe girdiği, Marakeş'teki sözleşmeye taraf olan ülkelerin de protokole taraf olmaya çağrıldığı kaydedilen gerekçede, bu protokole 177 ülke ve AB'nin taraf olduğu belirtilmektedir.

Gerekçede, ilk sorumluluk döneminin 2012 yılında sona ereceği de ifade edilmekte ve Türkiye'nin Protokole taraf olmasının sağlayacağı yararlar şöyle sıralanmaktadır:

“Ülkemizin, kurucu üyelerinden olduğu BM'nin saygın bir ülkesi olarak, Protokol'e taraf olması, uluslararası gündemin en öncelikli ve acil sorunlarından biri haline gelen iklim değişikliği ile mücadele konusundaki kararlılığını ve uluslararası toplumun güvenilir bir ülkesi olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Protokole taraf bir Türkiye'nin, hemen hepsi Protokole taraf olan Sözleşmeye taraf ülkeler nezdinde itibarı ve 2012 sonrasına ilişkin müzakerelerde ağırlığı artacak, iklim değişikliği ile mücadele konusunda 2012 sonrasının şekillenmesinde ülkemiz kendi özgün koşullarını daha iyi müzakere edebilecektir.

Kyoto Protokolü kapsamındaki uluslararası rejime katılacağımız için, özel sektörde sera gazı salım azaltımı için yapılabilecek projeler daha kolay teşvik edilebilecek ve özellikle uzun vadede başta enerji güvenliği olmak üzere ülke ekonomisine katkı sağlanabilecektir. Kyoto Protokolü, AB çevre müktesebatının bir parçasıdır. AB, Protokolün yerini alacak olan yeni anlaşmayı da müktesebatına dâhil edecektir. Dolayısıyla, 2012 sonrasını önemseyen AB, ülkemizin Protokole taraf olarak, geleceğe yönelik hazırlıklarını bir an önce başlatmasını istemektedir.

Ülkemizin Kyoto Protokolüne taraf olması halinde, AB ile iklim değişikliği ile mücadele ve uyum konularında ve AB müktesebatına uyum bağlamında işbirliği olanaklarını geliştirmesi de mümkün olacaktır.”

Gerekçede, iklim değişikliğinin, BM Güvenlik Konseyinin gündemine alındığı bir dönemde, Kyoto Protokolü'ne taraf olmuş bir Türkiye'ye, BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğine giriş için avantaj sağlayacağı da ifade edilmektedir (TBMM, 2008).

Kyoto sözleşmesi AB'nin çok önem verdiği bir sözleşmedir. Öyle ki, Türkiye'nin bunu imzalamamasının AB üyelik isteğinden vazgeçmesi anlamına bile geleceği şeklinde

yorumlar yapılmaktadır. Kyoto Protokolü'nün gerekleri yapılırken Türkiye'de şu dönüşümler yaşanacaktır:

Kömürle çalışan santrallerin sistemleri ve sanayi tesislerinin alt yapı sistemleri yenilenecek, ulaşımda raylı sistem ve elektrikle çalışan araçlar çoğalacak, çöp ve atık depolama için modern tesisler yapılacak, rüzgâr ve güneş gibi yenilenebilir enerji sistemleri çoğaltılacak (Oğuz, 2008). Verilen bu örneklerde görüldüğü gibi, daha çok enerji ile ilgili olan bu tedbirler, genellikle sanayicilerin uygulama alanına girmektedir. Çevre Bakanlığı'nın hesaplamalarına göre; sanayide ciddi filtreleme sistemleri kurulması, metan gazı emisyonuna sebep olan vahşi çöp depolamadan vazgeçilmesi gibi temel yatırımlar için Türkiye'nin yapacağı harcamanın tutarı en az yirmi milyar dolardır (Yazıcıoğlu, 2008).

AB için son derece önemli olmasına rağmen, uzayı en fazla kirleten ülke ABD, bugüne kadar bu sözleşmeyi imzalamamıştır. Ancak önümüzdeki dönemin başkan adaylarının her ikisi de imzalama sözü vermişlerdir (Sazak, 2008).

2.5. Çevre Sorunlarıyla ilgili Dünya Çapındaki Sivil Toplum Kuruluşları

Dünyada doğayı koruma alanında faaliyet gösteren STK'lar için şu örnekler sayılabilir:

1) Uluslararası Doğa Koruma Birliği, IUCN

1948 yılında doğanın korunmasıyla ilgilenen herkesin katılabileceği bir forum olarak kuruldu. IUCN, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 'gözlemci' statüsüne sahip tek çevre koruma kuruluşudur. Merkezi İsviçre'nin Gland kentindedir. On binlerce bilim insanının gönüllü çalışmasıyla desteklenen birlik, pek çok koruma programının ve politikasının koordinasyonundan sorumludur.

2) Dünya Doğayı Koruma Vakfı, WWF (World Wide Fund For Nature)

1961'de Londra'da kurulan örgüt, daha sonra, merkezi İsviçre'nin Gland kentinde bulunan uluslararası bir örgüt haline gelmiştir. WWF'nin 50 ülkede şubesi bulunmaktadır. Örgütün çalışmaları, alan projelerine doğrudan katılımdan, hükümetlere yönelik lobi yapma faaliyetlerine kadar uzanmaktadır. WWF, 2002 yılında yayımlanan "Yaşayan Gezegen Raporu" ile insanların doğa üzerindeki giderek artan olumsuz etkilerini göz önüne sermiştir.

3) Uluslararası Koruma, CI (Conservation International)

1987’de Amerika’da kurulan CI, çalışmalarını Güney Amerika, Afrika ve Asya’da sürdürmektedir. 1980’li yılların sonunda “Doğa İçin Borçların Silinmesi” programına öncülük ederek, çevre koruması ile ilgili sözler verilmesi karşılığında, üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının silinmesini sağlamıştır. Kuruluşun en etkin olduğu çalışmalar, çevreye zarar vermeyen sürdürülebilir kırsal yerleşimleri geliştirme ile ilgilidir. CI, 1990’lı yıllardan itibaren biyolojik çeşitlilik alanlarının belirlenmesi çalışmalarına öncülük etmektedir.

4) Doğal Hayatı Koruma Derneği, WCS (Wildlife Conservation Society)

New York çevresinde dört hayvanat bahçesi ve bir akvaryum işleten bir Amerikan kuruluştur. 1895 yılında New York Zooloji Derneği adıyla kurulan WCS, dünyanın en eski çevre koruma kuruluşlarından. WCS, hayvanat bahçelerinin doğal hayatın korunması için aktif olarak çalışmaları gerektiği düşüncesinin öncüsüdür. Bu konuda 50 ülkede 300 tane projesi mevcuttur.

5) Kraliyet Kuşlarını Koruma Derneği (RSPB)

1889 yılında İngiltere’de kurulan derneğin Bir milyon üyesi mevcuttur. Yaşama alanlarının korunmasının yanında hükümete yönelik lobi çalışmaları da sürdürmektedir. Soyu tükenmek üzere olan kuşların korunmasını yapan dernek, BI ile birlikte, Avrupa ve gelişmekte olan ülkelerde doğal hayatı koruma projelerinde ortak çalışmalar da sürdürmektedir.

6) Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi (BI: Birdlife International)

Dünyadaki kuşları koruma örgütlerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir yardımlaşma ağıdır. Merkezi Cambridge’te bulunan konsey, 100’den fazla ülkede kuş türlerinin korunması ve kuş çeşitliliği için önemli alanların belirlenmesine ilişkin araştırma çalışmaları yürütmektedir. Bugüne kadar, yirmi binin üzerinde “Önemli Kuş Alanı” belirlemiştir.

7) Kraliyet Botanik Bahçeleri (Royal Botanic Gardens)

Bitki dünyasına ilişkin en yetkin kuruluş olan RBG'nin çalışmaları, oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Bitki genlerinin kopyalanması, soyu tehlikede olan bitkilerin yetiştirilmesi, ekonomik açıdan önemli bitkiler hakkında bilgi toplanması, sürdürülebilir kırsal yerleşimler geliştirilmesi, bu çalışmalar arasında sayılabilir. En son çalışması, yirmi dört bin bitkinin tohumlarının saklanacağı bir tohum bankası oluşturma projesidir.

8) Uluslararası Fauna ve Flora (FFI: Fauna and Flora International)

1903 yılında avlanma ve hayat alanlarının tahribatı yüzünden azalan Afrika memelilerini korumak amacıyla kurulan FFI, Kruger ve Serengeti milli parkların yapımında etkin rol oynamıştır. Merkezi Cambridge'de bulunan kuruluş, satın aldığı arazilerde, doğal hayatla ilgili araştırma programları uygulamaktadır.

9) Durell Doğal Hayatı Koruma Birliği (DWCT: Durell Wildlife Conservation Trust)

1959 yılında zoolog ve yazar Gerald Durell tarafından Jersey Hayvanat Bahçesi adıyla kuruldu. Hayvanat bahçelerinin tehlikedeki türlerin üremesi ve doğaya geri dönüşlerine hizmet eden yerler olarak çalışmaları düşüncesine öncülük etmiştir. Doğayı korumaya yönelik 1.000'in üzerinde eleman yetiştirerek, bu insanların dünyanın dört bir köşesinde hayvanat bahçelerinde çalışmalarını sağlamıştır.

10) Yeşil Barış (Greenpeace)

1971'de Amerika'nın Alaska'da yapacağı nükleer denemelere karşı kuruldu. O günden bu yana çok çeşitli konularda doğrudan çalışan uluslararası bir yapı haline geldi. Düzenlediği kampanyalar, balina avcılığının yasaklanmasından rüzgâr enerjisinin geliştirilmesine kadar uzanmaktadır. Etkili protesto yöntemleriyle çevre sorunlarını gündemin üst sıralarına taşınması, Greenpeace'in ne derece etkili olduğunu göstermektedir (TurkForum Greenpeace, 2005).

Yeşil Barış'ın Türkiye'den de katılımcıları mevcuttur. Bu derneğe ait Esperanza isimli gemide faaliyet yapanlar, Büyük Okyanus ile Hint Okyanusu'nda dolaşarak balina avcılığını engellemeye çalışıyorlar. Bu maksatla bazen balina sürüleri ile avcı gemileri arasına girerek perde oluşturmakta, bazen de avcı gemilerine çıkıp işgal etmektedirler. Bu gemidekilerden biri de kendisi İzmirli bir inşaat mühendisi olan Serkan Dabak isimli

bir Türk'tür (Karakaş, 2008:3). Bu derneğe ülkelerin bakış açıları oldukça farklıdır. Mesela Japonya, onu “ekoloji teröristlerinin örgütü” şeklinde nitelendirirken, birçok ülke yönetimi ise ondan “danışman” olarak yararlanmaktadır (Falk, 2005:38).

Bu derneğin Türkiye'deki üyeleri de çeşitli çevre sorunlarına dikkat çekmek için zaman zaman bazı eylemler yapmaktadırlar. Bu eylemlerden biri de 25 Nisan 2008 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. Nükleer enerjiyi protesto eden Greenpeace üyesi dört kişi, bellerine bağladıkları iplerle kendilerini Enerji ve Tabii Çalışma Bakanlığı binasının çatısından, on yedinci kata kadar sarkıtmışlardır. Onları desteklemek için bakanlık önüne gelen arkadaşları da, “Nükleer Enerjiye Hayır” ve “Bakan Çıplak” ifadelerinin yazıldığı pankartlar açmışlardır. Yaklaşık bir saat süren eylem, kendilerini çatıdan ipe sarkıtan Greenpeace üyelerinin iplerle tekrar yukarı tırmanmalarıyla sona ermiştir (Internethaber, 2008a).

2.6. TEMA Vakfı

Türkiye, “2.2. Başlıca Çevre Sorunları” başlıklı bölümde anlatılan çevresel problemleri en şiddetli şekilde yaşayan ülkelerden biridir. Bu sorunlarla mücadele etmek maksadıyla kurulmuş, çok sayıda sivil toplum örgütleri, oldukça başarılı çalışmalar yapmaktadırlar. TEMA Vakfı bunların en başta gelenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

2.6.1. TEMA Vakfı'nın Kuruluşu

Kısaca TEMA Vakfı şeklinde kullanılan ismin tam açılımı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'dır.

Bu vakfın kuruluşuna giden süreç, KARACA Holding'in kurucu ortaklarından Hayrettin Karaca'nın 1980 yılında, Türkiye'nin ilk özel arboretumu olan Karaca Arboretum'u kurmasıyla başlar. Arboretum, ağaç türlerini incelemek maksadıyla çeşitli ağaçların yetiştirildiği bahçe demektir. Bu bahçe için bitki toplamak için maksadıyla Türkiye'yi dolaşan Hayrettin Karaca, erozyon sorununu yakından görmek fırsatı elde etmiş olur. Konunun Türkiye için tehlikeli noktalara gidişine şahit olunca hayatını erozyonla mücadeleye adamaya karar verir ve ondan sonra her fırsatta, herkese tehlikeyi anlatarak önlemler almaya çağırır.

Tehlike, Türkiye'nin denizlere, derelere, barajlara akıttığı toprağın tarım ve sanayimiz açısından dolayısıyla da ekonomimiz açısından çok büyük kayıplara sebep olmasıdır. Bu akıp giden toprağın içinde madensel elementler ve gübreler de gitmekte, geriye sadece kayalar kalmaktadır. Karaca, bu zararın parasal büyüklüğünü, belki de Türkiye'nin bütçesine eşit, diyerek anlatmaktadır. Yeşilirmak, Kızılırmak ve bütün çaylarıyla birlikte Çoruh nehrinin çamurdan dolayı bulanık aktığının gözle de görülür olduğunu vurgulayan Karaca, "toprak için öldüğümüzü söylüyoruz ama bizim olan toprak değil, kayalar" diyerek herkesi uyarmaktadır. Karaca, bu yöndeki çalışmalarıyla BM Çevre Ödülü kazanmıştır.

Çalışmalarını başarıyla sürdüren Hayrettin Karaca, TEKFEN Holding'in kurucu ortaklarından Nihat Gökyiğit ile birlikte, 11 Eylül 1992 tarihinde, merkezi İstanbul'da olmak üzere TEMA Vakfı'nı kurar.

Kuruluşa öncülük eden bu iki şahsın sanayici olması, diğer kurucuların da iş adamları arasından çıkmasını sağlar. Vakıf, kısa sürede Türkiye'nin değişik bölgelerinden de katılımcılar kazanır. Mesela TEMA'nın ilk çalışanlarından biri, kuruluşundan yaklaşık bir ay sonra eklenen Bayburt Projesi Sorumlusu Dr. Gülay Yaşın'dır. Yaşın, o günleri şöyle anlatmaktadır:

"TEMA'da göreve başladığımda, Levent'teki küçük dairede sadece yazı masası ve bir kaç sandalye vardı. Bilgisayar vb. büro malzemelerini zamanla bağışlarla sağladık. O günlerde kimse ülkenin çölleşmeye başladığını fark etmemişti."

Bu şartlarda kurulmuş olan TEMA, Kasım 2004 itibarıyla 236 bini aşkın üye sayısına ulaşmıştır (TEMA, 2004).

Vakfa, gerçek kişiler olduğu gibi tüzel (hükmî) kişiler de üye olabilmektedir. Kuruluş safhasında da her iki türden üyeler bulunmuştur. Her iki çerçevedeki kurucu üyelerin listesi aşağıdadır.

Gerçek Kişi Kurucu Üyeler:

Semahat Arsel

Ahmet Oğuz Dağdelen

S. Müfit Erbilgin

Numan Sabit Esin
E. Yalım Erez
Ahmet Fikret Evyap
Nihat Gökyiğit
Sevgi Gönül
E. Kağan Gürsel
Mehmet Osman Kavala
Suna Kıraç
Asım Kocabıyık
Rahmi M. Koç
Vehbi Koç
Ali Koçman
Halis Komili
H. Ayduk Esat Koray
Enver Ören
Ahmet Özköseoğlu
Sakıp Sabancı
Ahmet Salahor
Şarık Tara
Sabri Ülker
M. Selahattin Üzel
Orhan Yavuz
Rona Yırcalı

Tüzel (Hükmi) Kişi Kurucu Üyeler:

Akfil Sanayii ve Ticaret A.Ş.

Akın Tekstil A.Ş.

Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.

Altınyıldız Holding A.Ş.

Eczacıbaşı Holding A.Ş.

Has Otomotiv Ticaret ve Sanayii A.Ş.

Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.

Kalebodur Seramik Sanayii A.Ş.

Karaca Holding A.Ş.

Milliyet Gazetecilik A.Ş.

Orta Anadolu Tic. ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.

Sabah Yayıncılık A.Ş.

Sınai ve Mali Yatırımlar Holding A.Ş.

Tatko Otomobil, Lastik Ve Makine Ticareti T.A.Ş.

Tekfen Holding A.Ş.

Türkp petrol ve Madeni Yağlar T.A.Ş.

TEMA Vakfı'nın kuruluş safhasına ve kurucularına bakıldığında, hiçbir siyasal organ tarafından yönlendirilmeksizin, kendileri de siyasal toplum dışında olan gerçek kişilerin kendi kararlarıyla ve yine siyasal toplum dışındaki gerçek ve tüzel kişilerin katılımlarıyla kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu durum, birinci bölümde sivil toplum kavramının incelenmesi sırasında vurgulanan; "devlet otoritesinin dışında, gönüllü özgür kişilerin kurumsal birliği" olma şartlarına uygun gelmektedir.

2.6.2. TEMA Vakfı'nın Örgüt Yapısı

Mütevelli Heyeti Başkanı Kemal Yavuz'un bildirdiğine göre, vakıfta tam zamanlı olarak 156 kişi çalışmaktadır. Ayrıca tüm illerde ve birimlerde vakfın 555 temsilcisi ve 334.000 aktif üyesi bulunmaktadır (Yılmaz, 2008).

TEMA Vakfı'nın Mütevelliler Heyeti, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu ve Denetçilerden oluşan organları, çalışmalarını 13 bölüm halinde örgütlenmiş alt birimler ile yapmaktadırlar (TEMA, 2008b).

2.6.2.1. Mütevelliler Heyeti

Vakıf Senedi'nin 8. maddesinde Mütevelliler Heyeti, "Vakfın idaresi ile yükümlü ve sorumlu Yönetim Kurulunu seçen, denetleyen, ibra eden, karar, seçim ve denetleme organıdır" şeklinde tanımlanırken görevleri de belirtilmiş olmaktadır.

Vakfa yaptığı bağış ve olağanüstü hizmetler sebebiyle Mütevelliler Heyetince kendisine Mütevelliler Heyeti Üyeliği verilenlerle kurucular arasından seçilenler, Mütevelli Heyetini meydana getirir.

Vakfa en az 1.000 (bin) Cumhuriyet altını tutarında taşınır veya taşınmaz mal veya para bağışlayan ve bu bağışı Yönetim Kurulunca kabul edilen kişinin arzusu halinde kendisi, tüzel kişi ise temsilcisi, Mütevelliler Heyeti'ne kabul edilebilmektedir.

Mütevelliler Heyeti, Vakfa olağanüstü hizmet etmiş veya edebilecek gerçek kişilerle Vakfa önemli yardım veya bağışta bulunan tüzel kişilerin temsilcilerinden en çok on kişiyi, o andaki toplam üye sayısının salt çoğunluğu ile üç yıl için Mütevelliler Heyeti üyeliğine seçebilmektedir.

Mütevelliler Heyeti üyeleri, üye oldukları tarihte; vefat, iş göremez hale gelme, sürekli hastalık veya çekilme halinde yerlerine Mütevelliler Heyeti üyeliği yapacak en az iki aday ismini kapalı bir zarf içinde Yönetim Kuruluna verirler. Mütevelliler Heyeti, bu iki adaydan birini seçmektedir. Zarf bırakmama halinde ise Mütevelliler Heyeti, uygun gördüğü bir adayı seçebilmektedir.

Vakıf Senedi'nin Mütevelliler Heyeti ile alakalı 8. maddesinde belirtildiğine göre; Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Çevre

ve Orman Bakanlığı Müsteşarları, Diyanet İşleri Başkanı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, TRT Genel Müdürü, Vakıf Mütevelliiler Heyeti'nin tabîî üyeleridir.

Mütevelliiler Heyetinin Başkanı ve Başkan Vekili, Mütevelliiler Heyeti tarafından üç yıl için seçilmektedir.

Mütevelliiler Heyeti her yıl en az bir defa, yılın ilk üç ayı zarfında toplanmaktadır. Heyet, üyelerinden üçte birinin yazılı isteği üzerine olağanüstü toplantıya da çağrılabilir.

Üye sayısının yarısından bir fazlası ile yapılabilen toplantılarda, karar alınması için oyların eşit olması halinde Başkan'ın oyu, iki oy sayılmaktadır.

23 Ocak 2008 tarihinde yapılan TEMA Vakfı 22. Mütevelliiler Heyeti Olağan Toplantısında, Mütevelliiler Heyeti Başkanlığı'na Kemal Yavuz getirilmiştir. TEMA Vakfı kurucuları Hayrettin Karaca ve Nihat Gökyiğit ise o tarihten itibaren "Onursal Başkan" konumunda bulunmaktadır.

Mütevelliiler Heyetine dâhil olmanın seçim şartına bağlanmış olması, "1.4. Sivil Toplum - Siyasal Toplum Etkileşimi: Demokrasi" başlığı altında belirtildiği gibi, Bir STK için ideal olan kendi içinde demokrat olma özelliğine uymaktadır. Ancak, devlet kuruluşları içinde konuya faydalı katkılar sağlayabilecek olanların vakfın mütevelli heyetinde yer alması, dikkat çekici bir durum olmaktadır. Her ne kadar heyetin çoğunluğunun devletle herhangi bir ilişkisi olmadığı görülseyse de yedi kişilik bir kadronun "tabîî üyeler" tanımlanmasıyla devlete ait farklı kuruluşların üst düzey bürokratlarına tahsisi edilmiş olması, birinci bölümde anlatılan STK tanımıyla çelişir mahiyettedir. Bu durumda, bu üyelerin etki derecesi ile vakfın çalışmalarındaki devletten bağımsızlık derecesinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü Birinci Bölüm'de belirtildiği gibi, bir STK'nın, devletten bağımsız olması şarttır. Esasen bu çalışmanın "Giriş" bölümünde "Bu Çalışmanın Amacı" olarak belirtildiği gibi, bu tezin amacı da bu durumun açıklığa kavuşturulmasıdır.

2.6.2.2. Yönetim Kurulu

Vakıf senedinin 9. maddesine göre Yönetim Kurulu, Vakfı idare ve temsil ile görevli ve sorumludur. Dokuz üyeden oluşan Yönetim Kurulu her takvim yılı için bir bütçe ve o

yıl içinde istihdam edilmesi istenen personel listesini hazırlamaktadır. Ancak, bu bütçe, Mütevelliler Heyeti'nin onayı ile kesinleşmektedir.

Yönetim Kurulu'nun üyeleri, Mütevelliler Heyeti tarafından seçilir. Bu üyelerden en çok ikisi, Mütevelliler Heyeti ve kurucular dışından da seçilebilmektedir. Görev süresi üç yıl olan Yönetim Kurulu'na görev süresi sona eren üyeler de yeniden seçilebilmektedir.

Yönetim Kurulu kendi üyeleri arasından bir başkan vekili ile bir muhasip üye seçmekte, gerekli gördüğü konularda komiteler ve komisyonlar kurabilmektedir.

24 Ocak 2008 tarihinde yapılan Yönetim Kurulu Toplantısı'nda Yönetim Kurulu Başkanlığı'na Ümit Y. Gürses seçilmiştir.

2.6.2.3. Danışma Kurulu

Vakıf senedinin 10. maddesinde, Danışma Kurulu'nun görevi, Mütevelliler Heyeti'nin tespit ettiği konularda Mütevelliler Heyeti'ne danışmanlık yapmak, şeklinde belirlenmiştir.

Kurucular arasındaki gerçek kişiler ile hükmi şahısların temsilcileri, Danışma Kurulu üyelerini oluşturmaktadır. Ayrıca Vakfa önemli bağışta veya önemli hizmetlerde bulunduğu için kendisine Mütevelliler Heyeti'nce şeref üyeliği verilenler de Danışma Kurulu üyesi olmaktadır. Vakfa en az 100 (yüz) Cumhuriyet altını karşılığında bağış yapanlar ise Müteveli Heyeti kararına gerek olmadan Danışma Kurulu üyesi olmaktadır.

Danışma Kurulu'nun yönetimini, seçilen bir başkan ve gerekli görülen sayıda kâtip yapmaktadır.

2.6.2.4. Denetçiler

Vakıf senedinin 11. maddesine göre Mütevelliler Heyeti, kendi üyeleri arasından veya dışarıdan iki kişiyi en çok üç yıl için denetçi olarak seçmektedir.

Denetçilerin görevi, her hesap yılında Vakfın gelir ve giderleri ile kayıtlarını inceleyip sonuçlarını ve tavsiyelerini Mütevelliler Heyetine sunmak şeklinde belirlenmiştir.

Gerek Yönetim Kuruluna, gerekse Danışma Kurulu ile Denetçilere, Mütevelliler Heyeti ve Kurucular dışından da temsilci seçilebilmesi vakfın çalışmalarında şeffaf olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir niteliktedir.

2.6.2.5. Örgütün Diğer Bölümleri

TEMA Vakfı'nda çalışmaların yürütülmesi için yapılan işbölümü neticesinde şu bölümler oluşturulmuştur:

Genel Müdürlük, Eğitim, Projeler, Teşkilatlanma, Mali İşler, Uluslararası İlişkiler, İnsan Kaynakları, İktisadi İşletme, Bilgi İşlem, Belge-Bilgi Merkezi, Kaynak Geliştirme ve Halkla İlişkiler, İdari İşler, Satın Alma.

2.6.3. TEMA Vakfı'nın Amaçları

TEMA Vakfı denilince akıllara ilk gelen şahıs, bu vakfın kurucularından Hayrettin Karaca'dır. Vakfın başkanlığını bıraktıktan sonra, "Onursal Başkan" olarak aktif çalışmalarına devam eden Karaca'nın, 19 Nisan 2008 tarihinde Avrasya Bir Vakfı'nda verdiği konferansta söylediği şu sözler, vakfın amaçlarını özetler mahiyettedir (Kılıç, 2008):

"Benim hayatım; bir karış toprağın heba olmasını önlemek, bir ağacı korumak, bir tohumu yeşertmekle mana bulmaktadır. Türkiye'yi yönetenlerde bu hassasiyeti arıyorum. Göremeyince ruhum daralıyor içimde ateşler yanıyor. Bu sıkıntılarımın çaresini de yine tabiatta, kırdada, yaylada Anadolu insanında buluyorum. Hele o köy çocuklarının etrafımı sarıp bana 'Toprak Dede' demeleri, dünyanın en büyük ödülü oluyor. Kızmanın çare olmadığını biliyorum. Doğru olan, bütün yanlışlıklara ve kötülöklere karşı inanarak kararlı, doğru bir adım atmaktır.

Sonuç olarak şunun unutulmamasını istiyorum. Sahip olmadığımız topraklar, kirlettiğimiz tabiat ve çevre, çocuklarımızın ve torunlarımızın hakkıdır. Benim bu hakkı göz ardı ederek, tüketerek, gasp ederek öbür dünyaya gitme cesaretim yok. Kimsenin de olmamalıdır. Ülkemizin doğasına ve toprağına sahip çıkmak, bu yolda dünyaya örnek olmak bizim şeref borcumuzdur."

Karaca'nın yukarıda aktarılan sözlerinden de anlaşıldığı gibi, TEMA Vakfı'nın çalışmaları, ülkemizdeki doğal varlıkların ve çevre sağlığına korunmasına yöneliktir. Bu doğrultudaki amaçlarını; biyoçeşitlilik, toprak, su, hava dâhil; doğal çevrenin korunması, erozyonla mücadele ve ağaçlandırmanın önemi hakkında kamuoyunu

eğiterek bilinçlendirmek ve bu bilinçle yapılması gerekenleri, vakıf olarak bizzat kendisi de yapmak şeklinde özetlemek mümkündür.

Vakıf, halkımızı bilgilendirerek oluşturulacak kamuoyu desteği ile hükümetleri erozyonla mücadelede, gerçekçi ve uygulanabilir politikalar üretme ve uygulamaya teşvik etmek de istemektedir.

Vakıf, doğal varlıkların, insan sağlığının, yeşil alanların, toprak ve bitki örtüsünün, ormanların, meraların korunması, geliştirilmesi ve yenilerinin teşkil edilmesini sağlamak için faaliyette bulunurken, çölleşmeyle mücadelede dünyaya örnek bir hareketi Türkiye’den başlatmayı da arzu etmektedir.

TEMA Vakfı’nın hedefi; öncelikle milletimize, onun temsilcilerine, siyasal partilere ve hükümetlere, resmi ve özel kuruluşlara, eğitim kurumlarına, basın yayın organlarına; toprak erozyonunun nedenlerini, vahim sonuçlarını ve ülkemizin çöl olma tehlikesini anlatma şeklinde belirlenmiştir. Vakıf, bu yöndeki çalışmaların, “ikinci bir İstiklal Savaşı” diye ifade edilecek kadar ciddiye alınmasını ve erozyon ile mücadelenin yaygınlaştırılmasını istemektedir.

TEMA Vakfı, toprak erozyonu nedeniyle hızla yok olan tarım alanlarının ve meraların verimliliğinin artırılması halinde, kırdan kente göçün önlenebileceğine de inanmaktadır. Vakıf mensupları bu yöndeki çalışmalarında; güvenilirlik, saygınlık, şeffaflık, gönüllülük, yaratıcı katılımcılık, siyasi tarafsızlık, herkesi kucaklamak, bilimsellik gibi ilkeleri kendilerine temel değerler olarak aldıklarını ifade etmektedirler (TEMA, 2008c).

Bu amaçlar, Birinci Bölüm’de 1.1. başlığıyla bildirilmiş olan sivil toplum kavramına ve 1.5. başlığıyla bildirilmiş olan STK tanımlamasına uymaktadır.

2.6.4. TEMA Vakfı’nın Finansmanı

Kurucu üyeler, Vakfa 4.000.000.000 (dört milyar) TL tahsis etmişlerdir. Vakıf bu ilk kuruluş varlığına ek olarak her türlü mal ve hakları bağış, vasiyet gibi şekillerde elde edebilmektedir.

TEMA, Vakıf Senedi’nin 4. maddesinde belirtilen; çeşitli malları ve şirketlerin hisse senetlerini alıp-satma, devretme, benzer faaliyette bulunan vakıflardan yardım alma,

gelirlerini arttırmak için para mevcutlarıyla veya Vakfın mal varlığına dâhil kıymetlerle bir şirkete katılarak paylarına isabet eden kâr hisselerini alma gibi yöntemlerle de gelir elde edebilmektedir.

Ayrıca Vakıf Senedi'nin 6. maddesine dayanarak, kiralama, faiz ve vakfın amacına uygun olarak yapılan hizmetler karşılığında ücret almak suretiyle de gelir elde edebilmektedir.

Vakıf yönetimi, yıl içinde elde ettiği brüt gelirinin % 20'sini yönetim masrafları ve Vakıf mal varlığını arttıracak yatırımlara, kalan % 80'ini ise vakıf amaçlarına uygun harcamalara ayırmaktadır.

TEMA Vakfı etkinliklerine kurumsal üyelik ve sponsorluk uygulaması ile destek verebilmek de mümkündür. Kurumsal üyelik uygulaması; Gönül Üyeliği, Destek Üyeliği ve Onur Üyeliği olarak üç grupta yapılmaktadır. Tüm üyelikler 1 yıl için geçerli olup bu üyelik aidatlarından sağlanan finansman ile uygulama zamanı gelmiş, ancak sponsor bulunamamış proje ve etkinliklere destek sağlanmaktadır.

Kamuoyunun büyük ilgi ve destek gösterdiği TEMA proje ve aktiviteleri, genellikle sponsorluklar yoluyla yürütülmektedir.

Vakıf, ayrıca çiftçiler ve üreticilerle yaptığı anlaşmalara göre doğal şartlarda üretilmiş; bal, zeytinyağı, sabun, bakliyat ve kuru meyve gibi ürünleri pazarlayarak insan sağlığına hizmet ederken, gelir de elde etmektedir.

Çelenkler ve doğal gıda satışlarıyla vakfın toplam 11.000.000- YTL olan 2008 yılı bütçesinin, 9.000.000- YTL'sini bağışlar oluşturmaktadır. Önemli gelir kalemleri arasında Japonya ve AB ülkelerinden gelen fonlar da bulunmaktadır. TEMA Almanya, TEMA Hollanda ve TEMA Brüksel de Türkiye'deki projelere destek olmaktadır. TEMA'ya bugüne kadar aktarılan en büyük kaynaklar ise Doğu Karadeniz dağlarının ıslahı için Alman hükümetinin verdiği 2.500.000 euro ile Japon hükümetinin Konya Karapınar projesi için aktardığı 400.000 dolardır (Yılmaz, 2008).

Bütün bunlardan başka TEMA Vakfı, yeni bir finans kaynağını da devreye sokmak için İş Bankası'na bir teklifte bulunmuş ve bu teklif banka yönetimince kabul edilmiştir. Bu tasarıya Sermaye Piyasası Kurumu'nun onay vermesiyle birlikte dünya borsalarında

işlem gören çevre fonlarının Türkiye'deki ilk örneği, İş Bankası ile TEMA Vakfı tarafından uygulamaya konulmuştur. "B tipi Değişken TEMA Çevre Fonu" adı verilen bu fonla yatırımcılardan elde edilecek gelirin bir kısmı, banka tarafından TEMA'ya aktarılacaktır (Şahin, 2008). Bu fonla, sadece üretimlerinin her aşamasında doğaya ve dünyaya saygılı şirketlerin hisseleri alınabilmektedir. Yakın zamanda çevre kirliliği nedeniyle para cezası almış, silah, tütün mamulleri veya çimento üreten ya da altın arama faaliyeti yapan firmalar fonun dışında kalmaktadır (internethaber, 2008b).

Vakfa, Türk Medeni Kanununun ve Kurumlar Vergisi Kanununun ilgili maddelerine göre, Bakanlar Kurulunca 15.12.1995 tarihinde vergi muafiyeti tanınmıştır.

TEMA Vakfı'nın finansmanına bakıldığında, gönüllü maddî bağışlar, üretilen bazı ürünlerin satışı ve bir banka fonu görülmektedir. Bu özellikler, Birinci Bölüm'de 1.1. başlığıyla bildirilmiş olan sivil toplum kavramına ve 1.5. başlığıyla bildirilmiş olan STK tanımlamasına uymaktadır. Diğer yandan devlet tarafından tanınan vergi muafiyeti ile bazı yabancı ülkelerin proje bazında verdikleri sponsorluk desteği aynı bölümde yapılmış olan STK tanımı ile çelişiyor gibi görülmektedir. "Giriş" bölümünde belirtildiği gibi, bu çalışmanın önde gelen amacı, STK'larda görülen bu türden çelişkileri STK olmanın şartları açısından ele alıp aydınlatmaya gayret etmektir.

2.6.5. TEMA Vakfı'nın Faaliyetleri

TEMA Vakfı'nın düzenli olarak yaptığı çalışmalarını yedi ayrı grupta incelemek mümkündür: 1) Bilimsel Araştırmaları, 2) Yayınları, 3) Kampanyaları, 4) Çevre Problemlerine Doğrudan Müdahalesi, 5) Kırsal Kalkınma Projeleri, 6) Eğitim Çalışmaları, 7) Hukuk Mücadeleleri.

2.6.5.1. TEMA Vakfı'nın Bilimsel Araştırmaları

TEMA Vakfı; öncelikle kuraklık, ormansızlaşma, erozyon ve toprak tuzlanması sebepleriyle tarım alanlarının kaybı, atmosfer kirlenmesi, iklimde gittikçe artan ısınma gibi konularda doğan tehlikelerle gereken tedbirleri bilimsel olarak araştırmakta ve ulaştığı sonuçları yazılı hale getirip ilgili şahıs ve kurumların dikkatine sunmaktadır.

TEMA, Türkiye'nin uzun vadede nükleer enerji veya fosil yakıtlarına dayanan enerji santralleri yerine, rüzgâr ve güneş enerjisi teknolojisini geliştirmesi gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca otomobillerin sebep olduğu trafik yoğunluğu ile çevresel kirlenmeye karşılık ulaşımda ağırlığın karayolundan demir yoluna kaydırılması gerektiğine inanmaktadır. Bu inançlarını devlet yöneticilerine de aşlamaya çalışmaktadır.

Vakıf, bilimsel çalışmalarını; suların idareli kullanılması, meyvecilik, seracılık, bağcılık, kekik yetiştirme, safran tarımı, mera koruması, arıcılık, fidan dikimi, aşı tekniği, yem bitkileri üretimi, hayvancılık, süt sığırcılığı, el sanatları, insan ve hayvan sağlığı, erozyon gibi birçok alanda gerçekleştirmektedir (TEMA, 2008d).

2.6.5.2. TEMA Vakfı'nın Yayınları

TEMA Vakfı, çevrenin korunması ve sorunlarının giderilmesi doğrultusunda çeşitli yayınlar yapmaktadır. Bu yayınlar, yetişkinlerle çocuklara yönelik kitaplar ve çalıştay belgeleri şeklinde başlıca üç kategoride olup, konuları itibarıyla kapsamı genel olarak şöyledir:

- 1) Yetişkinlere yönelik yayınlar; erozyon, su-toprak-hava kirlenmeleri gibi problemlere karşı mücadele yöntemleriyle ağaçlandırma, arıcılık, büyük-küçükbaş hayvancılığı gibi alanlarda bilgilendirici mahiyette eserlerdir.
- 2) Çocuklara yönelik yayınlar; bitki, böcek ve hayvan sevgisi ile doğanın temiz tutulması yönünde bilinç aşlamak amacıyla yazılmış, çoğu resimli, masal kitaplarıdır.
- 3) Çalıştay belgeleri; çevre sağlığıyla ilgili konularda, TEMA Vakfı'nca düzenlenmiş toplantılarda bilim adamları tarafından dile getirilen tespit ve önerileri kapsayan yayınlarıdır.

TEMA Vakfı'nın yayınları, bu çalışmanın sonundaki "Ekler" bölümünde; Ek A1, Ek A2, Ek A3 şeklinde tasnif edilerek ve her bir eserin kapsamı belirtilerek listeler halinde tanıtılmıştır.

2.6.5.3. TEMA Vakfı'nın Kampanyaları

TEMA Vakfı, çevre sağlığı açısından faydalı gördüğü uygulamaları yapabilmek ve yaptırmak için çeşitli kampanyalar düzenlemektedir. Bunların başlıcaları; 1) 10 Milyar Meşe Projesi'ne Turist Kampanyası, 2) 10 Milyar Meşe Projesi'ne Mesaj Kampanyası, 3) ‘‘Suyunu Boşa Harcama’’ kampanyası, 4) 2-B'ye Karşı İmza Kampanyası, 5) Bisiklet Kampanyası şeklinde sayılabilir.

2.6.5.3.1. 10 Milyar Meşe Projesi'ne Turist Kampanyası

TEMA Vakfı, Türkiye genelinde 1 milyon hektar alanda sağlıklı meşe ormanları oluşturmak amacıyla 1998 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı ile işbirliği yaparak ‘‘10 Milyar Meşe Projesi’’ başlattı. Vakıf yöneticilerince verilen bilgilere göre bu proje, dünyada bir sivil toplum kuruluşu tarafından uygulanmakta olan en büyük ağaçlandırma projesidir. AĞalandırmada meşenin tercih edilmesinin sebebi ise şöyle izah edilmektedir:

‘‘Meşe, derin ve saçak kök sistemi ile toprağı korur, erozyonu önler. Yeraltı sularının geçirgenliğini artırır, yağış sularını yeraltına indirerek yeraltı sularının, kaynakların ve akarsuların beslenmesini, sürdürülebilirliğini sağlar. Çeşitli hayvanlara doğal barınak olur. Yaprakları ve meyveleri ile toprağı ve hayvanları besler, ıslah eder. Ekolojik, ekonomik ve biyolojik değere sahiptir.’’

Meşe tohumu ekimi, meşe fidanı dikimi ve canlandırma kesimi (meşe rehabilitasyonu) çalışmalarının yer aldığı ve toplam maliyetinin 1.8 milyar dolar olması beklenen projenin Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yılı olan 2023 yılında tamamlanması hedeflenmektedir. Projeye Türkiye'ye gelen turistlerin de katılımını sağlamak üzere TEMA Vakfı tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD), Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) ve Türkiye Otelciler Birliği'nin (TÜROB) yatırımları dâhilinde bulunan turistik tesislerde bir kampanya başlatılmıştır.

Kampanya dâhilindeki turistik tesislerde odalara İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusça kampanyaya katılım bilgileri içeren föyler bırakılmakta ve konuklar, projeye katılmaya davet edilmektedir. Aksini bildirmediikleri takdirde kampanyaya destek bedeli olan ve 9 meşe palamudunun toprakla buluşmasını sağlayacak 1 avro veya 1 dolar

konukların otel faturalarına eklenmekte ve bu gelirin tümü 10 Milyar Meşe Projesinde kullanılmak üzere TEMA Vakfı'na devredilmektedir (Hürriyet, 2005).

2.6.5.3.2. 10 Milyar Meşe Projesi'ne Mesaj Kampanyası

TEMA Vakfı'nın 10 milyar meşe projesine maddi kaynak sağlamak için düzenlediği kampanyalardan biri de "Türkiye için 100 milyon mesaj!" kampanyasıdır. Bu kampanyaya katılmak isteyenlerin tek yapması gereken adlarına 20 sms mesajıyla reklâm gönderilmesine izin vermeleridir. Bu izni verenlerin adına 9 meşe tohumu ekilecek, karşılığında ise hiçbir ücret alınmayacaktır.

TEMA Vakfı, ozyasar.NET arasında imzalanan protokolle, Türkiye de ilk defa uygulanan hedef kitle temelli Türkiye İçin 100 Milyon Mesaj Projesi'nde amaç yüksek katılım sağlanması ve reklâm verecek sponsorlar ile meşe tohumlarının ekimi için gerekli desteğin teminidir. Bu projede ozyasar.NET, TEMA Vakfı ile arasında imzalanan protokol gereğince bağışçıdır (Havuz, 2006).

2.6.5.3.3. "El Koyun" Kampanyası

TEMA, Orman Haftası olması dolayısıyla 2006 yılının 21-26 Mart arasında topraklarımızı korumak, verimini arttırmak için "El Koyun" isimli bir kampanya ile on köyde kırsal kalkınma projesi başlattı. "Herkesi geleceğimize şimdiden el koymaya davet ediyoruz. Siz de geleceğimize bugünden el koyun. Çünkü toprak yoksa gelecek yok. El koymazsanız; 30 yıl sonra el koyacak toprağımız kalmayacak" şeklindeki çağrılar, bu projenin duyulmasını sağladı. Bu projeye katılmak isteyenlere, belirtilen köylerden birini seçerek; banka kredi kartlarıyla, banka havaleleriyle ve cep telefonlarından her biri 5-YTL bedelindeki mesajlarla bağış yapabilmek imkânı verildi.

Bu proje kapsamında desteklenen köyler, projenin süreleri ve ayrılan bütçeleriyle şunlardır:

- 1) Konya İli Hadim İlçesi Kalınağıl Köyü için 3 yıl süreli, 307.706,00- YTL bütçeli Erozyon Önleme Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi.
- 2) Ardahan İli Posof İlçesi için 2 yıl süreli, 300.000,00- YTL bütçeli Arı Kolonilerinin Safılaştırılması ve Ana Arı Üretimi Projesi.

- 3) Kastamonu İli Tosya İlçesi Büyüksekiler Köyü için 3 yıl süreli, 252.925,00- YTL bütçeli Doğal Kaynak ve Varlıkları Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi.
- 4) Kastamonu ili Tosya İlçesi Karabey Köyü için 3 yıl süreli, 224.317,00- YTL bütçeli Toprak Muhafaza ve Su Hasadı, Kullanımı ve Yönetimi Projesi.
- 5) Erzurum İli Çat İlçesi Bozyazı ve Göbekören Köyleri için 3 yıl süreli, 407.705,00- YTL bütçeli Erozyon Önleme Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi.
- 6) Kırklareli İli Babaeski İlçesi Kuzuçardağı ve Karacaoğlan Köyleri için 3 yıl süreli, 297.495,00- YTL bütçeli Erozyon Önleme Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi.
- 7) Hatay İli Samandağ İlçesi Vakıflı Köyü için 3 yıl süreli, 306.713,00- YTL bütçeli Doğal Kaynak ve Varlıkları Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi.
- 8) Şanlıurfa İli Harran İlçesi Kuruyer Köyü Çütlük Mezrası için 3 yıl süreli, 153.139,00- YTL bütçeli Hayvancılık ve Yem Bitkileri Tarımının Geliştirilmesi ve Toprakları Koruma Projesi.

Bu projelerin toplam tutarı 2.250.000,00- YTL'dir.

Bu projelere bağışta bulunanlara, TEMA Vakfı'na ödül olarak sertifika tahsis edilmiştir. Bağış miktarlarına göre sertifikaların türleri şöyledir:

5.000- YTL'ye bronz, 5.000-20.000- YTL'ye gümüş, 20.000-50.000 YTL'ye altın, 50.000- 100.000 YTL'ye platin sertifika, 100.000-250.000 YTL'ye TEMA şeref sertifikası, 300.000- YTL'ye El Koyun Kampanyası "Köy Sponsorluğu" (TEMA, 2006a).

2.6.5.3.4. "Suyunu Boşa Harcama" Kampanyası

TEMA Vakfı, 2007 yılından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile iş birliği yaparak su tasarrufu için "Suyunu Boşa Harcama" kampanyası başlattı.

Özel sektörden Reckitt Benckiser, Arçelik ve Eczacıbaşı Yapı Gereçleri gibi firmaların da destek verdiği bu kampanya hakkında bilgi veren TEMA yetkilileri, kurtarılacak her 18 milyon ton suyun, bir Elmalı barajı demek olduğunu belirtiyorlar.

4 kişilik bir ailenin bulaşığının elde yıkanması halinde 126 litre, bulaşık makinesi kullanıldığında ise sadece 12 litre su harcandığına dikkat çeken TEMA yetkilileri, Türkiye'de mevcut 17 milyon hanenin yüzde 30'unda bulaşık makinesi bulunduğunu vurgulayarak makine sık kullanılırsa 204 milyon metre küp su tasarruf edileceğini, bunun da iki Van Gölü demek olduğunu vurguluyorlar.

Türkiye'de suyun önemli bir bölümü evlerde kullanılıyor. TEMA Vakfı'nın araştırmalarına göre ise 4 kişilik bir aile, musluğun gereksiz yere akmasına izin vermeyerek, kısa duş alarak, bulaşıklarını makinede yıkayarak, gereksiz yere sifon kullanmayarak, güneş battıktan sonra bahçe sulayarak, 1 yılda 140 ton su tasarrufu yapabiliyor (TEMA, 2007).

2.6.5.3.5. 2-B'ye Karşı İmza Kampanyası

TEMA Vakfı, kamuoyunda 2-B olarak bilinen ve kapsamı aşağıda izah edilen yasanın çıkmasına itiraz etmektedir. Bu itirazında etkili olmak için, bir imza kampanyası açmıştır. 30 Mart 2008 tarihinde başlatılan bu kampanyada 1.000.000 imzaya ulaşılması hedeflenmişse de, 31 Temmuz 2008 tarihi itibarıyla ulaşılan imza sayısı 1.107.281'i bulmuştur.

2-B, 31 Aralık 1981'den önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerin Hazine adına orman dışına çıkarılma işlemidir. Bu uygulama 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2'nci maddesinin B bendinde yer aldığı için kısaca 2-B diye anılıyor. Bu sahalarda kamuya ait bina ve tesisler, tarım alanları, otlak, yaylak, kışlak, mera, mezarlık gibi alanlardan başka yerleşim yerleri de bulunuyor. Buralar devlete bedel ödemediği için kullanılıyor, alınıp satılıyor. 2-B uygulaması 1961'de başlamış, ancak 1982 Anayasası ile başlangıç tarihi ileri çekilmiştir.

Orman vasfını yitirmiş arazilerin satışı, 22 Temmuz 2007'den beri gündemde bulunmaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için Anayasa'nın ormanların devletin tasarrufu altında olduğunu düzenleyen 170. maddesi değişecek, 2-B kanunu çıkacak ve toplu konut alanları ayrılacaktır.

Bakanlıklar arası işbirliği ile yapılandırılan '2-B Eylem Planı' ile 25.000.000.000 dolar gelir beklendiği, hükümetçe ifade edilmektedir. Bu düzenleme çerçevesinde, uygun olan araziler öncelikle toplu konuta ayrılacaktır. Şu anda kullanıcısı belli olan 37.000 hektar

arazi, bu çerçevede satışa hazır durumdadır. Kadastrosu tamamlanarak tescil edilmiş 62.000 hektar arazi ise kullanıcılarının belirlenmesinin ardından satılabilecektir. 2-B arazilerinin ağırlıklı olarak bulunduğu iller şöyle sıralanmaktadır: Adana, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Mersin, İstanbul, İzmir, Muğla, Sakarya ve Kocaeli.

Tescili yapılmamış saha miktarı ise 374.452 hektardır. Taslakta bunun 115.499 hektarın öncelikli olarak değerlendirilmeye alınacağı belirtilmektedir. Tescile hazır hale getirme çalışmalarına İstanbul, Muğla, Antalya, Mersin’de eylem planı gereğince devam edilmektedir. İkinci değerlendirmeye alınacak alan büyüklüğü ise 223.534 hektardır. Bu sahalardaki çalışmalar da imkân ölçüsünde yaygınlaştırılacaktır. Plana göre 35.419 hektar alan ise otlak ve yaylak olduğundan değerlendirme dışı bırakılmaktadır. 2-B uygulama çalışmaları tamamlandığında, bu alanların yaklaşık 600.000 hektara çıkacağı tahmin edilmektedir (Saygı, 2008).

“Hepimizin geleceğini etkileyen orman doğal varlığımızın tehlikede olduğunu görüyor ve bunun önlenmesinde bizlerin kararına da ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz” diyen TEMA Vakfı, web sitesinde “2/B Arazileri Satılmasın” çağrısıyla imza kampanyası başlatmıştır (TEMA, 2008e).

Bu çağrıda belirtildiğine göre, TEMA Vakfı, 2-B arazilerinin satışı ile ilgili uygulamanın kesinlikle karşısındadır. Vakıf da giderek ekolojik, ekonomik ve toplumsal bir soruna dönüşen bu sorunun çözülmesini zorunlu görmekte, ancak satışı “yanlış yöntem” olarak değerlendirmektedir. “2-B arazilerinde satış kesinlikle düşünülmemelidir” görüşünde olan vakıf, şu önerilerde bulunmaktadır:

1) Öncelikle 2/B uygulamalarına dayanak olan yasal düzenlemeler ortadan kaldırılmalı ve bu beklenti yok edilmelidir.

2) 2/B uygulamalarında yasada gerekli değişiklik yapılarak, “bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetme” durumuna açıklık getiren ölçüler arasında;

“Orman bütünlüğünü bozmama”,

“Su ve toprak rejimine zarar vermeme”,

“Çevresindeki orman ekosistemlerinin tüm öğeleriyle kendisini yenileyebilme gücüne zarar vermeme”,

“Ormancılık çalışmalarının etkenlik, verimlilik ve kârlılık düzeylerini düşürmeme” vb. şartların da birlikte aranması sağlanmalıdır.

2/B arazilerinde satış kesinlikle düşünülmemelidir.

Derhal ecrimisil uygulamasına başlanmalıdır (Ecrimisil, kamu mallarını herhangi bir izin almaksızın kullanan kişilerden alınan ücrete denilmektedir).

Toplu yerleşim alanı haline gelip kentleşmiş yerlerdeki insanların sokağa atılması düşünülmemelidir. Fakat orman içinde münferit veya siteler halinde yapılaşmalar, mevcut yasalar gereği kesinlikle yıkılarak orman haline dönüştürülmelidir.

Kentleşen alanlarda ise medeni hukukumuzdaki mülkiyet kavramında yeni düzenlemelere gidilerek satış dışı çözüm oluşturulmalıdır.

2.6.5.3.6. Bisiklet Kampanyası

Vakıf ayrıca tüm dünyayı ilgilendiren küresel ısınmanın yol açacağı tehlikeleri önlemek için, tüm ülkelerin yöneticilerinin dikkatini çekmek amacıyla “BisikleTEMA” adıyla bir eylem düzenlemiştir.

Dünyamızdaki hayatı ciddi şekilde tehdit eden küresel ısınmaya karşı yetkililerin dikkatini çekip önlemler alınmasını isteyen TEMA Vakfı, bunun için bisikletli bir eylem düzenledi. “BisikleTEMA” adı verilen bu eylem çerçevesinde 9 Mart 2008 tarihinde İstanbul Taksim’den “Doğa” adını verdikleri maskotları ve kendilerini Tuzla’ya kadar geçirecek diğer bisikletlilerle birlikte yola çıkan Gizem Altın ve ABD’li eşi Bryan Nance, Avustralya’nın Sidney kentine kadar sürecek bir seyahat yapacaklar. Tur öncesi Taksim Gezi Parkı’nda düzenlenen etkinlikte konuşan Gizem Altın, yaklaşık 16 ay sonra döneceklerini söyledi.

Turu yapmalarının en büyük sebebinin küresel ısınmaya karşı bir bilinç oluşturmak olduğunu anlatan Altın, motorlu taşıtların küresel ısınmanın yaklaşık yüzde 13’üne sebep olduğunu, bunun sadece motorlu taşıtların yaydığı sera gazlarından kaynaklandığını, diğer etkenlerle birlikte bu oranın yüzde 25’e kadar çıkabildiğini belirtti. Altın, Türkiye’nin coğrafi şartlarının bisiklet için son derece uygun olduğunu ifade ederek, “Sadece bunun için bir kararlılık göstermek gerekiyor. Biz bu kararlılığı hem hükümetten hem de yerel yönetimlerden bekliyoruz” dedi.,

Herkesi daha fazla bisiklete binmeye ve diğler alışkanlıklarını doğayla daha dost olacak şekilde planlamaya çağırın Gizem Altın ve ABD'li eşı Bryan Nance, 15 ülkeyi kapsayan 25 bin kilometrelik turda, deniz geçişleri dışında tüm ulaşımını bisikletle yapacaklar. Bisikletçiler, geçtikleri ülkelerde çevre konusunda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları ve çeşitli proje alanlarını da ziyaret edecekler (Haber7, 2008).

2.6.5.4. TEMA Vakfı'nın Çevre Problemlerine Doğrudan Müdahalesi

TEMA Vakfı, tespit ettiğı çevre problemlerini ve çözüm yollarını ilgililere bildirmekle yetinmemekte; elde edebildiğı güç nispetinde bu zararları bizzat telafiye de çalışmaktadır. Bu türden çalışmalarını özellikle 'Ağaçlandırma' çalışmaları şeklinde yapmaktadır.

TEMA Vakfı, kişi ve kuruluşların her gün artan talepleri doğrutusunda fidan dikimleri gerçekleştirmektedir. Bu çalışmalar sırasında bir bölgede yapılacak olan ağaçlandırmalarda yöreye uygun olan ağaç türlerinin dikilmesine ve dikilecek olan fidanların da yine aynı yörede yetişen ağaçların orijinlerinden olmasına dikkat etmektedir. Bu prensipler içerisinde çalışan TEMA Vakfı, 66 ayrı ağaçlandırma ve erozyon kontrolü projesinde; son 14 yıl içerisinde yaklaşık 3.570 hektar alanda 4.111.000 adet fidan dikilmesini sağlamıştır.

1996–2005 yılları arasında 3.700.000 fidan dikilmesinin gerçekleştirildiğı bölgeler ve ağaçlandırılan alanların yüzölçümü şöyledir:

İzmit İli Gebze İlçesi Pelitçik Köyü ve Gebze Plastik Sanayiciler Sitesinin yanında, 52 Hektarlık alan,

İzmit İli Gebze İlçesi Şekerpınar Köyü'nde 72 Hektarlık alan,

İzmit İli Gebze İlçesi Gebze Organize Sanayi Bölgesi kenarında, 29 Hektarlık alan,

Ankara-Polatlı Otoyolu kenarında 193 Hektarlık alan,

Ankara Ticaret Odası İdare binası arkasında 20 Hektarlık alan,

Ankara 4. Ana Jet Üssü Sahasında 75 Hektarlık alan,

Ankara Polatlı Karayolu üzerinde 11 Hektarlık alan,
Konya İli, Derbent İlçesi, Derbentteke Köyü'nde 49 Hektarlık alan,
Konya İli, Ilgın İlçesi, Geçit Köyü'nde ve Derbentteke Köyü'nde 133 Hektarlık alan,
Şanlıurfa Harran Baraj Regülatörü çıkışında 50 Hektarlık alan,
Muğla İli Bodrum İlçesi Gündoğan ve Göltürbükünde 130 Hektarlık alan,
Ankara-İstanbul TEM Otoyolunun 333 km'lik alan,
İstanbul-Edirne TEM Otoyolu Kınalı Kavşağında 33 hektarlık alan,
TEM Otoyolu Ankara Susuz Kavşağında 226 hektarlık alan,
TEM Otoyolu Tekirdağ Çorlu Velimeşe Kavşağında 3,6 hektarlık alan,
İstanbul Fatih Sultan Mehmet Köprüsü Anadolu çıkışında 15 hektarlık alan,
İstanbul Anadolu Otoyolu girişinde 50 hektarlık alan,
Çanakkale'de 60 hektarlık alan,
İstanbul Ayazağa'da 10 hektarlık alan,
Türkiye'deki OPET Akaryakıt İstasyonlarının içerisinde ve bitişiğinde 9 hektarlık alan,
İstanbul'da 1'inci Ordu Komutanlığına ait askerî alanlar (devam ediyor),
Erzincan Tuzla ve Gökçeköy köylerinde 15 hektarlık alan,
Kırıkkale köylerinde 180 hektarlık alan (devam ediyor),
Konya, Meram, Kozağaç Korusu 5.40 hektarlık alan,
Ankara Polatlı-İğciler-Kargalı Köyü Korusu 22.50 hektarlık alan,
Adana ili Seyhan İlçesinde 33.50 hektarlık alan,
Adana ili Tufanbeyli İlçesi'nde 42 hektarlık alan,
Kocaeli İzmit'te 20 hektarlık alan,
Hatay Erzincan Gözeneler Kavşağında 1.5 hektarlık alan,

Kırıkkale’de 10 hektarlık alan,

Konya Karapınar’da 7.50 hektarlık alan,

Tekirdağ, Bursa, Bilecik, Afyon, İstanbul, Konya, Samsun, İzmir, İskenderun, Şanlıurfa, Antalya, Ankara ve Adıyaman bölgelerinde 925,50 hektarlık alan (devam ediyor).

Adıyaman, Kayseri, Ardahan ve Çanakkale illerinde 726 hektarlık alan (TEMA, 2008f).

TEMA Vakfı’nın ağaçlandırma çalışmalarıyla ilgili resimli örnekler; “Ekler” bölümünde “Ek B” başlığı altında yer almaktadır.

2.6.5.5. TEMA Vakfı’nın Kırsal Kalkınma Projeleri

TEMA Vakfı, kırsal kalkınma projelerini ise; doğal yapının bozulduğu ve yaşam kalitesinin azalması sonucu sosyoekonomik düzeyin gerilediği, ya da var olan üretim potansiyeliyle kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesiyle kalkınmanın sağlanabileceği yörelerde yapmaktadır.

Vakfın bu proje çalışmalarından biri olan “Bayburt İli Kop ve Burnazdere Havzaları Erozyon Kontrolü, Doğal Kaynakların Yönetimi ve Kırsal Kalkınma Projesi”, Federal Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı’na sunulmuştur. Proje, Türkiye ve Almanya hükümetleri arasında 28.09.2000 tarihinde yapılan bir anlaşma ile kabul edilmiş ve bu anlaşma 09.02.2001 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bayburt Valiliği ile TEMA arasında işbirliği geliştirilerek Valiliğin de projeye aktif katılımı sağlanmıştır. TEMA ve GTZ (Alman Teknik İşbirliği Kurumu) işbirliği ile yürütülen proje, havza bazında katılımcılık ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda Bayburt’un 5 köyünü içeren 14.700 hektarlık alanda gerçekleştirilmektedir. Bu projenin başlıca hedefleri şunlardır:

Yöre halkının erozyonla mücadele de etkili önlemler alacak duruma gelmesi; Tarımsal ürünler ve üretim için pazarlama imkânlarının iyileştirilmesi; Kamu ve özel kuruluşların doğal kaynakların korunması ve kırsal kalkınma için gerekli önlemlerin planlanması ve uygulanmasını sağlayacak yönde kapasitelerinin geliştirilmesi; Projeden elde edilen deneyimlerin Türkiye’nin diğer bölgelerine yaygınlaştırılması.

Bu projelerle; doğal yapı onarılmakta, mevcut potansiyelin etkinleştirilmesiyle gelir getiren faaliyetler yaratılmakta, geçim kaynaklarının verimliliği artırılmakta, kaliteli üretim arttırılarak ekonomik düzeyin yükseltilmesi için gereken altyapı ve eğitim çalışmaları gerçekleştirilmekte, çok yönlü girişimlerle kırsal alanda yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefler doğrultusunda yapılan çalışmalar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

1- Yanlış tarımsal uygulamaları ve arazi kullanımını önlemek:

Hayvan gübresiyle gübreleme yapılması, toprak numunesi için tahlil laboratuarları kurulması, toprağın arazi yetenek sınıflarına uygun kullanımının sağlanması, ilaçlama işlemleri, meraları koruma amacıyla dikenli telle alan çevrilmesi, sulama sahasında kuru duvar yapımı, zirai mücadele ve bakım, arı kolonisi ilaçlama çalışmaları, hayvancılıkta bakım ve beslenme şartlarının iyileştirilmesi ile modern, hijyenik et ve süt üretim kalitesinin artırılması.

2- Tarım ve hayvancılığın gelişimini teşvik ederek köylülerin sosyoekonomik yapısını geliştirmek:

Çeşitli yem bitkileri tohumu ekimi, çiftçiye kaba yem desteği verilmesi, örnek meyve bahçesi kurulması, tarımsal teras yapımı, sera yapımı, damızlık hayvan dağıtımı, merada çeşitli ot tohumları ekimi, merayı kullanan hayvanlar için kaşınma kazığı-tuzluk-sıvat yapımı, merada sulama havuzu yapımı, mera bakımı, merada gübreleme, meraya ulaşımı kolaylaştırmak için yol yapımı, köy altyapısının geliştirilmesi amacıyla içme suyu temini, arıcılığı geliştirmek için arılı kovan, saf Kafkas ana arı ve temel petek dağıtımı, traktör ile yem kırma-karıştırma makinesi alınması, köylülere alternatif gelir kaynağı yaratılması, köyde ihtiyacı olanlara giyim-sağlık malzemesi desteği, köy kadınlarının becerilerinin ve bilgilerinin arttırılması, toplum ve çevre sağlığı bilincinin artırılması.

3- Erozyon ve sellerin oluşumunun önlenmesine katkıda bulunmak:

Erozyon kontrolü için taş duvardan eşik yapımı, su akışını düzenleyen boru döşenmesi, yamaç arazi ıslahı ve yukarıda özel bir başlık altında anlatıldığı gibi ağaçlandırma çalışmaları yapılması (TEMA 2008g).

TEMA Vakfı'nın kırsal kalkınma proje çalışmalarıyla ilgili resimli örnekler; "Ekler" bölümünde "Ek C" başlığı altında yer almaktadır.

2.6.5.6. TEMA Vakfı'nın Eğitim Çalışmaları

Bu çalışmada "2.2. Başlıca Çevre Sorunları" başlıklı bölümde açıklandığı gibi, çevre sorunları temelde insan kaynaklı olup, bu sorunların ortaya çıkmasında insanın tutum ve davranışları etkili olmaktadır. Bu tutum ve davranışları, insanın sahip olduğu değer yargıları yönetmektedir.

TEMA'ya göre, toplumun doğal kaynaklara ilişkin tutum ve davranışları, "kısa dönemli çıkar" ve "doğrudan çıkar" sağlama şeklindeki değer yargıları üzerine kurulmuştur. Uzun dönemli ve dolaylı çıkarlar pek dikkate alınmamaktadır. Halkla siyasetler arasında kısa dönemli ve oy temeline dayalı çıkar ilişkisi geçerli olduğundan halkın ve yönetimin değer yargıları olumsuz bir noktada buluşmuştur, diyor TEMA; demokrasinin gelişip sivil toplum örgütlerinin etkinlikleri arttıkça ve "bilgi toplumu" niteliği kazanıldıkça bu tablonun da değişeceğini belirtmektedir. Vakıf, bu yönde gerekli olabilecek tutum ve davranış değişikliklerinin, ancak sistemli ve etkili bir eğitimle gerçekleştirilebileceğinden hareketle eğitime önem vermektedir.

1996 yılında başlattığı bu çalışmaların organizasyonunda; Eğitim Bölümü Başkanı, Program Geliştirme ve Yayın Uzmanı, Materyal Geliştirme Uzmanı, Eğitim Etkinlikleri Uzmanı, Belge Bilgi Merkezi Sorumlusu unvanlarında olmak üzere altı kişilik profesyonel bir kadro görev yapmaktadır. Bu kadroya ilaveten; 18 Profesör, 5 Doçent, 7 Yardımcı Doçent, 2 Doktor ve 1 Araştırma görevlisi olmak üzere 33 gönüllüden oluşan bir öğretim kadrosu da görev yapmaktadır. Bu kadro; çeşitli seminer, konferans, panel gibi etkinlikler için bir araya gelen üniversitelerdeki öğretim üyeleri ile emekli olmuş öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Ayrıca, 100'ün üzerinde danışmandan da yararlanılmaktadır.

TEMA Vakfı'nda eğitimin hedefi; erozyon, çoraklaşma, çölleşme ve yanlış arazi kullanımının sebep ve sonuçları, alınacak önlemler, toprağın ve doğal varlıkların korunması hususlarında bilinçli ve güçlü bir kamuoyu oluşturmak şeklinde belirlenmiştir.

Kırsal kesimin örgütlenmesi ve örgüt bilincinin geliştirilmesi, mevcut çiftçi örgütlerinin kurumsal yapılarının güçlendirilmesi doğrultusunda TEMA'nın eğitim çalışmaları olmaktadır.

Eğitim Stratejisi; eğitim hedefine ulaşmada elde mevcut ve elde edilmesi mümkün tüm kaynakları uygun, sistemli ve etkili bir biçimde kullanma prensibine dayanmaktadır. Vakıf, bu doğrultuda, eğitim etkinlikleri düzenleyerek, çeşitli kurum ve kuruluşlarla eğitim işbirlikleri yaparak, bunları yayınlamaktadır.

TEMA Vakfı, toprakların korunması demek olan erozyonla savaşın, bir "Milli Mücadele" olduğuna ve devlet millet el ele verilerek başarıya ulaşacağına inanmaktadır.

Böyle bir mücadelenin, en önemli unsuru olarak eğitimi görmektedir. Eğitimle bilinçli bir kamuoyu oluşturulmasında öncelikli hedef kitleler aldığı; Orman Köylüleri, çiftçiler (Tarımcılar ve Hayvancılar), okul öncesi ile ilk ve orta öğretim öğrencileri ve öğretmenleri, kamu ve özel kurum çalışanları, Silahlı Kuvvetler personeli, üniversite öğrencileri ve öğretim üyeleri, başta belediyeler olmak üzere tüm mahalli yöneticiler, TBMM üyeleri, halk ve diğer ülkelerdeki Türk vatandaşlarıdır.

TEMA Vakfı'nın eğitim çalışmalarında izlediği politikalar; sürdürülebilir yaşam, işbirliği, siyasi tarafsızlık, planlı hareket, katılımcılık, uygulamalı eğitim, merkezi planlama, yerel uygulama ve tepkilerin yasal zeminde yapılması şeklindeki ilkelere bağlanmıştır. Bu ilkelere TEMA Vakfı'nın yapmış olduğu başlıca eğitim çalışmaları şunlardır:

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu, Vakfın teklifini uygun bularak İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf (Milli Eğitim Basımevi 1998 ve 2003 basımlı) ders kitabında Erozyon ve Önleme Çalışmaları konusunda TEMA Vakfı'nca hazırlanan ünitelerden yararlanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Hizmetiçi Eğitim Dairesi Başkanlığı ile TEMA'nın işbirliği sonucunda, buldukları illerdeki diğer öğretmen ve öğrencilere erozyonla mücadele konusunda gerekli bilgileri verecek formatör öğretmenleri yetiştirmek amacıyla 5 gün süreli Erozyonla Mücadele Seminerleri düzenlenmektedir. Bu seminlere, 1999 – 2005 yılları arasında Ağrı, Aksaray, Alanya, Antakya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Çorum, Edirne, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kahramanmaraş, Kastamonu,

Kars, Kırşehir, Kilis, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Yalova il ve ilçelerinden toplam 2.798 öğretmen katılmıştır.

Eğitim seminerlerine katılan öğretmenler, MEB genelgesi gereği illerindeki diğer öğretmenlere seminerler düzenlemektedir. Bu seminerlere katılan 711 formatör öğretmen, 26 Nisan 2002 tarihine kadar 188 etkinlik düzenleyerek 15.356 öğretmene seminer düzenlemiştir. Formatör öğretmenler ve diğer öğretmenler tarafından aynı konuda eğitim verilen öğrenci sayısı ise bir yılda toplam 614.260'tır.

Milli Eğitim Bakanlığı Beden Eğitimi, Spor ve İzicilik Dairesi ve TEMA'nın işbirliği ile Doğa ve Erozyon Eğitim Kampları, 1999 yılından beri izcilik teşkilatlarını bilgilendirmeleri için belirlenen dönemlerde lider izcilere tahsis edilmektedir.

TEMA Vakfı'nın Anadolu Üniversitesi ile yaptığı işbirliğiyle Mart 1998'de Açıköğretim Fakültesi'nin İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama programına, "Çevre ve İnsan" başlığı altında "Erozyon ve Doğal Varlıkları Koruma" dersi alınmıştır. Bu programla 160.000 öğretmenin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Sakarya Üniversitesi, Makine Mühendisliği Fakültesi'nin STK'lar ile ilgili programa ders konusu koymuş, bu doğrultuda 21 Kasım 2001 tarihinde 2 saatlik bir ders TEMA Vakfı tarafından verilmiştir. Program devamlılık kazanmıştır. Üniversite öğrencilerine; 2001 yılında 42, 2002 yılında 86, 2003 yılında 45, 2004 yılında 91 ve 2005 yılında da 52 öğrenciye TEMA'nın Doğa ve Erozyon Eğitim Kampında birer hafta süreli eğitim verilmiştir. 2001 ve 2002 yıllarındaki dönemlere Azerbaycan'dan da 10 üniversite öğrencisi katılmıştır.

Silahlı Kuvvetler ile yapılan eğitim işbirliği sonucunda, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ne bağlı büyük karargâhlarda ve askeri okullarda ve birliklerde konferanslar verilmektedir. Bu konferanslara bugüne kadar toplam 65.000 subay, astsubay, erbaş ve er katılmıştır. Ayrıca çevre dersi ve yurt sevgisi eğitimi kapsamında eğitici olarak görev yapan subay ve astsubaylara "Eğiticilerin Eğitimi" kapsamında 5 gün süreli Erozyonla Mücadele Seminerleri yapılmaktadır. Eğiticilerin Eğitimi kapsamında yapılan seminerlere bugüne kadar toplam 1580 subay ve astsubay katılmıştır. Milli Güvenlik Akademisi'nde 4,5 saat süre ile konferanslar düzenlenmektedir. 1997-2004 yılları arasında 14 konferans düzenlenmiş ve bu konferanslara toplam 854 kursiyer katılmıştır. Silahlı Kuvvetlerin yurtdışı görevlere atanan subaylarına buldukları ülkede fırsat

buldukları ortamlarda, Türkiye'deki çevre hareketleri ve TEMA hareketi konusunda bilgi vermeleri konusunda bilgilendirme konferansları düzenlenmektedir. Bu yöndeki ilk konferans, 15 Mayıs 2001 tarihinde gerçekleştirilmiş olup 70 kişi katılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri ile işbirliği çerçevesinde 3 Şubat 1998 tarihinde Ankara çevresi müftülerine ve 12 Kasım 2001 tarihinde Kayseri'de 81 il müftüsüne TEMA Vakfı'nca konferanslar verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin her ilinden din görevlilerine Doğa Erozyon Eğitim kampında 1 hafta süreli eğitim verilmektedir. 1998 – 2005 yılları arasında, Doğa ve Erozyon Eğitim Kampları'na katılan din görevlisi sayısı toplam 560'tur.

İçişleri Bakanlığı ve TEMA işbirliği ile kaymakam adaylarını bilgilendirme konferansları uygulanmakta olup bu konferanslara 1997–2002 tarihleri arasında 325 kaymakam adayı katılmıştır. 2002 yılında Doğa ve Erozyon Eğitim kampının bir dönemi muhtarlara ayrılmış ve değişik illerden 30 muhtara 1 hafta süreli eğitim verilmiştir. Bu uygulama süreklilik kazanmıştır.

TEMA ve Adalet Bakanlığı işbirliği ile hakim ve savcı adaylarını çevre konusunda bilgilendirme konferansları planlanıp uygulanmaktadır.

TEMA ve Emniyet Genel Müdürlüğü İle Eğitim işbirliği çerçevesinde 6 Polis Okulu ve Eğitim Merkezi'nde konferanslar uygulanmakta olup, bu konferanslara 1999 – 2003 tarihleri arasında 10.800 polis ve polis adayı katılmıştır.

Çevrenin Genç Sözcüleri Projesi çerçevesinde TEMA - TURÇEV (Türkiye Çevre Eğitim Vakfı) eğitim işbirliği yapmış ve çeşitli ülkelerden gelen öğrencilere 18–26 Nisan 1998 tarihleri arasında BOLU-SEBEN Kozyaka köyündeki TEMA projesi tanıtılmış ve incelemeleri sağlanmıştır.

ARÇELİK-TEMA eğitim işbirliği çerçevesinde ARÇELİK fabrikası bulunan Ankara, Eskişehir ve Bolu illerinde, toplam 28 ilköğretim okulunda 20 Kasım - 07 Aralık 2001 tarihleri arasında eğitimler düzenlenmiş olup, bunlara katılan öğrenci sayısı 2800'dür.

Ulusal Eğitime Destek Kampanyası çerçevesinde, okuma-yazma bilmeyenleri Erozyonla Mücadele konularında bilinçlendirmek amacıyla, gönüllü okuma yazma öğretmenlerine ve İstanbul bölgesinde bulunan tüm halk eğitim müdürlerine TEMA

tarafından üç defa eğitim düzenlenmiştir. Bu programda toplam 338 Gönüllü Okuma Yazma Eğitimcilerine eğitim verilmiştir.

TEMA Vakfı İzmir Temsilciliği ve AÇEV işbirliği ile 1 Mayıs – 7 Haziran 2002 tarihleri arasında 36 öğretmene eğitim verilmiş olup bu öğretmenler tarafından Karşıyaka'da 7, Bornova'da 5 okulda 250 öğrenciye eğitim verilmiştir. Ayrıca 14–30 Ekim 2002 tarihlerinde Gaziantep, 30 Eylül-16 Ekim 2002 tarihlerinde Adana'da Gönüllü Okuma Yazma Eğitimcilerine TEMA tarafından eğitim verilmiştir (TEMA, 2006b).

Erozyon eğitimini geniş kitlelere ulaştırmak ve bu konuda bilgi edinmek ve çevresini de bilgilendirmek isteyen gönüllülerimize eğitim vermek amacıyla çeşitli illerde halka açık iki gün süreli Erozyon Eğitim Seminerleri düzenlenmektedir.

1995 yılından itibaren Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, İzmit, Karadeniz Ereğli, Karaman, Konya, Kütahya, Lüleburgaz, Rize, Samsun, Tarsus, Tokat, Trabzon, Van il ve ilçelerinde düzenlenen ikişer günlük erozyon eğitim seminerlerine, bugüne kadar 6.465 kişi katılmıştır (TEMA, 2008h).

TEMA Vakfı'nın Projeler Bölümü uzmanlarınca proje uygulanan bölgelerde yaşayanları, erozyon ve çölleşmeyi durdurma, bölgenin iklim ve ulaşım şartlarına göre alternatif geçim kaynaklarının yaratılması, doğal kaynakların korunması ve istenilen biçimde yönetilmesi amacıyla eğitim çalışmaları yürütülmektedir.

Arıcılık, bağ-bahçe, yem bitkileri yetiştiriciliği, çevre ve doğa, hayvan yetiştiriciliği, mera alanlarında otlatmanın düzenlenmesi konularında eğitimler verilen başlıca bölgeler şunlardır:

Borçka-Camili Kırsal Kalkınma Amaçlı Doğal Varlıkları Koruma Projesi

Bursa-Kelez Yağcılar Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Bursa-Orhaneli-Şükriye Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Edirne-Süloğlu 10 Köy Mera Islah Projesi

Edirne-Süloğlu Tatarlar Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Edirne İli Kırsal Kalkınma Çerçeve Projesi

Eskişehir-Seyitgazi-Arslanbeyli Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Kırıkkale-Keskin-Kavurgalı Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Kırıkkale-Keskin-Kurşunkaya Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Kırıkkale-Cankurtaran Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Adıyaman-Gerger-Diran Çayı Mikrohavza Islah Projesi

Afyon-Sincanlı-Tazlar Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

İzmit Merkez Balören Köyü Kırsal Kalkınma Projesi

Bayburt Projesi (TEMA, 2008i).

1997 yılından itibaren başlayan ve Temmuz - Ağustos aylarında uygulanan Doğa ve Erozyon Eğitim Kamplarına 2005 yılı sonu itibarıyla, Antalya, Aydın ve Bolu illerinden toplam 2722 kişi katılmıştır (TEMA 2008j).

15 Şubat 2002 tarihinde İstanbul – Harbiye’de açılmış olan TEMA-KARAMANCI Doğa Kültür Merkezi’nde söyleşi, film gösterisi ve konferanslar düzenlenmektedir (TEMA, 2008k).

2.6.5.7. TEMA Vakfı’nın Hukuk Mücadeleleri

TEMA Vakfı, çevre ile ilgili yanlış ve zararlı bulduğu çeşitli uygulamalara karşı dava açmak, açılan davada müdahil olmak gibi tutumlarıyla resmi kurumların bazen karşısında, bazen de yanında olmak üzere hukuki girişimlerde bulunmaktadır. 1997–2007 yıllarını kapsayan sürede açılan davalar, bu çalışmalarına örnek olmak üzere aşağıda belirtilmiştir (TEMA, 2008l).

1997 yılı:

1) Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkındaki Yönetmeliğin kısmen iptali için, TEMA tarafından Danıştay 8. Dairede Başbakanlık ve Orman Bakanlığı aleyhine açılan dava; 1998 yılı içinde kısmen kabul, kısmen (büyük çoğunlukla) retle neticelenmiştir.

2) Marmaris İçmeler Belediye Başkanlığınca, re'sen yapılan imar plâni değişikliğinin iptali için Danıştay 6. Dairede Bayındırlık ve Turizm Bakanlıkları aleyhine ayrı ayrı açılmış bulunan ve TEMA'nın davacı yanında müdahil olduğu davalar kazanılmıştır.

1998 yılı:

1) Başbakanlık ve Turizm Bakanlığı aleyhine Danıştay 6. Dairede, Adana Karataş Kıyı Bandı, Antalya Alanya Kargıcak Kıyı Bandı, İçel Anamur Mamure Kalesi, İçel Kaladıran Kıyı Bandı, Isparta Gölcük, Ordu Mesudiye Yeşilce Topçam Yaylası, Trabzon Araklı Yılantaş Yaylası, Antalya İbradı Maşata Yaylası, Hatay İskenderun Kıyı Bandı Turizm Merkezlerinin iptali için dokuz adet dava açılmıştır. Bunlardan bilirkişi raporları; ilk beşinin lehinde, diğer dördünün ise aleyhinde olmuştur. Davaların hepsinde bilirkişi raporları doğrultusunda kararlar oluşmuştur.

2) Tarım alanlarının Tarım Dışı Gaye ile Kullanılmasına Dair Yönetmeliğin tamamen iptali için Danıştay 10. Dairede Başbakanlık Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü aleyhine dava açılmıştır. Davada, Düzce Ticaret Sanayi Odası, MESS, TİSK ve TOBB davalılar yanında davaya müdahil olmuşlardır. TEMA tarafından yapılan yürütmeyi durdurma istemleri reddedilmiş ve yapılan duruşma sonunda, anılan yönetmelik iptal edilmiştir.

Yapılan bu hukuki mücadele sonunda, TEMA Vakfı'nın da katılımı ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca tarım alanlarını ve toprakları koruyucu içerikli yeni bir yönetmelik, hazırlanmış ve yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

3) Rize Dilek Güroluk Hidroelektrik Santrali yapımının iptali için bir grup vatandaşın, Çevre Bakanlığı aleyhine Trabzon İdare Mahkemesinde açmış bulunduğu davada, talebe uygun olarak iptal kararı verilmiştir. Bu davanın kazanılmasında, TEMA Vakfı tarafından açılıp kazanılan bir dava gerekçe teşkil etmiştir

1999 yılı:

1) Mera Yönetmeliğinin kısmen iptali için bir madenci derneği tarafından Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı aleyhine Danıştay 8. Dairede açılmış bulunan davaya, TEMA, davalı Bakanlık yanında müdahil olmuştur. Dava, davalı bakanlık ve TEMA'nın isteği doğrultusunda reddedilmiştir.

2) Aydın'ın Dalama Bucağı, Kasar Köyü, Kasımlar Mevkiinde "zeytinlikler içinde" çimento fabrikası yapımına izin veren ÇED raporu ve izin hakkında, Çevre Bakanlığı aleyhine Aydın İdare Mahkemesinde TEMA tarafından iptal davası açılmış yargılama sonucunda da iptal kararı çıkmıştır.

3) Trabzon'un Sürmene İlçesi Çamburnu Beldesi'nin Çevre Bakanlığı ve Valilik aleyhine açtığı, yerleşim merkezinin ve su kaynaklarının kenarına çöp toplama merkezi oluşturulması ile ilgili ÇED Raporu'nun iptali davasında TEMA, davacılar yönünde müdahil olmuş yargılama sonucunda talep reddedilmiş ve Çamburnu Tabiatı Koruma Alanı için koruma sağlanamamıştır.

2000 yılı:

1) Keşan İlçesinde, mera üzerine organize sanayi bölgesi yapılması işleminin iptali için Edirne İdare Mahkemesinde açılan davaya TEMA davacılar yanında müdahil olmuş ve yapılan duruşma sonrası, davalı idarelerin yapmış olduğu bütün idari işlemler ayrı ayrı iptal edilmiştir.

2) İstanbul Valiliğince, İstanbul 5. İdare Mahkemesinde, "Florya Atatürk Ormanı'nın bir özel şirkete kiralanması" işlemin iptali için açılan davaya, TEMA davacı yanında müdahil olmuş ve neticede mahkeme iptal kararı vermiş ve böylece anılan doğa parçası kurtulmuştur.

3) Denizli'de tarım alanlarının bir belediye idaresince imara açılması işleminin iptali için Denizli İdare Mahkemesinde açılan davaya TEMA davacı yanında müdahale talebinde bulunulmuş, talep tarihinden kısa bir süre önce Mahkeme iptal kararı verdiği için istemi usul yönünden reddedilmiştir.

4) Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 659 sayılı SİT Alanları ve Tabiat ve Milli Parklar içine, "Çevreye zarar vermemek" şartı ile her tür enerji santralleri yapımına izin veren kararı aleyhine TEMA tarafından Danıştay 6. Dairede yürütmeyi durdurma istemli iptal davası açılmıştır. Yürütmeyi durdurma istemi reddedilmişse de Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu nezdinde yapılan itiraz kabul edilmiş ve Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulunca yürütme durdurulmuştur. Buradaki en önemli husus; danıştay kararlarında ilk defa "üstün kamu yararı" kavramı içtihadlara geçmiştir.

5) ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) Yönetmeliğinin 28. madde birinci fıkrasına yapılan bir ilave ile Bergama'daki siyanürle altın üretimine devam edilmesine imkân sağlayan değişikliğin iptali için TEMA tarafından Danıştay'da yürütmeyi durdurma istemli iptal davası açılmıştır. Yürütmeyi durdurma istemi reddedilmişse de Danıştay, iptal talebini haklı bulmuş ve iptal kararı vermiştir.

6) Ankara Atatürk Orman Çiftliği arazisinden bir bölümünün kendisine 1983 yılında bir yasa ile tahsis edilmiş bulunan Gazi Üniversitesi'nin, bu alana Çankaya Belediyesi'nin verdiği yapı ruhsatına dayanarak binalar inşa etmek istemesi üzerine, "Atatürk'ün vasiyetine aykırılık", "Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı" , "Şehircilik ve Planlama İlkelerine Aykırılık" ve "üstün kamu yararına aykırılık" nedenlerinden Ankara İdare Mahkemesinde, anılan Üniversite ve Belediye aleyhine TEMA tarafından yürütmeyi durdurma istemli iptal davası açılmıştır. Bu talep reddedilmiştir.

7) Enerji açığını kapatmak gerekçesiyle yüzer – gezer (mobil) enerji santrallerinin yapılması ve bunların faaliyeti süresince çevreye zarar vermesine engel olacak yönetmeliklerin uygulanmasını, her birine birer ek geçici madde ekleyerek 31.12.2002 tarihine kadar askıya alan değişiklikler için; Danıştay 6. Dairede Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği ve Hava Kalitesinin Korunması Yönetmelikleri için Çevre Bakanlığı, Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği için de Sağlık Bakanlığı aleyhine, ayrı ayrı dört adet yürütmeyi durdurma istemli iptal davaları açılmıştır. Yürütmeyi durdurma istemleri reddedilmiş, Çevresel Etki Değerlendirmesi, Su Kirliliğinin Kontrolü ve Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliklerinin değişikliği için açılan davalarla ilgili iptal kararları alınmıştır. En son Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği ile ilgili dava için de iptal kararı alınmıştır. "Kararlar yönetmeliğin sona erme süresinden sonra geldiğinden" önemli bir yararı olmamıştır.

8) Trabzon'un Sürmene İlçesinin Çamburnu Beldesinden bir grup vatandaşın Çevre Bakanlığı ve Valilik aleyhine açmış bulunduğu ÇED Raporu'nun iptali davasında, TEMA'nın davacılar yanındaki müdahale istemi Trabzon İdare Mahkemesince reddedilmiştir. Bilahare Danıştay'daki temyiz istemi kabul edilmiştir. Mahkeme temyiz sonrasında iptal talebine ret kararı vermiştir. Yeni karar da temyiz edilmişse de Danıştay ret kararını onaylamıştır.

2001 yılı:

1) Amik Gölü aynası üzerine yapılmak istenen Hatay Havaalanı hakkında doğal hayatı, sulak alanları ve tarım alanlarını hiçe sayan ÇED raporunun iptali için Çevre Bakanlığı aleyhinde TEMA tarafından yürütmeyi durdurma istemli olarak Adana 1. İdare Mahkemesinde dava açılmıştır. Mahkeme önce yürütmeyi durdurma, bilahare de iptal kararı vermiştir.

2) Orman arazilerinin zeytin plantasyonu ile tarım için tahsisi hakkında, Orman Bakanlığı ile Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği ve Tariş Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokoller ile, bunların dayanağı olan “Ağaçlandırma Yönetmeliği”nin 14b maddesinin iptali için TEMA tarafından Danıştay 8. Dairede yürütmeyi durdurma istemli iki ayrı iptal davası açılmıştır. Davalarla ilgili yürütmeyi durdurma istemlerinin reddedilmesi üzerine İdari Dava Daireleri Genel Kurulu nezdinde itiraz edilmiş 10/7 oy çoğunluğu ile bu itirazlar da reddedilmiştir. Danıştay’da yapılan duruşma sonucunda, Danıştay Savcısı talebin kabulü yönünde görüş bildirmiş olup, her iki davada da iptal kararı verilmiştir. Temyiz aşaması da her iki dosyada sonuçlanmış ve Bölge İdare Mahkemesi tarafından karar onanmış ancak bu defa karar düzeltme isteminde bulunulduğundan karar henüz kesinleşmemiştir.

2002 yılı:

1) Karaköy Muhtarlığı (BİLECİK) tarafından, tarım alanını amaç dışı kullanıma açan ÇED raporunun iptali için, Eskişehir İdare Mahkemesinde açılan davaya, TEMA, davacı yanında müdahil olmuştur. Davada yapılan yürütmeyi durdurma istemi reddedilmiştir. Davacıların davayı takip edememesi nedeniyle dava reddedilmiştir.

2003 yılı:

1) Antalya’nın Finike ilçesinde verimli tarım alanlarından narenciye bahçelerinin yerleşime açılmasının iptali için açılan üç adet davaya, Danıştay 6. Dairede davacılar yanında TEMA müdahil olmuştur. Davalar kazanılmıştır.

2) Çevre ve Orman Bakanlığınca yenilenen “Ağaçlandırma Yönetmeliği” hakkında, TEMA Vakfının zeytincilik adı altında ormanların talanının önlenmesi için açtığı ve kazandığı davalardaki bir kısım kazanımları yok edici ögeler taşıması nedeniyle,

yönetmeliğin kısmen iptali için yürütmeyi durdurma ve duruşma istemli olarak, Danıştay 8. dairede dava açılmış olup, kısmen yürütmenin durdurulmasına ve yönetmeliğin bazı maddelerinin iptaline karar verilmiştir. Karar davalı tarafça temyiz edilmiş olup halen temyiz incelemesindedir.

2004 yılı:

1) Amik Gölü aynası üzerine yapılmak istenip de, TEMA'nın açtığı dava sonucunda iptal kararı sonrasında İdare, yeni bir ÇED Raporu hazırlamıştır. İkinci kez hazırlanan ÇED Raporu sonucu verilen ÇED olumlu kararının iptali için yine dava açılmış ve yeni karar için de yürütmeyi durdurma istenmiştir. Hatay İdare Mahkemesi'nin 2007/311 numaralı dosyasında 24.07.2007 tarihinde yapılan keşif neticesinde bilirkişi raporu aleyhe gelmiş olup dava reddedilmiştir.

2) TMMOB Mimarlar, Şehir Plancıları ve Ziraat Mühendisleri Odaları tarafından Danıştay 6. Dairede açılmış bulunan Formula-1 yarış pisti ile ilgili imar planının yürütmeyi durdurma istemli iptal davasına TEMA davacılar yanında müdahale talebinde bulunmuş, talep kabul edilmişse de asıl dava, süresinde açılmadığı için usulden reddedilmiştir.

2005 yılı:

1) Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yenilenen “Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik” hakkında, “yönetmeliğin adı ile bağdaşmayacak şekilde tamamen tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmasını düzenlediği” iddiasıyla TEMA tarafından Yönetmeliğin tamamen iptali için yürütmeyi durdurma istemli olarak, Danıştay'da dava açılmıştır. Mahkeme, yürütmeyi durdurma talebini reddetmiştir. Yürütmenin durdurulması talebimizin reddi konusunda İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nda itirazda bulunulmuş, ancak reddedilmiştir. Bu arada davalı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Mahkemeye sunduğu dilekçede, “dava konusu Yönetmeliğin Toprak Kanununa aykırı hükümlerinin uygulanmaması gerektiğini” belirtmiş ve bu konuda 81 İl Müdürlüğüne talimat gönderildiği açıklanmıştır.

2) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca 3213 Sayılı Maden Kanunu'nda yapılan değişiklik sonucunda yayınlanan “Madencilik Faaliyetleri İçin İzin Yönetmeliği” isimli yönetmeliğin bir bölümü hakkında TEMA tarafından Anayasa'nın birçok maddesine ve

13 adet uluslararası sözleşmeye aykırılık ileri sürülerek yürütmeyi durdurma ve duruşma istemli olarak iptal davası açılmıştır.

3) Side Turizm Alanı kapsamındaki Çevre Düzeni Planınının 30.07.2004 tarihinde revize edilerek Sorgun Ormanı içinde yer alan 954 sayılı parseldeki taşınmazın “Golf Sahası” olarak düzenlenmesini içeren plan revizyonunun iptali için TEMA tarafından; yürütmeyi durdurma ve duruşma istemli olarak Antalya İdare Mahkemesi’nde dava açılmıştır. Antalya İdare Mahkemesi yetkili olmadığına karar vererek dosyayı Danıştay’a göndermiştir. Danıştay, yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Davalı Bakanlığın yürütmeyi durdurma kararına itirazı da reddedilmiştir. Davada 26.03.2008 tarihinde Danıştay’a duruşmaya gidilmiştir. Esas karar beklenmektedir.

4) Belek Ormanı içinde 5 adet “Golf Sahası” ve 5 adet de “Turizm Parseli” düzenlenmesi sonucunda oluşacak doğa tahribatını önlemek için Belek Çevre Düzeni Planınının iptali için TEMA tarafından; yürütmeyi durdurma ve duruşma istemli olarak Antalya İdare Mahkemesi’nde dava açılmıştır. Davada özellikle; Anayasanın 90. maddesi hükmüne dayanarak idari işlemin uluslararası sözleşmelere aykırılığı üzerinde durulmuştur. Antalya İdare Mahkemesi yetkili olmadığına karar vererek dosyayı Danıştay’a göndermiştir. Danıştay yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Esas hakkındaki karar beklenmektedir. Bu arada bölgedeki bazı Otelcilik Şirketleri davaya İdare yanında müdahil olmuşlardır.

2006 yılı:

1) Beydağları Sahil Milli Parkı sınırlarını turizm amacı ile daraltan bir karar alan Bakanlar Kuruluna karşı başta Antalya Barosu ve bir kısım çevreci kuruluş ve kişilerce Danıştay 10. Dairede Başbakanlık ve Çevre ve Orman Bakanlığı aleyhine açılan ve anılan kararın iptalinin istendiği davaya, TEMA, davacılar yanında müdahil olmuştur. Mahkeme, dava konusu yönetmelikle ilgili yürütmeyi durdurmaya kararı verilmiştir.

2) Dalaman Tarım İşletmesinin büyük bir bölümünü “Muğla-Dalaman Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ilan eden Başbakanlık ve Kültür ve Turizm Bakanlığı aleyhine Tarım-İş Sendikasıca Danıştay 6. Dairede açılan ve anılan kararın iptalinin istendiği davaya, TEMA, davacı yanında müdahil olmuştur. Danıştay

yürütmeyi durdurma isteminin kabulüne karar vermiştir. Davanın esası hakkındaki karar beklenmektedir.

3) Bölgede turizmi geliştirmek adına yapılan ve Milli Park aleyhine değişiklikler içeren Nazım ve Uygulama İmar Planı Değişikliklerinin iptali için Marmaris Belediye Başkanlığının Kültür ve Turizm Bakanlığına karşı Danıştay 6. Dairede açmış olduğu davaya, TEMA, davacı yanında müdahil olmuş ve duruşma sonunda işlemin iptaline karar verilmiştir.

4) Yalova Atatürk Çiftliği olarak adlandırılırken Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlanan Yalova Tarım İşletmesinin, Başbakanlık Yüksek Planlama Kurulunca, kapatılıp arazisinin Hazineye devrine yönelik idari işlemin iptali için Tarım İş Sendikası Bursa 2. İdare Mahkemesinde dava açılmıştır. TEMA davacı yanında müdahil olmuştur. Mahkeme, önce yürütmenin durdurulmasına sonra da idarenin işleminin iptaline karar vermiştir.

5) Bolu İli, Seben İlçesi, Taşlıyayla Merasında vasıf değişikliği yapılarak sulama göleti yapılması için 'ÇED Gerekli Değildir' kararının verilmesi üzerine, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ve Bolu Valiliği aleyhine Sakarya 1. İdare Mahkemesinde yürütmeyi durdurma istemli iptal davası açılmıştır. Mahkeme, davanın reddine karar verilmiş olup bu karar, TEMA tarafından temyiz edilmiştir. Dosya Danıştay incelemesindedir.

6) Dalaman'da Bakanlar Kurulu'nun daha önce dava konusu edilen kararından geriye kalan toprakların da 'Kültür ve Turizm Koruma Bölgesi' ilan edilmesini içeren Bakanlar Kurulu kararıyla işleme alınması söz konusu olmuştur. Bu Bakanlar Kurulu aleyhine yine Tarım-İş Sendikası Danıştay 6. Dairede Başbakanlık ve Kültür ve Turizm Bakanlığı aleyhine açılan ve anılan kararın iptalinin istendiği davaya, TEMA, davacı yanında müdahil olmuştur. Ancak yürütmenin durdurulması talebinin reddine karar verilmiştir. Tarım-İş Sendikası tarafından yapılan itiraz üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, yürütmeyi durdurma isteminin kabulüne karar vermiştir. Davanın esası hakkındaki karar beklenmektedir.

7) İzmir Çeşme ile ilgili olarak mevcut SİT kararını olumsuz etkileyen İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun vermiş olduğu karar aleyhine,

İzmir'den bir grup dernek Danıştay 6. Dairede yürütmeyi durdurma istemli iptal davası açmış ve TEMA Vakfı da davacılar yanında davaya müdahil olmuştur.

8) İzmir Alaçatı ile ilgili olarak mevcut SİT kararını olumsuz etkileyen İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun vermiş olduğu karar aleyhine, İzmir'den bir grup dernek Danıştay 6. Dairede yürütmeyi durdurma istemli iptal davası açmış ve TEMA Vakfı da davacılar yanında davaya müdahil olmuştur.

9) Orman Bölge Müdürlüğü, Fethiye İlçesi Göcek Beldesi ile yine buraya bağlı Zeytinli Ada'da mevcut orman kadastrasının iptali istemi ile Fethiye Asliye Hukuk Mahkemesinde 'hasımsız' dava açmıştır. TEMA Vakfı bu girişime karşı çıkmış ve Zeytinli Ada ile ilgili olana Fethiye 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde, Göcek ile ilgili olana da Fethiye 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde müdahale talebinde bulunmuştur. Göcek ile ilgili olan davada mahkemece davanın reddine kararı verilmiştir. Karar, Yargıtay tarafından da onanmış, ancak karşı tarafça kararın tashih-i istemiyle bir kez daha Yargıtay incelemesi talep edilmiştir.

Zeytinli Ada ile ilgili davada ise davanın kabulüne karar verilmiş yani karar, TEMA'nın görüşünün aleyhinde çıkmıştır. Dava, Temyiz aşamasındadır.

10) Orman İşletme Müdürlüğünce Üzümlü Beldesinde Orman kadastrası işlemlerinin ve 2B şerhinin kaldırılması talebini içeren hasımsız bir dava açılmıştır. Fethiye 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'ndeki bu davaya da TEMA müdahil olmuş ve bu davada da Orman Müdürlüğü'nün açtığı dava reddedilmiş ve Yargıtay tarafından da onanmıştır. Bu karara karşı davacılar tarafından tashih-i karar yoluna gidilmiştir.

11) Kırklareli'nde bir çimento fabrikası yapılması için girişilen faaliyetlere karşı TEMA tarafından bir dava açılarak bu davada ÇED Olumlu kararının iptali ile Çevre Düzeni Plan Notu değişikliğinin iptali talep edilmiştir. Ancak açılan dava Mahkemenin isteğiyle iki davaya ayrılmış ve ÇED kararının iptali ile ilgili açılan davada Edirne İd. Mahkemesi yürütmeyi durdurma talebinin idarenin cevabından sonra düşünülmesine karar vermiş, daha sonra İdare cevap vermiş ancak henüz talep değerlendirilmemiştir.

Diğer dava olan Çevre Düzeni Plan Notu değişikliğinin iptali davasının ise Edirne İdare Mahkemesince Danıştay'a gönderilmiştir. Danıştay 6. Dairesi'nde davalı İdare verdiği cevapta Çevre Düzeni Planında yeniden değişiklik yapıldığı, bu nedenle davanın

konusuz kaldığı savunmasında bulunmuştur. Böylece, Danıştay da yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar vermiştir.

2007 yılı:

1) Kuşadası'nda Fransız Tatil Köyü isimli taşınmazda Kuşadası Belediyesi tarafından yapılan Uygulama İmar Planı Tadilatının iptali için bir grup Kuşadalı çevreci tarafından açılan ve Aydın 1. İdare Mahkemesinde görülen davaya, TEMA müdahil olmuştur. Başka bir dosyada aynı yer ile ilgili yürütmeyi durdurma kararı verilmiş olduğundan talep hakkında karar vermeye gerek olmadığına hükmedilmiştir. Sonuç: bölgede yürütmeyi durdurma kararı vardır.

2) Orman Genel Müdürlüğü tarafından baltalıkların koruya tahsis edilmesi nedeniyle şahısların Çevre ve Orman Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğüne karşı açtığı davalarda TEMA Vakfı; Çevre ve Orman Bakanlığı ile Orman Genel Müdürlüğü yanında (davalı yanında), Edirne İdare Mahkemesi'nde 7 adet ve Tekirdağ İdare Mahkemesi'nde 5 adet olmak üzere toplam 12 davaya müdahil olmuştur. Edirne idare Mahkemesi tarafından 5 dosyada müdahillğin kabulüne karar verilmiştir. Bu davalardan altısı, Orman Genel Müdürlüğü (ve dolayısıyla TEMA Vakfı) lehine sonuçlanmıştır. Davacılar tarafından 5 adet dosya da temyiz edilmiştir. Temyiz sonucu beklenmektedir.

Tekirdağ İdare Mahkemesi de müdahale talep edilen 5 dosyada müdahillğin kabulüne karar vermiştir. Bu davaların tümü Orman Genel Müdürlüğü (ve dolayısıyla TEMA Vakfı) lehine sonuçlanmıştır. Davacılar tarafından 5 adet dosya da temyiz edilmiştir. Temyiz sonucunda da kararlar onanmıştır.

3) Side Antik kentindeki Nekropol alanda yapılaşmaya izin veren Çevre Düzeni Planı tadilatı ile buna bağlı olarak Revizyon İmar ve Uygulama İmar Planlarının iptali için kumul ve kumul bitkilerine ve yöreye özgü caretta caretta hayvanlarına zarar vereceği gerekçesiyle TEMA tarafından Danıştay'da Kültür Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı aleyhine yürütmeyi durdurma istemli dava açılmıştır. Danıştay 6. Daire Başkanlığı tarafından davalı idareden bazı belgeler istenmiş, yürütmeyi durdurmanın savunmadan sonra düşünülmesine karar verilmiş, ancak dava öncesi plan tarihlerinin TEMA'ca yanlış bilindiği öğrenildiğinden dava yenilenmeyecektir.

4) Fethiye’de İskele Dolgu Alanı yapmak üzere yapılan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planının iptali için kişiler tarafından açılan davaya davacılar yanında TEMA müdahil olmak istemiştir. Ancak Muğla 1. İdare Mahkemesi tarafından müdahillik talebi reddedilmiştir.

5) Ankara Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü’nün kapatılması kararının iptali için TMMOB tarafından Başbakanlık aleyhine açılan davaya TEMA müdahil olmuştur. Yürütmeyi durdurma istemi ile ilgili olarak davalının savunması alındıktan sonra inceleneceğine karar verilmiştir. Dava Danıştay 2. Daire’dedir.

6) “Orman Sayılacak Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmelik”in bazı maddelerinin iptali için Anayasaya aykırılık iddiasıyla ve yürütmeyi durdurma istemli olarak TEMA tarafından Danıştay’da dava açılmıştır. Aynı Yönetmelikle ilgili başka bir dosyada zaten yürütmeyi durdurma kararı verilmiş olduğundan bu dosyada verilmesine gerek olmadığına karar verilmiştir.

7) “Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği”nde değişiklik yapan Yönetmeliğin bazı maddelerinin iptali için yürütmeyi durdurma istemli olarak TEMA Tarafından Danıştay’da dava açılmıştır. Danıştay 8. Daire’sinde görülen davada Başbakanlık da hasım durumuna getirilmiş ve yürütmeyi durdurmanın davalının savunması alındıktan sonra düşünülmesine karar verilmiştir.

8) Doyran’da mermer arama ruhsatı verilerek çevreye verilen zararı önlemek isteyen Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve Doyran Beldesi Geliştirme, Kültür ve Yardımlaşma Dernekleri tarafından Enerji Bakanlığı’na karşı açılan davalara TEMA müdahil olmak istemiştir. Ancak Antalya 1. İdare Mahkemesi’nde görülen davalarda asil davacı tarafından usuli eksiklikler giderilmediği için davanın açılmamış sayılmasına karar verilmiştir.

9) Kurşunlu’da Kum- Taş Ocağı İşletme ruhsatı verilerek çevreye verilen zararı önlemek isteyen Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Kurşunlu Güllük ve Yeşilkaraman Köyleri Kalkındırma Güzelleştirme Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile kişiler tarafından Enerji Bakanlığı’na karşı açılan davada TEMA müdahil olmuştur. Söz konusu dava reddedilmiştir.

10) Çevre ve Orman Bakanlığı aleyhine Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Notunun bazı maddelerinin iptali için yürütmeyi durdurma istemli olarak TEMA tarafından Danıştay'da dava açılmış olup, yürütmeyi durdurma isteminin davalının savunması alındıktan sonra düşünülmesine karar verilmiştir.

TEMA Vakfı'nın bilimsel araştırmaları ile eğitim çalışmaları ve çevre problemlerine yaptığı doğrudan müdahaleler, Birinci Bölüm'de "1.7." sıra numarasıyla verilen STK'ların faaliyet alanlarına uygun gelmektedir. 2/B Orman Yasası'na karşı imza kampanyası ile çevre ile ilgili yanlış bulunduğu devlet uygulamalarının iptali için mahkemelerde dava açarak verdiği hukuk mücadeleleri ise Birinci Bölüm'de "1.4." sıra numarasıyla yer alan demokrasiyle alakalı olarak sivil toplumun siyasal toplumu etkileme faaliyetlerine uygundur. O bölümde katılımcı demokrasilerde STK mensuplarının gerekli buldukça protesto, toplu dilekçe, toplu yürüyüş, sivil itaatsizlik gibi yöntemlerle siyasal toplumun kararlarına "aktif vatandaş" sıfatıyla yön vermeye çalıştıkları belirtilmiştir.

2.6.6. TEMA Vakfı'nın Çevreye ve Devlete Yaklaşım Tarzı

Herhangi bir STK ele alındığında çalıştığı alanla ilgili düşünce yapısı ve siyasal toplum karşısındaki tavrı özel bir dikkat gerektirmektedir. Çünkü bunlardan birincisi, özel olarak o STK'nın amacını; ikincisi ise genel olarak STK'ların tanımını ilgilendirmektedir. Bu durumda bir STK örneği olarak TEMA Vakfı'nın da çalıştığı alan olan çevreyle ve muhatapı olan devletle ilgili tavır ve düşüncelerini ele almak gerekir.

2.6.6.1. TEMA Vakfı'nın Çevreye Yaklaşım Tarzı

Çevre sorunlarıyla ilgili olarak çok değişik çözüm önerileri yapıldığı, "2.3. Çevre ve Çevre Sorunlarıyla İlgili Bazı Teoriler" başlığı altında anlatılmıştı. Özetlersek; "Çevrecilik" ve "Ekolojizm" şeklinde iki ana gruptan biri olan çevrecilik, sanayileşmeye karşı olmamakta fakat çevreye verilen zararı mümkün olduğunca önlemeye çalışmakta; ekolojizm ise sanayileşmeye karşı olmakta ve dünyanın doğallığını bozmayan bir yaşayış tarzı istemektedir.

TEMA Vakfı'nın çevre sorunlarıyla ilgili çalışmaları; 1) Bilimsel araştırmaları 2) Yayınlar, 3) Kampanyaları, 4) Çevre problemlerine doğrudan müdahaleleri (özellikle ağaçlandırma çalışmaları yapmak), 5) Kırsal kalkınma projeleri, 6) Eğitim çalışmaları, 7) Hukuk mücadeleleri olmak üzere yedi grupta görülebilmektedir. "2.6.5. TEMA Vakfı'nın Faaliyetleri" başlığı altında işlenen bu çalışmaların hiçbirinde sanayi karşıtlığına rastlanmamakta, ancak atmosfer ve toprak kirlenmesine karşı sanayide kullanılan enerji kaynaklarına alternatif bazı kaynaklar önerilmektedir. Diğer çalışmaları ise başta uygun alanlara ağaç dikme olmak üzere suların temizliği, tarımın insan sağlığına uygun halde yapılması ve besi hayvanlarının verimlerinin artırılması yönündedir.

Bu faaliyetlerine bakıldığında TEMA Vakfı'nın, çevreci kategoride olduğu anlaşılmaktadır.

2.6.6.1.1. TEMA Vakfı'nın Kyoto Protokolü Hakkında Görüşü

Bu çalışmada, "2.4.2. Kyoto Sözleşmesi" başlığı altında ele alınan konuda TEMA Vakfı'nın yaklaşımı, sözleşmeyi destekler niteliktedir. TEMA'ya göre Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne taraf olması ve bu doğrultuda sağlıklı ve hızlı adımlar atarak altyapı çalışmalarını en kısa zamanda tamamlaması gerekmektedir. Bu konuda sera gazı salınımlarını azaltmak için önemli bir tarih olan 2012 yılına kadar Türkiye'nin gerekli yatırımlarını yetiştiremeyeceği yönündeki endişeleri de TEMA yersiz bulmaktadır. TEMA, Türkiye'nin Ek-1 ülkesi olmasına rağmen özel şartlara sahip olduğunu ve bugün Kyoto Protokolü'ne taraf olsa dahi 2012 yılına kadar sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik bir yükümlülük altında değil, sadece gönüllülük esasına dayanarak azaltıma gidebileceğini ifade etmektedir.

Diğer yandan, 2009 yılında tamamlanması hedeflenen müzakereler kapsamında 2012 yılı sonrasında ne tür önlemler alınmasının görüşüleceğini vurgulayan TEMA, yalnızca İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamındaki müzakerelerde değil, Kyoto Protokolü kapsamında yürütülen müzakerelerde de etkin olması, Türkiye'nin geleceğini yakından ilgilendiren kararların alınmasında da söz sahibi edeceğini belirtmektedir. Kyoto Protokolü'ne taraf olunması bu açıdan çok önemli bulan TEMA Vakfı, Kyoto Protokolü'ne taraf olmanın ötesinde Türkiye'nin bütün sektörleri ele alan ancak entegre bir düşük karbon ekonomisine geçişte ve iklim değişikliğine uyum konusunda

stratejilerini ve hedeflerini belirleyen eylem planını katılımcı bir anlayışla ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde oluşturması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği sürecinde, AB çevre müktesebatının bir parçası olan Kyoto Protokü'ne taraf olunması, Türkiye için AB müktesebatına uyum kapsamında da önemli bir adım olacaktır.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde Gözlemci STK statüsüne sahip bir çevre kuruluşu olan TEMA, Kyoto Protokolünün önemini ve kendisinin çalışmalara ne türden destekler verebileceğini şöyle açıklamaktadır (TEMA, 2008m):

“Bilindiği gibi, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yapılan araştırmalar tehlikeli iklim değişikliği eşliğinin dünyanın ortalama sıcaklığının iki santigrat derece daha artması olarak ortaya koymuştur. Yine bilimsel veriler iklim değişikliğinin ciddi ölçeklerde sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açacağını ve ülkelerin güvenliğini tehdit edebilecek boyutta bir sorun olduğunu kanıtlamaktadır. 2012 sonrası döneme yönelik olarak Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını ve ekonominin enerji/karbon yoğunluğunu azaltacak şekilde; enerji verimliliğinin, yenilenebilir enerji kaynaklarının, toplu taşımacılığın ve temiz kömür teknolojilerinin kullanımını arttıracak, toprağın korunacağı ve ormansızlaşmanın önleneceği sürdürülebilir kalkınma politikaları ve sektörel yoğunluk hedefleri belirlemesi beklenmektedir...”

Bundan böyle de iklim değişikliği ile mücadele konusunda Türkiye'deki her türlü çalışmaya destek vermeye, başta kamuoyunun bilinçlendirilmesi olmak üzere müzakere sürecinin takibi ve Türkiye'de alınacak önlemlerin ve hazırlanacak eylem planının oluşturulmasında görüş bildirmeye kararlıyız. Bu çerçevede özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve ilgili Bakanlıkları bir araya getirecek bir çalışma grubunun oluşturulması veya İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu'nun başta çevre sivil toplum kuruluşları temsilcileri olmak üzere ilgili paydaşları içine alacak şekilde yapılandırılması ve etkinleştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.”

2.6.6.1.2. Basında Çevreci TEMA Vakfı

TEMA Vakfı'nın çevreyle ilgili çalışmaları yazılı ve görsel basında önemli yer tutmaktadır. Ulusal ölçekte yayın yapan gazete, dergi, radyo, televizyonlar; Türkiye'nin her yerindeki TEMA çalışmalarını izleyicilerine duyururken; yerel medya da kendi bölgelerindeki çalışmaları büyük bir titizlikle takip etmekte ve halka duyurmaktadır. Aynı ilgi köşe yazarlarınca da gösterilmekte, değişik yorumlarla değerlendirmeye tabi

tutulmaktadır. Nitekim kaynakçada görüldüğü gibi, bu çalışmada da TEMA çalışmalarıyla ilgili olarak basındaki haber ve yorumlardan da faydalanılmıştır.

Medya sadece haber vermek ve yorumlamak şeklinde değil, zaman zaman çalışmaları fiili olarak destekleyen tutum da takınmaktadır. Bunun örneklerinden biri, “El Koyun” kampanyasına medyanın verdiği destektir. TEMA Vakfı’nın Gönüllü Reklam Ajansı Leo Burnett’in gönüllü katkıları ile hazırlanan ilan, film ve radyo spotları, medya kuruluşlarında yer aldı. TEMA yetkililerinin bildirdiğine göre; Bugün, Cumhuriyet, Dünya, Halka ve Olaylara Tercüman, Hürriyet, Sabah ve Yeni Şafak Gazeteleri ilanları maddi kolaylıklar göstererek yayınlarken, “El Koyun” isimli film; ATV, CNN Türk, NTV, Kanal D, Habertürk, TGRT, Sky Türk, CNBC-E, TRT, Star TV ve National Geographic TV’de, El Koyun Radyo Spotu da Alem FM, Radyo D gibi önemli radyo kanallarında yayınlanmaya başladı. Ayrıca ilk kez El Koyun Kampanyası filmi İstanbul Tepe Natilus, Cevahir, Cinemall, Capitol, Kozyatağı-Trio, Zeytinburnu-Olivium, Ankara Armada ve Metropol, İzmir Kipa, Konak Pier, Adana-Metro, Antalya-Cinebonus, Balıkesir-Şan, Bursa-Prestige, Eskişehir-Kılıçoğlu, İzmit-Dolphin, Kayseri-Kayseria, Konya-Tüze/Kule, Mersin-Cinemall, Trabzon-Royal sinemalarında Sinefekt ve Fida filmin katkılarıyla yayınlanmıştır (Havuz, 2006).

2.6.6.2. TEMA Vakfı’nın Devlete Yaklaşım Tarzı

TEMA Vakfı’nın, birinci bölümdeki “1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış” başlığıyla anlatılan gönüllülük esasına göre kurulmuş olup toplumsal fayda yönünde çalışmak şartlarına uymasına rağmen; gerek 2.6.4. numaralı bölümde belirtildiği gibi, devletimizce vergi muafiyeti tanınması ve bazı projelerine sponsor olarak çeşitli ülkelerin desteğini alması, STK tanımına aykırı gibi de yorumlanabilir. Çünkü STK’lar için genel tanım, siyasal toplumun dışında olması şeklindedir. Üstelik 2.6.2.1. numaralı bölümde belirtildiği gibi; Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarı, Diyanet İşleri Başkanı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ve TRT Genel Müdürü bu vakfın Mütevelliler Heyeti’nin tabîi üyesidirler. Bu durum da aynı yönde şüpheler doğurabilir.

Ancak devletlerin bu eleman ve finans bakımından katkıları, vakfın onlara bağımlılığı derecesinde etkili değildir. Çünkü “2.6.4.” bölümünde verilen finans kaynaklarıyla ilgili bilgi, vakfın o katkılar olmasa da çalışmalarını sürdürebilecek güçte olduğunu

göstermektedir. Öyleyse o katkılar vakfın gücünü artırmaktadır ama devlet güdümüne yol açmamaktadır.

Esasen, bugün Batı'da da birçok STK, bu şekilde destek alır durumdadır. Birinci bölümdeki "1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış" başlığı altında bu doğrultudaki örnekler verilmişti. Hatta "1.6. Batı'da ve Türkiye'de STK'ların Önemi" başlığı altında AB Komisyonu'nun STK'lara iletilmek üzere Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'ne finans desteği sağlandığı anlatılmıştı.

Bu çalışmada bir STK örneği olarak ele alınan TEMA Vakfı, çevreyle ilgili konularda hükümetin hatalı bulduğu uygulamalarına karşı tepkiler de göstermektedir. Bu tepkiler, "2.6.5.3. Kampanyaları" başlığıyla anlatıldığı şekilde 2/B Orman Yasası'na karşı imza kampanyası ve tüm dünya ülkelerinin ilgisini küresel ısınmaya çekmek için bisikletli eylem düzenlenerek ve "2.6.5.7. TEMA'nın Hukuk Mücadeleleri" başlığıyla anlatıldığı gibi, gerekli gördüğünde resmi kurumlar aleyhinde davalar açılarak gösterilmiştir. Bu çalışmanın Birinci Bölümünde "1.4. Sivil Toplum-Siyasal Toplum Etkileşimi: Demokrasi" başlığıyla hem çeşitli eylemlerle siyasal kararlara katılmakla "aktif vatandaş" olunması, hem de devletle sivil toplum arasında "üstü kapalı bir ortaklık" yapılması anlatılmıştı. O halde TEMA Vakfı ve benzeri kuruluşların, bazı konularda siyasal toplumdaki destek almaları, çağdaş anlamda STK sayılmalarına engel değildir.

Bu açıklamalara göre, bir kuruluşun günümüzün şartlarında STK sayılabilmesi, Birinci Bölüm'de anlatılan özelliklerden başka devlet organlarının katılım ve desteğini alsa bile onlar olmasa da çalışmalarını sürdürebilir güçte olmasına bağlıdır. Bu özellikleri taşıyan bir sivil toplum kuruluşunun siyasal toplumun desteğini alabilmesi; amaçlarını muhataplarına kabul ettirmiş olması anlamına gelmektedir. Bu durumda o STK'nın başarısı söz konusudur. Bu şartlarda siyasal toplumdaki alınan katkı, herhangi bir tüzel kişinin gönüllü katkısı gibi kabul edilebilir.

SONUÇ

Şehirli ve medeni anlamlarına gelen ‘sivil’ kelimesinden türetilmiş olan ‘sivil toplum’ kavramı, yönetilen konumunda olan vatandaşların; yönetenler konumunda olan ‘siyasi toplum’ mensupları karşısında örgütlü ve kitlesel tavır koymalarını ifade etmektedir. Hak, hürriyet ve bir takım hizmetlerin talep edilmesi yönünde konulan bu tavırlar, Batı’da burjuvazinin oluşmasıyla başlamış ve “devletin yetkilerini kısıtlama” hedefini gütmüştür. Bunda şehir hayatının gelişmesiyle ticari faaliyetlerin artması, sanayileşme, mesleki farklılıklarla sınıf bilincinin doğması ve eğitimin yaygınlaşması gibi etkenlerin rolü büyüktür.

Bireysel çıkarları aşan, gönüllülük esasına dayalı ve toplumsal çıkarlarla ilgili olan sivil toplum faaliyetleri; grev hakkı, sosyal güvenlik hakları, çocuk emeğinin yasaklanması, kadın-erkek eşitliği, çalışanlara ücretli tatil, siyasileri seçme gibi haklarla çeşitli hürriyetlerin kazanılmasını sağlamıştır. Bu faaliyetleri yürütmek üzere bir araya gelen bireyler tarafından kurulmuş olan STK’lar, büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte, ulusal ve uluslararası siyasette önem taşıyanları; demokratik, çağdaş temel hak ve özgürlüklerle doğal çevreyi koruma gayesi güden kuruluşlardır.

Tarih boyunca yönetenlerle yöneticilerin ilişkisi üzerinde duran düşünürler, konuya “sözleşme” kavramıyla yaklaşmış ve devleti bu sözleşmenin sonucu olarak görmüşlerdir. Bu sözleşmecî anlayış içerisinde, yönetilenlerin kendi istekleriyle bütün haklarını yönetenlere devrettiği şeklinde yaklaşım gösteren düşünürler olduğu gibi; yönetilenlerin, kendi hak ve hürriyetlerinin yönetenler tarafından korunması şartını koydukları şeklinde yaklaşım gösterenler de olmuştur. Bu zıt fikirlerin savunucularına bakıldığında, genellikle kıta Avrupa’sındaki ‘devletçi’, Anglosakson düşünürlerin ise ‘halkçı’ olduğu görülmektedir.

Dünyada sivil toplum örgütleri, devlet ve hükümetle ilişkisi olmadığı anlamını vurgulayan Non-governmental Organisation (hükümetle ilgisiz kuruluş) ismiyle anılmakta ve kısaca NGO şeklinde ifade edilmektedirler. Gönüllüler tarafından kurulmuş olması, bireysel değil, toplumsal çıkar gözetmesi bu kuruluşun başlıca özellikleridir. STK’lar (yani NGO’lar) mahalle düzeyinde yerel olabilecekleri gibi, ulusal veya küresel düzeyde de olabilirler. Esasta hükümetlerle ilişkisiz olması

gerekmelerine karşılık bazı çalışan STK'ların, çalışmalarında serbest olmalarına rağmen bütçelerinin kısmen veya tamamen devletçe karşılandığı da görülmektedir. Bunlara STK anlamında bakmayı uygun görmeyenler de vardır. Bu türler için 'Quasi-NGO' veya kısaca 'QUANGO' şeklinde isim verilmektedir ki bu ifade, "NGO benzeri" demektir.

Modern dünyada STK'ların önemi, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasının, ancak onların katkısıyla mümkün olabileceği şeklinde izah edilmektedir. Bu yüzden BM, STK'ların görüşlerine başvurmada titizlik göstermektedir. BM ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütler tarafından insan haklarının izlenmesinin, ancak 1960'larda ortaya çıkmasından dolayı STK'ların da çoğu 1960'lardan sonra kurulmuştur.

Sivil toplum hareketleri, esasta örgütlülüğe dayanmasına rağmen, bir kuruluşa bağlı olmadan, dünya çapında yapılan sivil toplum hareketleri de görülmektedir. Bunların ilki, 1999 yılı Aralık ayında Kanada'nın Seattle şehrinde yapılan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) toplantısına karşı düzenlenen gösterilerdir. Dünyanın çeşitli ülkelerinden gelmiş olan şahısların oluşturduğu büyük kitlenin gösterileri sonunda, WTO toplantısı o yıl hiçbir karar alamadan dağılmak zorunda kalmıştır.

BM gibi AB de sivil toplum çalışmalarına çok önem vermekte, üye ve aday ülkelerin yöneticileri kadar STK'larını da dikkate almaktadır. STK'ların gelişmediği ülkelerde ise bu gelişmeyi sağlamaya çalışmaktadır ki, bu ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Türkiye'de sivil toplum faaliyetleri gelişmemiş olmasına gösterilen sebeplerden biri, Türk kültüründeki "Devlet Baba" anlayışıdır. Avrupa Konseyi'nin 9 Kasım 2005 tarihli ve 1426 sayılı "Türkiye ile Katılım Ortaklığı'nın Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Şartlara Ait Kararlar" içinde, Türk sivil toplumun kendi gelişimini ve kamu politikalarının şekillenmesine katılımının kolaylaştırılması da bir şart olarak sayılmış ve bu hedefe uygun olarak Türkiye'de Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) adında bir STK kurulmuştur.

STK'ların grev, yürüyüş ve sivil itaatsizlik gibi yöntemlerle siyasal toplumun kararlarını etkilemeleri, "katılımcı demokrasi" kavramını doğurmuştur.

STK'ların en önemli çalışma konularından biri de çevre sorunlarıdır. Çevre, canlıların içinde yaşadığı ortam; 'ekolojik sistem' veya 'ekosistem' şeklindeki ifade ise 'canlıların yaşam dünyası' anlamındadır. Bu ortamdaki canlı varlıklar arasında insan, hayvan, bitki

ve mikroorganizmalar; cansız varlıklar arasında da hava, toprak, su gibi maddelerle ısı gibi etkenler bulunmaktadır.

Dünyamızın karşı karşıya olduğu başlıca çevre sorunları; ozon tabakasının delinmesi, atmosferin ısınması, hava-toprak-su kirlenmesi, ormansızlaşma, çölleşme, erozyon, su kaynaklarında eksilme, bitkilerle hayvan türlerinin çeşitliliğinde azalma gibi şekillerde görülmektedir. Hemen hemen tamamı insan ürünü olan bu çevre sorunlarını gidermek amacıyla birçok görüş ortaya atılmışsa da bunları “çevreci” ve “ekolojist” olarak iki grupta incelemek mümkündür. Çevreci görüş, sanayileşmeye karşı olmamakla birlikte, çevreye verilen zararı mümkün olduğunca önlemeyi hedeflemektedir. Ekolojist görüş ise çevreyi doğallığında tutmak için çoğunlukla sanayileşme karşıtı tavırlar sergilemektedir. Neticede hayatımızı tehdit eden çevresel sorunlarla mücadele etmek üzere birçok STK, ülkeler ve uluslararası seviyede çalışmalar yapmaktadır. Bu sorunları en fazla yaşayan ülkelerden biri olan Türkiye’de bu sorunları çözmek için çalışan STK’lardan biri olan TEMA Vakfı, çevreci görüş çerçevesinde faaliyette bulunmaktadır. Merkezi İstanbul’da bulunan ve isminin tam açılımı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı olan bu kuruluş, 11 Eylül 1992 tarihinde kurulmuş olup; maddi gücünü, üyelerinin ve vatandaşların bağışlarına ilave olarak, çelenk ve doğal gıda ürünlerinin satışlarından elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Ayrıca devlet tarafından tanınmış olan vergi muafiyeti ve projelerine yabancı ülkelere yapılan sponsor destekleri de önemli birer maddi kaynaktır. Doğu Karadeniz dağlarının ıslahı için Alman hükümetinin verdiği 2.500.000 euro ile Japon hükümetinin Konya Karapınar projesi için aktardığı 400.000 dolar, bu çerçevede aldığı desteklerdir.

TEMA Vakfı’nın çalışmaları, ülkemizdeki doğal varlıkların ve çevre sağlığının korunmasına yöneliktir. Bu yöndeki çalışmalarını; 1) Bilimsel Araştırmaları, 2) Yayınları, 3) Kampanyaları, 4) Çevre Problemlerine Doğrudan Müdahalesi, 5) Kırsal Kalkınma Projeleri, 6) Eğitim Çalışmaları, 7) Hukuk Mücadeleleri; şeklinde olmak üzere başlıca yedi grupta görmek mümkündür.

TEMA Vakfı’nın, yukarıda belirtildiği gibi gerek devletçe vergi muafiyeti tanınması, gerekse bazı projelerine sponsor olarak çeşitli yabancı ülkelerin desteğini alması, STK tanımına aykırı gibi de yorumlanabilir. Çünkü STK’lar için genel tanım, siyasal

toplumun dışında olması şeklindedir. Üstelik Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarları, Diyanet İşleri Başkanı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, TRT Genel Müdürü'nün; bu vakfın Mütevelliler Heyeti'nde tabii üye olmaları, bu yöndeki tereddütleri güçlendirecek niteliktedir.

Birinci bölümdeki "Sivil Toplum Kuruluşlarına Genel Bakış" başlığı altında bu doğrultuda verilen çok sayıda örneklerden görüldüğü gibi, bugün Batı'da da birçok STK, bu durumdadır. Ancak, çalışmaları BM'ce bile kabul görülen birçok STK, gerekli buldukları hallerde zararlı gördükleri devlet uygulamalarını durdurmak için her türlü yasal mücadeleye girmektedirler. Bu gruptakilere verilebilecek en ilginç örnek olan Yeşil Barış (Greenpeace) derneği, birçok ülke için yararlanılacak iyi bir "danışman" konumundayken; mücadelecî tavırlarından dolayı Japonya tarafından "ekoloji teröristlerinin örgütü" diye tanımlanmaktadır.

TEMA Vakfı da devlet katkı ve iştiraklerine rağmen, çevreyle ilgili konularda hükümetin hatalı bulduğu uygulamalarına karşı tavırlar da koymaktadır. Mahkemelerde açtığı davalar ile orman vasfını kaybetmiş alanların satılmasına karşı düzenlediği imza kampanyası bunlara örnektir.

Bu türden örnekler, STK'ların siyasi toplumla ilişkilerini günümüzün şartlarına göre yeniden ifade etmeyi gerektirmektedir.

Bu açıklamalara göre, bir kuruluşun günümüzün şartlarında devlet desteği aldığı halde STK sayılabilmesi için, STK'ların genel özelliklerine ilave olarak devletlerden aldığı destekler olmasa da çalışmalarını sürdürebilir olma özelliği gerekmektedir.

Bu özellikleri taşıması halinde bir sivil toplum kuruluşunun devletin, devletlerin veya devletlerarası siyasi kuruluşların desteğini alabilmesini ise zaten gerçekleştirmek istediği hedefleri muhataplarına kabul ettirmiş olmak şeklinde değerlendirmek daha uygundur. Bu durumda o STK'nın başarısı söz konusudur. Çünkü devletin katkısı, herhangi bir tüzel kişinin gönüllü katkısı gibi olmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKTAY, Yasin (2003), “Amerika’da Sivil Toplum ve Sivil Dinin Temelleri”, *Sivil Toplum Dergisi*, Sayı 96, s.26.
- ARISTOTELES (1975), *Politika*, Çev., Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ARON, Raymond (1976), *Demokrasi ve Totalitarizm*, Çev. Vahdi Hatay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Devlet Kitapları, İstanbul.
- ARSLAN, Zühtü (2003), “Rousseau’nun Hayaletleri: Yeni Devlet Eski Söylem”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı 21, s.11–30.
- ATEŞ, Toktamış (1997), *Siyasal Tarih*, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, D., A. Çarkoğlu, M. Çizakça ve F. Gökşen (2006), *Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet*, TÜSEV Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BAECHLER, Jean. (1994), *Kapitalizmin Kökenleri*, Çev., Mehmet Ali Kılıçbay, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- BERKES, Niyazi (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BERKİ, Ali Hikmet (1979), *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)*, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- BİLEN, Özden (2003), *Çevre Emperyalizmi ve Ilısu Barajı Örneği*, ASAM Yayınları, Ankara.
- Binghamton University (1999), “Seattle ya da Küreselleşme Kampanyasının Sınırları”, <http://www.binghamton.edu/fbc/30-tr.htm>, 15.12.1999.
- BOVE, Jose ve Gilles Luneau (2006), *Sivil İtaatsizliğe Çağrı*, Çev., Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BULAÇ, Ali (1993), *Bir Aydın Sapması*, Beyan Yayınları, İstanbul.

- CEVİZCİ, Ahmet (2005), “Marx, Karl”, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Cihan Haber Ajansı (2008), “NATO Yeni Tehditlere Hazırlıklı Olmalı”, *Haberler.com*, <http://www.haberler.com/nato-yeni-tehditlere-hazirlikli-olmali-haberi/,03.06.2008>
- CLINTON, Hillary (1998), “Sivil Toplum: En Önemli Alan”, *NPQ Türkiye Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 16.
- ÇAHA, Ömer (2007), *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil topluma*, 3. Baskı, Plato Film Yayınları, İstanbul.
- ÇAHA, Ömer (2008), *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÇEPEL, Necmettin (1997), *Biyçeşitlilik Önemi ve Korunması*, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÇEVİK, Bahri (1998), *Türkiye’de Rüzgâr Erozyonu ve Çölleşme Sorunu*, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul.
- DUMAN, Fatih (2007), “Sivil Toplum”, Editör: TÜRKÖNE Mümtaz’er, *Siyaset*, 7. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara, s.363–364.
- EFLATUN (1975), *Devlet*, Çev., Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERDOĞAN, Mustafa (2004), *Anayasal Demokrasi*, 6. Baskı, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (1998), *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 2. Baskı, Ankara.
- FALK, Richard (2005), *Yırtıcı Küreselleşme*, Çev., Ali Çaksu, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- FİCHTER, Joseph (2004), *Sosyoloji Nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara.
- FLAVIN, Christopher ve Nicholas Lenssen (1996), *Enerjide Arayışlar*, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul.

GASSET, Ortega (1976), *Küttelelerin İsyanı*, Çev., Nejat Muallimoğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul.

GIDDENS Anthony (2000), *Üçüncü Yol, Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, Çev., Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul.

GİRGİN, Kemal ve Işık Biren (2002), *21. Yüzyılın Perspektifinde Dünya Siyaseti*, 2. Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.

GÖKBERK, Macit (1999), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

GRAMSCI, Antonio (2007), *Hapishane Defterleri*, Çev., Adnan Cemgil, 5. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.

GÜNAY, Turhan (1997), *Orman, Ormansızlaşma, Toprak, Erozyon*, TEMA Vakfı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Haber7 (2008), “TEMA Bisiklet Diyor”,

www.haber7.com/haber.php?haber_id=305180,09.03.2008

Haber 10 (2008), “Çevre Bakanı Eroğlu Bilgi Verdi”,

<http://www.haber10.com/archive.aspx?date=3.6.2008>

Havuz (2006), “Türkiye İçin 100 milyon Mesaj”,

<http://www.dergi.havuz.de/HAZIRAN2006/temavakfi.meseekimi.html,03.06.2008>

HOBSBAWM, Eric (2008), *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*, Çev., Osman Akınhay, Agora kitaplığı, İstanbul.

Hürriyet (2005), “TEMA Vakfı’ndan 10 Milyar Meşe Projesi”,

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=328077,17.06.2005>

İçişleri Bakanlığı (2004), “Dernek Nedir, Nasıl Kurulur?”,

http://www.dernekler.gov.tr/_Dernekler/Web/Gozlem2.aspx?sayfaNo=79,23.11.2004

Internethaber (2008a), “Ankara’yı Karıştıran Protesto”,

http://www.internethaber.com/news_detail.php?id=138324,25.04.2008.

Internethaber (2008b), “Çevreye Yatırım Yapan İlk Fon”,

http://www.internethaber.com/news_detail.php?id=144541,09.06.2008.

JARDINS, Joseph R. Des. (2006), *Çevre Etiği Çevre Felsefesine Giriş*, Çev., Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, İstanbul.

KALABALIK, Halil (2004), *İnsan Hakları Hukuku*, Değişim Yayınları, İstanbul.

KANUN NO 2821 (1983), “Sendikalar Kanunu”,

www.hukuki.net/kanun/2821.15.text.asp,05.05.1983.

KANUN NO 5174 (2004), “Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu”, <http://www.hukuki.net/kanun/5174.15.text.asp,18.05.2004>.

KANUN NO 6235 (1983), “Türk Mühendis ve Mimar Odaları Kanunu”, <http://www.tmmob.org.tr/modules.php?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticle&artid=52&page=1,19.04.1983>.

KARAKAŞ, Gökhan (2008), “Balinaların Hayatı Serkan’a Emanet”, *Milliyet*, 25 Şubat, s.3.

KEMPSKI, Jürgen V. (1997), “Siyaset Felsefesi”, Derleyen-Çev., ÖZLEM, Doğan, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, İnkılâp Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, s.476.

KILIÇ, Abdullah (2008), “Toprak ve Hayrettin Karaca”, *Önce Vatan*, 26 Nisan, s. 16.

KIVANÇ, Taha (2008), “Bir Telefon Yeter”, *Yeni Şafak*, 10 Mayıs, s.10.

Komisyon (1999), İnsan Hakları Referans El Kitabı, 2. Baskı, Hollanda Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları, İyi Yönetim ve Demokratikleşme Dairesi Yayını,

LEWIS, Bernard (1996), *Ortadoğu*, Çev., Mehmet Harmancı, Yeni Binyıl Yayınları, İstanbul.

MACHIAVELLI (1996), *Hükümdar*, Çev. Yusuf Türk, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul.

- MARDİN, Şerif (1990), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, Editörler: TÜRKÖNE, M., ve T. Önder, İletişim yayınları, İstanbul.
- MOORE, Jr. Barrington (2003), *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, Çev., Şirin Tekeli ve Alâeddin Şenel, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- NEVINS, Allan ve Henry Steele Commager (2005), *ABD tarihi*, Çev., Halil İnalçık, 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- NİYAZİ, Mehmet (1989), *İslâm Devlet Felsefesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- OĞUZ, Serhat (2008), “Milyarlarca Dolarlık İmza”, *Milliyet*, 31 Mayıs, s.20.
- ÖNDER, Tuncay (2007), “Yeşil Siyaset”, Editör: TÜRKÖNE Mümtaz’er, *Siyaset*, 7. baskı, Lotus Yayınevi, Ankara, s. 594–595.
- ÖZMEN, Kürşat (2008), “Yeni Zenginlik Haritamız” (2008), *Hürriyet*, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=9223370&tarih=2008-06-27>.
- ÖZYÜKSEL, Murat (1997), *Feodalite ve Osmanlı Toplumunu*, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1971), *İbn Batuta, Seyahatnamesi’nden Seçmeler*, Devlet kitapları, 1000 Temel Eser Dizisi, İstanbul.
- PİRENE, Henri (2007), *Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev., Uygur Kocabaşoğlu, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- RAWLS, John (2007), *Siyasal Liberalizm*, Çev., Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SAVGI, Gürhan (2008), “2-B Yeniden Geliyor Hedef 25 Milyar Dolar”, *Zaman*, 10 Nisan, s.8.
- SAVRAN, Gülnur Acar (2003), *Sivil Tolum ve Ötesi Rousseau, Hegel, Marx*, Bilge Yayınları, İstanbul.
- SAZAK, Derya (2008), “Kyoto’ya İmza”, *Milliyet*, 1 Haziran, s.23.

Seattle Delegasyonu (2008), “Seattle Raporu”,

<http://www.antimai.org/rp/rpseattle.htm>,05.05.2008.

SELÇUK, Sami (2001), “2001–2002 Adli Yılı Açış Konuşması”,

<http://www.belgenet.com/belge/yargitay99.html>,06.09.2001.

SENA, Cemil. “Hobbes, Thomes”, Filozoflar Ansiklopedisi, cilt. 2.

SENA, Cemil. “Locke, John”, Filozoflar Ansiklopedisi, cilt. 3.

“Sivil Toplum Diyalogu Fikri” (2004),

http://www.avrupa.info.tr/Sivil_Toplum_Diyalogu,17.12.2004

STGM (2008), “Desteklediğimiz Kampanyalar”,

<http://www.stgm.org.tr/kampanyalar.php>,28.07.2008.

ŞEKER, Mehmet (1987), *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ŞAHİN, Kadife (2008), “TEMA'nın Ağaçları Yatırım Fonu Oldu”, *Milliyet*, 8 Nisan, s.9.

ŞENEL, Alâeddin (1998), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 7. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

TANERİ, Aydın (1978), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı*, Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yayınları: 277, Ankara.

TBMM (2008), “Kyoto Protokolü”,

http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=55563,05.06.2008.

TEKELİ, İlhan (2004), “Tek ve Çok Kademeli Demokrasi Kuramlarının Ontolojik Kabulleri Üzerine”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 28, Ankara, s.197–210.

TEMA (2004), “TEMA'nın Tarihçesi”,

<http://www.tema.org.tr/Hakkimizda/Tarihce.htm>,30.11.2004.

TEMA (2006a), “Topraklarımız Gidiyor El Koyun”,

<http://www.tema.org.tr/BizdenHaberler/Arsiv/2006/ElKoyun.htm>,20.03.2006.

TEMA (2006b), “Eğitim İşbirlikleri”,

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/EgitimIsbirlikleri.htm>,31.12.2006

TEMA (2007), “TEMA Vakfı’ndan Yeni Kampanya Suyunu Boşta Harcama”

<http://www.tema.org.tr/bizdenhaberler/arsiv/2007/suyunubosaharcama.htm>,07.04.2007.

TEMA (2008a), “Sözleşmeler”,

<http://www.tema.org.tr/CevreKutuphanesi/CesitliKonular/pdf/Sozlesmeler.pdf>,05.05.2008.

TEMA (2008b), “TEMA İç Yapısı”,

<http://www.tema.org.tr/Hakkimizda/Organizasyon.htm>,30.03.2008.

TEMA (2008c), “TEMA Vakfı’nın Vizyon ve Misyonu”,

<http://www.tema.org.tr/Hakkimizda/VizyonMisyon.htm>,30.03.2008.

TEMA (2008d), “Sıkça Sorulan Sorular”,

<http://www.tema.org.tr/Hakkimizda/SSS.htm>,30.03.2008.

TEMA (2008e), “2/B Arazileri Satılmasın” İmza Kampanyası”,

<http://www.tema.org.tr/2B/>,30.03.2008.

TEMA (2008f), “Ağaçlandırma Projeleri”,

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/AgaclandirmaProjeleri/AgaclandirmaProjeleri.htm>,30.03.2008.

TEMA (2008g), “Kırsal Kalkınma Projeleri”,

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/KirsalKalkinmaProjeleri/KirsalKalkinmaProjeleri.htm,30.03.2008>.

TEMA (2008h), “Erozyon Seminerleri”

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/EgitimEtkinlikleri/Seminerleri.htm,31.12.2005>.

TEMA (2008i), “TEMA Vakfı Eğitim Planlaması ve Uygulaması”,
<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/EgitimPlanlamasi.htm,03.06.2008>.

TEMA (2008j), “Doğa ve Erozyon Eğitim Kampları”,

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/EgitimEtkinlikleri/YazOkulu.htm,03.06.2008>.

TEMA (2008k), “Karamancı Doğa Kültür Merkezi”,

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/EgitimEtkinlikleri/DogaKulturMerkezleri.htm,03.06.2008>.

TEMA (2008l), “Davalar”,

<http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/YasalCalismalar/Davalar/1997.htm,03.06.2008>.

TEMA (2008m), “Kyoto Protokolü TEMA Görüşü”,

<http://www.tema.org.tr/BizdenHaberler/Guncel/2008/KyotoProtokolTemaGorusu.htm,03.06.2008>.

THOREAU, Henry David (1991), *Sivil İtaatsizlik*, Çev., C. Hakan Arslan, Şehir Yayıncılık, İstanbul.

TOCQUEVILLE, Alexis de (1994), *Amerika’da Demokrasi*, Çev., İhsan Sezal ve Fatoş Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara.

- TOKSÖZ, Fikret (2003), “Kent Yönetiminde Toplumsal Katılım”, Editör: TARI, Gültekin, *Kültürel Açıdan Avrupa Birliği’ne Yaklaşım Sempozyumu*, Kültür Girişimi Yayınları, İstanbul, s. 346–347.
- TUNÇAY, Mete (2003), “Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar”, *Sivil Toplum Dergisi*, yıl. 1, Sayı 1, s.12.
- TurkForum Greenpeace, “İşte Gezegenimizi Kurtarmaya Aday 10 Kuruluş”, http://greenpeace.blogcu.com/%5Byazi-13-%5Bejakabo-iste-gezegenimizi-kurtarmaya-aday-10-kurulus_2420,13.4.2005.
- TÜRKEŞ, Murat (2007), “İklim Değişikliği, Kuraklık, çölleşme Süreçleri ve Tarıma Etkileri”, *Kuraklık ve Türkiye Tarımı*, Komisyon, Tema, Vakfı Yayınları, İstanbul, s.5–6.
- Vikipedi, (2008), “Sivil Toplum”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Sivil_Toplum,10.04.2008.
- Wikipedia (2008), “Birleşmiş Milletler”, http://www.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler,10.05.2008
- YALÇINKAYA, Alâeddin (2008), “Kyoto Sözleşmesi ve Yok Olan Tuz Gölü”, *Önce Vatan*, 10 Haziran, s.5
- YAYLA, Atilla (1997), “Dini Cemaatler, Demokrasi ve Eğitim: Amish Cemaati Örneği”, *Liberal Düşünce Dergisi*, cilt 2, Sayı 7, Yaz 1997, s.9–18
- YAYLA, Atilla (2002), *Liberalizm*, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- YAZICIOĞLU, Yıldız (2008), “Türkiye ‘yükümsüz’ imzacı olacak”, *Milliyet*, 1 Haziran, s.21.
- YILMAZ, Serpil (2008), “Sobe”, *Milliyet*, 27 Ocak, s.10
- WALLERSTEİN, Immanuel (2005), *Dünya Sistemleri Analizi*, Çev., Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, Aram Yayıncılık, İstanbul.

EKLER

Ek A: TEMA Vakfı'nın Yayın Listesi

“2.6.5.2. TEMA Vakfı'nın Yayınları” başlıklı bölümde belirtildiği gibi, TEMA Vakfı'nın çevrenin korunması ve sorunlarının giderilmesi doğrultusunda yaptığı çeşitli yayınlar; yetişkinlerle çocuklara yönelik kitaplar ve çalıştay belgeleri şeklinde başlıca üç kategoridedir. Bu eserlerin tanıtımı, Ek A1, Ek A2, Ek A3 şeklinde düzenlenmiş olarak aşağıda sunulmuştur.

Ek A1. TEMA Vakfı'nın Yetişkinlere Yönelik Kitapları

Vakıf, ağaçlandırmadan, hayvancılık ve enerjiye kadar değişik konularda çok sayıda öğretici mahiyette kitaplar yayınlamaktadır. Yetişkinlere hitap eden bu eserlerden yayınlanmış olanların başlıcaları şunlardır:

1- Orman, Ormansızlaşma, Toprak ve Erozyon

Yazarı: Orman Yük. Müh. Turhan Günay

Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul, 1997

Türü: Bilimsel

Kitapta, Cumhuriyetin başlarında oldukça zengin bir orman varlığı devralınmış olmasına rağmen; aşırı faydalanmalar, yangınlar, tarla açma ve otlatmalar ve bir yönü ile de uygulanan yanlış politikalar sonucu bugün orman varlığımızın büyük ölçüde gerilemiş olduğu belirtilmektedir. Ormansızlaşma sonucu yalnız toprak kaybedilmesi değil, hemen her şiddetli yağıştan sonra can ve mal kayıplarına neden olan sel, heyelan ve çığ olayları ile de karşılaşılmakta olduğu anlatılmaktadır.

2- Yokettiğimiz Ormanlarımız, Kaybolan Fonksiyonel Değerler ve Zamanımızın Orman Ölümleri

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

Genişletilmiş 3.Basım, İstanbul, 1995

Türü: Bilimsel

Bu kitapta, teknoloji ve sanayileşmenin ilerlemesi ve buna bağlı olarak yaşam düzeylerinin yükselmesiyle doğal kaynakların aşırı derecede sömürülmesi sonucunda ekolojik dengenin bozulmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca, yaşanabilir bir dünya için en önemli yapı taşlarından biri olan ormanların niçin korunması gerektiği üzerinde durulmakta ve insan hayatıyla doğrudan ilgili fonksiyonel değerler hakkında bilgi verilmektedir.

3- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Ormansızlaşma ve Sonuçları

Yazarı: Orman Yük. Müh. İsmet Erdoğan

1.Basım, İstanbul, 1995

Türü: Bilimsel

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki ormansızlaşmanın bugün vardığı noktayı 100–150 yıllık geçmişiyle birlikte ele alan bu araştırmada; bölgenin coğrafi yapısı, ormanların yayılışı, arazi yapısı, mera ve hayvancılık konuları incelenmiştir. Bu bölgelerimizdeki ağaç kaybının yol açtığı erozyon sorunu üzerinde de durulmuş ve toprak kaybına son verilebilmesi için alınması gereken önlemler bildirilmiştir.

4- Dünyanın Durumu 93

Yazarları: Lester Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1.Basım, İstanbul, 1993

Türü: Bilimsel

Bu kitapta savunulan görüşe göre, insanlığın refahı, çevresel olarak sürdürülebilir küresel bir ekonominin oluşturulmasına bağlıdır. Amacı, iş dünyasını çevre koruma ile arkadaş yapmak, biyolojik ve kültürel çeşitliliği korumak, sürdürülebilir bir ekonomide ticari faaliyetlerin nasıl olması gerektiğini tespit etmektir.

5- Dünyanın Durumu 94

Yazarları: Lester Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 1994

Türü: Bilimsel

Bu kitapta, gelecek kuşakların da doğal kaynaklardan yararlanmalarını sağlamak için herkesin, her müessesenin hayatını nasıl düzenlemesi ve global bir ekonominin nasıl olması gerektiği konu edilmektedir.

6- Ormanların Korunması İçin Endüstriyel Plantasyonun Önemi

Yazarı: Orman Yük. Müh. Dr. Ali Sencer Birler

1. Basım, İstanbul, 1995

Türü: Bilimsel

Türkiye’de giderek artan odun hammaddesi ihtiyacını, doğal ormanları tahrip etmeden karşılayabilmek için kavak ve hızlı gelişen türlere yönelmenin tek çıkar yol olduğu belirtilmektedir.

7- Gerçekçi Yaklaşım “Çölleşmeyle Mücadele Anlaşması”nın Basit Metni

Yazarı: Geoffrey Lean

1. Basım, İstanbul, 1995

Türü: Araştırma-İnceleme

Bu kitapla çölleşmeden görülen zararlara çare bulma ve toprakların verimliliğini geri kazanma hedeflenmektedir. Kitapta, “Dünya Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi”nin özet metni de yer almaktadır.

8- Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü (Türkçe-Almanca-İngilizce)

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

2. Basım, İstanbul, 1996

Türü: Bilimsel

Çevre, doğa, doğal varlıklar ve ekolojik denge gibi doğa bilimleriyle ilgili terimler gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bu sözlük, bu konuda yardımcı olmak amacıyla hazırlanmış olup kavramlar, Türkçe olarak açıklanmış, terimlerin Almanca ve İngilizce karşılıkları da verilmiştir.

9- İslam ve Kur'an'da Ağaç, Yeşil ve Toprak

Yazarı: Orman Yük. Müh. Turhan Günay

1. Basım, İstanbul, 1996

Türü: Bilimsel

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli kavimlerin sel, zelzele, taş yağması, kasırga gibi felaketlerle yok olduklarını anlatan ayetleri ön plana çıkaran bu kitap; yine Kur'an-ı Kerim'de bitki, toprak, erozyon, sel konularının nasıl işlendiğini açıklamaktadır.

10- Enerjide Arayışlar

Yazarları: Cristopher Flavin ve Nicholas Lenssen

1. Basım, İstanbul, 1996

Türü: Bilimsel

Enerjide Arayışlar, büyük enerji firmalarının statükoyu korumaya çalışmalarına karşılık; yeni firmalarla çevre dostlarının enerji piyasalarını daha fazla rekabete açacaklarını ileri sürmekte ve bu durumun muhtemel sonuçlarını göstermektedir.

11- Dünyanın Durumu 95

Yazarları: Lester Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 1996

Türü: Bilimsel

Bu kitapta, artan tüketici talepleri ile çeşitli ülkelere yönelen sığınmacı akınları başta olmak üzere küresel ölçekte nüfus ve çevre sorunları arasındaki bağlantılar açıklanmaya çalışılmıştır.

12- Dünyanın Durumu 96

Yazarları: Lester R. Brown, Christopher Flavin, Hilary French

1. Basım, İstanbul, 1996

Türü: Bilimsel

Dünyanın Durumu 1996, Wordwatch Enstitüsü'ün sosyal, çevresel ve ekonomik sorunları irdeleyerek sürdürülebilir bir toplum hayatını ve çevre koruma bilincini geliştirmeyi hedefleyen raporlarından oluşmaktadır.

13- Toprak Kirliliği Erozyon ve Çevreye Verdiği Zararlar

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

1. Basım, İstanbul, 1997

Türü: Bilimsel

Toprak kirliliğinin önemi, toprağın oluşumu, özellikleri ve yapısı bu kitabın başlıca konularını oluşturmaktadır.

14- Biyoçeşitlilik Önemi ve Korunması

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

1. Basım, İstanbul, 1997

Türü: Bilimsel

Bu araştırmada ele alınan konular; Biyoçeşitlilikle ilgili kavramlar, biyoçeşitliliğin ekolojik değerlendirmesi, koruma ilkeleri ve Türkiye'nin biyoçeşitlilik durumudur.

15- Çocuklar ve Gündem 21

21. Yüzyıla Doğru Kalkınma ve Çevre Konulu Dünya Zirvesi'nde Ele Alınan UNICEF Konularına İlişkin Rehber

1. Basım, İstanbul, 1997

Bu kitap; dünyada sürdürülebilir kalkınmada STK'lar, kadınlar, çocuklar ve gençlerin rolü, demografik dinamikler, eğitimin teşviki, yoksullukla mücadele, finansal kaynaklar gibi konular yer alıyor.

16- Dünya Ekonomisinde Sessiz Kriz - Toprak Erozyonu

Yazarları: Lester R. Brown, Edward C. Wolf

1. Basım, İstanbul, 1997

Nüfus artışı ve yükselen refah düzeyine paralel olarak, dünya gıda talebinin artmasının yanı sıra erozyonun hızlanması ve diğer çevre sorunları bu kitapta incelenen konular oluyor.

17- Dünyanın Durumu 97

Yazarları: Lester Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 1997

Türü: Bilimsel

Dünyanın durumunu inceleyen serinin diğer kitapları gibi bir ekip çalışması olan bu kitapta, 1992'den bu yana sürdürülebilir kalkınmadaki ilerleyişin değerlendirilmesi yapılıyor. Bu çerçevede olarak planlama ve ozon tabakasını korumada bazı kazanımlar sağlandığı, ama geniş kapsamlı çevresel bozulma ve kaynak tüketimi eğiliminin sürdüğü şeklindeki tespitlerde bulunuluyor.

18- Ne Kadarı Yeterli?

Yazarı: Alan Thein Durning

2.Basım, İstanbul, 1998 - Temmuz

Türü: Bilimsel

Bu kitapta şu sorulara cevaplar bulunmaya çalışılıyor:

Ne kadarı yeterli?

Dünya hangi düzeyde tüketime dayanabilir?

Dünyadaki tüm insanların gezegenin doğal sağlığını çöküntüye uğratmaksızın rahatça yaşamaları mümkün mü?

19- Türkiye Tarım Arazilerinde Erozyon Sorunu ve Alınması Gerekli Önlemler

Yazarı: Prof. Dr. Bahri Çevik

1.Basım, İstanbul, 1998

Türü: Bilimsel

Türkiye'nin tarım arazilerindeki erozyon sorununu boyutları, sebepleri ve alınması gereken tedbirler bu kitabın kapsamını oluşturmaktadır.

20- O Bizim Son Umudumuz

Yazarı: Serhat Taşpınar

1. Basım, İstanbul, 1998

Türü: Tiyatro

Bu tiyatro eserinde; insanların felaketler karşısındaki duyarsızlığı, felaketlerden sonra ise toplumun ruh sağlığının bozulması, toplumsal çatışmalar, göç olgusu ve günümüz insanı ile gelecek nesiller arasındaki hesaplaşma dramatik olarak anlatılmaktadır.

21- Yaprığın Dili

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

1. Basım, İstanbul, 1998

Türü: Araştırma-İnceleme

Çeşitli bitki türlerinin yaprakları arasındaki yüzey şekli, büyüklük, renk, kenar şekilleri ve üzerindeki damarların dağılışı gibi farklılıklar, bu kitabın inceleme alanında yer alıyor.

22- Meşe ve Meşe Ağaçlandırması

Yazarı: Ali Erhan Özer

1. Basım, İstanbul, 1998

Türü: Bilimsel

Bu kitapta diğer adı “Pelit” olan Meşe ağaçlarının Türkiye’deki çeşitleri ve özellikleri konu edilmiştir.

23- Toprağın 7000 Yıllık Öyküsü

Yazarı: W. C. Lowdermilk

1. Basım, İstanbul, 1998

Türü: Araştırma-İnceleme

“Mezopotamya” adı verilen Fırat ve Dicle Nehirleri arasındaki alana, zengin bitki örtüsü ve yüksek medeniyet yaşanması sebebiyle tarihte “Cennet Bahçesi” dendiğini vurgulayan bu kitap, kanallarla getirilen çamurlu suyla yapılan istikrarsız tarım yüzünden bölgenin mahvoluşunu anlatıyor.

24- Türkiye’de Rüzgâr Erozyonu ve Çölleşme Sorunu

Yazarı: Prof. Dr. Bahri Çevik

1. Basım, İstanbul, 1998

Türü: Bilimsel

Bu kitap, Türkiye’deki rüzgâr erozyonu ve çölleşme sorununu ele almaktadır.

25- Dünyanın Durumu 98

Yazarları: Lester Brown ve Worldwactch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 1998

Türü: Bilimsel

Dünyanın durumunu belli aralıklarla incelemeye alan ekip, bu kitapta dünyanın ekosisteminin üstünde bir hızla büyüyen ekonominin çevre üzerindeki etkisini inceliyor. Sonuç; küçülen ormanlar, düşen su düzeyi, erozyonla kaybolan topraklar, tükenmekte olan balık kaynakları, yükselen ısı ve yok olan türler.

26- Çevre Sorunları Biyolojik Çeşitlilik ve Orman Gen Kaynaklarımız

Yazarı: Prof. Dr. Kâni Işık

1. Basım, İstanbul, 1999

Türü: Bilimsel

Toprak yok olduğunda üzerinde yaşayan canlıların da yok olacağından dolayı, çölleşme ile kaybedilenin aslında insanlığın geleceği olduğundan hareket eden bu kitapta yazar; toprağın oluşmasında, verimliliğinin sürdürülmesinde çeşitli bitkilere ve hayvanlara ihtiyaç olduğunu vurguluyor ve erozyonla mücadele için tavsiyelerde bulunuyor.

27- Yarını Düşünmek

Yazarları: Lester R. Brown – Hal Kane

2. Basım, İstanbul, 1999 - Temmuz

Türü: Bilimsel

Bu kitap doğal hayat kaynaklarıyla insan arasında giderek bozulan ilişkilerin yaratacağı sorunlara dikkat çekmektedir.

28- Dünyanın Durumu 99

Yazarları: Lester Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 1999

Türü: Bilimsel

Yazarlar bu kitapta, Sanayi Devrimi kadar geniş kapsamlı olan bir Çevre Devrimi yaşanmakta olduğunu söylüyorlar. Onlara göre, her ülkedeki insanlar, güneş-hidrojen enerjisine dayalı, bisiklet-tren yolu kullanımının ağır bastığı, yeniden kullanım-yeniden dönüşüm ekonomisine geçmek için gerekli değişimleri yapıyorlar.

29- Orman ve Biz

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

1. Basım, İstanbul, 1999

Türü: Bilimsel

Ormanların tanınması, sevilmesi ve korunmasına yönelik bu kitap, orman konusundaki bilgilerin zenginleştirilmesini hedeflemektedir.

30- Saf Kafkas Ana Arılar, Arıcıların Hizmetinde

TEMA Vakfı Broşürü

1. Basım, İstanbul, Eylül 1999

Türü: Teknik

Bu broşürde, “Saf Kafkas Ana Arı” üretimi ve yetiştiriciliği anlatılmaktadır.

31- Toprak Tuzlulaşması

Yazarları: Prof. Dr. Ural Dinç, Prof. Dr. Yıldırım Kumova, Prof. Dr. Metin Bahtiyar, Prof. Dr. Bahri Çevik, Doç. Dr. Mehmet Ali Çullu, Dr. İdris Bahçeci, Dr. Naili Özer, Zir. Yük. Müh. Mustafa Yanar

1. Basım, İstanbul, 1999

Türü: Bilimsel

Maksadı dışında kullanıldığı, yanlış işlendiği ve aşırı kirletildiği için tuzlanan toprakların geri kazanılma şansının hemen hemen olmadığını vurgulayan bu kitap doğru yöntemleri tanıtıyor.

32- Toprak İle Söyleşi

Yazarı: Prof. Dr. Necmettin Çepel

1. Basım, İstanbul, 2000

Türü: Bilimsel

Toprak, toprağın yok olması, toprak niteliklerinin bozulması, toprağın korunması, toprak ve küresel denge ilişkileri, bu kitabın başlıca inceleme alanları oluyor.

33- Dünyanın Durumu 2000

Yazarları: Lester Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 2000

Türü: Bilimsel

1984 yılından beri belli aralıklarla yayınlanan “Dünyanın Durumu” dizisinin bu kitabında şu konular yer almaktadır:

“Yüzyılın sorunları, Çevre sürprizini sezme, Sulu tarımı yeniden yapılandırmak, Aşırı beslenenler-yetersiz beslenenler, Kalıcı organik kirleticileri ortadan kaldırmak, Kâğıt sorunu, Bilgi teknolojilerinin çevre için seferber etmek, Mikroenerjiyi değerlendirme, Çevreyi koruyarak istihdam yaratmak, Ekonomik küreselleşme ile baş etmek.”

34- Son Vaha

Yazarı: Sandra Postel

1. Basım, İstanbul, 2000

Türü: Bilimsel

Suyun, doğal çevrenin sürekliliğindeki rolüne ve su kıtlığının önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığı bir döneme girdiğimize dikkat çekilen bu kitapta, su sistemlerinin verimli kullanımı, su üzerinde sahip olduğumuzu düşündüğümüz haklar ve görevlerimiz ele alınıyor.

35- Ağaçlandırmalarda Tür Seçimi, Tohum Ekimi ve Fidan Dikiminin Pratik Esasları
Yazarları: Prof. Dr. Suad Y. Ürgenç - Prof. Dr. Necmettin Çepel

1. Basım, İstanbul, 2001

Türü: Bilimsel

Bu kitapta ağaçlandırmalar için tür seçiminin temel ilkeleri, tohum ekimleri ve fidan dikimleri ile bakımları gibi konular yer almaktadır.

36- Yeryüzü Gezgini

Yazarı: Mark Hertsgaard

1. Basım, İstanbul, 2001

Türü: Araştırma-İnceleme

Çevre sorunlarını araştırmak için dünyanın birçok ülkesini gezen gazeteci ve yazar Mark Hertsgaard, bu kitabında özellikle Çin ve Rusya'daki çevre sorunlarını anlatıyor. Kitapta otomobil kültürü, nüfus sorunları, kapitalist ekonominin geleceğine ayrılmış bölümler de bulunuyor. Ciddi çevre sorunlarına evrensel bir bakışla değinen yazar; Vaclav Havel, Al Gore ve Jacques Cousteau gibi ünlü politikacı ve çevrecilerle yaptığı röportajlara da kitapta yer vermiş.

37- Dünyanın Durumu 2001

Yazarları: Lester R. Brown ve Worldwatch Enstitüsü Uzmanları.

1. Basım, İstanbul, 2001

Türü: Bilimsel

Dünyanın Durumu serisini yayınlayan ekip, 2001 yılı için yaptıkları bu çalışmada, küresel medeniyetin varlığını sağlayan doğal kaynaklara kalıcı zarar vermeden, çevre açısından sürdürülebilir bir ekonominin nasıl kurulabileceğine yönelik araştırmalarına yer vermiş. Yazarlara göre, giderek belirginleşen çevre bozulması daha derin bir tehlikenin görünen uç kısmıdır. Çok büyük sosyal patlamalara yol açabilecek olan asıl tehlike ülke içi veya ülkeler arası gelir dağılımındaki büyüyen eşitsizlik ve adaletsizliktir, diyen yazarlar, dünyanın çevre sorunlarını çözmeye çalışırken dünyanın fakir insanların sorunlarına da el atmak gerektiğini vurguluyorlar.

38- Saf Kafkas Ana Arılar Arıcıların Hizmetinde

Yazarı: Zir. Yük. Müh. Ahmet İnci

Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2002

Türü: Teknik

Bu kitapta, saf Kafkas ana arı üretimi ve yetiştiriciliği, pratik bir yolla ele alınarak bu konu ile ilgilenenlere yararlı bilgiler vermektedir.

39- Dünyanın Durumu 2002

Yazarları: Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 2002

Türü: Bilimsel

“Dünyanın Durumu” serisini hazırlayan ekip, bu kitapta sürdürülebilir bir ekonomi kurmak için ihtiyaç duyulan teknik ve politik değişimleri ele alıyor. Yazarlar sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir bir dünyaya ulaşmanın zorluğunun işbirliği ile aşılabileceğini belirtiyor ve iklim değişikliğini gündemin ön sıralarına taşımak, toksik maddelerin yarattığı yükü hafifletmek gibi tavsiyelerde bulunuyorlar.

40- Toprağın Başı Dertte

Yazarı: A. Nihat Gökyiğit

1. Basım, İstanbul, 2002

Türü: Deneme

TEMA Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı tarafından yazılan bu kitap, toprağın sorunlarını, “toprağın kendi ağzından” aktarmaya çalışmaktadır.

41- Ağaçlar

Yazarı: Tuğrul Mataracı

2. Basım, İstanbul, 2002

Ormanı, doğayı koruyabilmek gelecek nesillere aktarabilmek için onun elemanlarının tanınması gerektiğinden hareket eden bu kitap genelde odunsu bitkiler olarak adlandırılan ağaç adlı bir canlıyla insan arasında uzun bir süreçte kurulan tanışma, dostluk, sevgi bağlarının oluşmasına katkıda bulunmayı hedefliyor. Kitapta Marmara Bölgesinin 180’e yakın ağaç ve çalıları tanıtılmaktadır.

42- Dünyanın Durumu 2003

Yazarları: Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 2003

Türü: Bilimsel

Kitapta her biri değişik konulara ayrılmış olmak üzere, ayrı yazarlar tarafından kaleme alınmış olan şu bölümler bulunuyor: Geleceğimizin Tarihi, Kuşların Yok oluşunu İzlemek, Nüfus, Kadın ve Bioçeşitlilik İlişkisi, Sıtmayla Savaş, Enerji için yeni bir gelecek yaratmak, Madenlere Bağımlı bir Yaşama Son, Bölünmüş Kentleri Birleştirmek, Dinleri Sürdürülebilir bir Dünya Arayışına Katmak.

43- Erozyonla Mücadele (Tema Eğitim Semineri Notları)

Düzenleme: Tema Vakfı Eğitim Bölümü

3. Basım 2003

Türü: Eğitim

TEMA Vakfı erozyonla maruz kalınan tehlike ve bu tehlikeye karşı mücadelede insanın doğaya bakışı, doğayla ilişkisi, kısaca yaşayış biçiminde olumlu değişiklikler yapmak için düzenlediği eğitimlerde verdiği bilgileri bu kitapta toplamış.

44- Eko Ekonomi

Yazarı: Lester R. Brown

1. Basım, İstanbul, 2003

Bu kitabın yazarı Brown, “Çevre mi ekonominin bir parçası, yoksa ekonomi mi çevrenin bir parçası?” sorusunu ele alıyor ve ekonominin çevrenin bir parçası olduğunu savunuyor. Bu bakış açısıyla yaklaşım gösteren yazar, yeni ekonomide; kömür madenlerinin yerini rüzgâr çiftlikleri, dâhili yanma motorlarının yerini hidrojene dayalı yakıt hücreleri almasını ve şehirlerin arabalar için değil, insanlar için tasarlanmasını tavsiye ediyor.

45- Dünyanın Durumu 2004

Yazarları: Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 2004

Worldwatch Enstitüsü'nün otuzuncu yılında yayımladığı bu özel kitap, tüketime yönelik seçimlerimizin dünyayı ve insanlığı nasıl etkilediğini inceliyor ve yeni gıda, su, enerji, politikaları ile daha az tüketici bir toplum oluşturmak için gerekli olan şartları ortaya koyuyor.

46- Dünyanın Durumu 2005

Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 2005

Bu kitapta, küresel güvenlik konusu ele alınıyor. Düşen su seviyeleri, AIDS'in yayılması, ulusötesi suçlar, çevre mültecileri, terörizm ve iklim değişimi gibi

birbirinden ayrı görülen olgular arasındaki gizli bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışılıyor.

47- Türkiye İçin Tarım

Yazarı: Zir. Y. Müh. Mahir Gürbüz

1. Basım 2005

Tarımda değişim-gelişim, son dönem tarım politikaları, seçilmiş önemli konularda değerlendirmeler, tarım için gelecek öngörüsü gibi konular, bu kitabın kapsamını oluşturuyor.

48- TEMA Vakfı Arıcılık Çalışmaları

Yazarı: Zir. Y. Müh. Ahmet İnci

1. Basım, İstanbul, 2005

Bu broşürde, bal arısının bitkisel üretimde ve kırsal kalkınmadaki önemi, Türkiye'nin arıcılık potansiyeli, arıcılıkta sorunlar ve çözüm önerileri, suni dölleme, ana arı üretimi gibi konular işlenmiştir. Ayrıca TEMA Vakfı'nın arıcılık temelli "Artvin-Borçka-Camili Doğal Varlıkları Koruma Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi" hakkında bilgiler de verilmiştir.

49- Doğa İle Barışık Bir Kalkınma Uğraşısı

Doç Dr. Bülent Gülçubuk

1. Basım, İstanbul, 2006

Bu kitap, 2001 yılında Bayburt'un 5 köyünde başlatılan "Erozyon Kontrolü, Doğal Kaynak Yönetimi ve Kırsal Kalkınma" adlı çalışmalarda elde edilen tecrübelerden yararlanılması için yayınlanmış olup; bu köylerdeki kalkınma hamlesi, erozyon kontrolü, doğal kaynak kullanımı, doğal varlıkların korunması, hayvancılık ve sosyokültürel alanlarda yaşanan değişimleri anlatmaktadır.

50- Dünyanın Durumu 2006

Yazarları: Worldwatch Enstitüsü Uzmanları

1. Basım, İstanbul, 2006

Çin ve Hindistan'ı özel konu olarak almış olan “Dünyanın Durumu 2006”, şirketlerin daha fazla sosyal sorumluluk sahibi olmalarını, nano-ölçekli teknolojilerin sosyoekonomik ve çevresel etkilerini; biyoyakıtlardaki gelişmenin tarım ve çevre üzerindeki etkilerini, dünya genelindeki cıva kaynaklarını, endüstriyel kullanımı ve sağlık açısından tehlikelerini, dünyanın her yerindeki kentlerde, köylerde ve tarım bölgelerinde uygulanan örneklerle, tatlı su ekosistemlerini koruma gerekliliğini açıklıyor.

51- Erozyon, Doğa ve Çevre

Düzenleme: Tema Vakfı Eğitim Bölümü

1. Basım, İstanbul, 2006

Konusunda uzman 8 yazarın yazdığı 17 farklı çevresel konudan oluşan bu kitap; toprak erozyonu, doğanın yapısı ve işlevi ile çevre sorunları konularına ilişkin bilgileri ülke düzeyinde yaygınlaştırmak amacıyla hazırlanmış.

52- Kuraklık ve Türkiye Tarımı

Düzenleme: Tema Vakfı

1. Basım, İstanbul, 2007

Bu kitap, yaşanmakta olan iklim değişiklikleri karşısında Türkiye tarımının en uygun bitkisel üretim deseni ve uygun yetiştirme tekniği gibi iki temel meselesini çözmeye çalışmaktadır.

53- Dünyanın Durumu 2007

Düzenleme: Tema Vakfı

1. Basım, İstanbul, 2007

Dünyanın Durumu 2007’de, çoğu insanın kentlerde yaşayacağı bir dünyaya geçişin tarihi süreci inceleniyor ve “Kent Çağı”na girerken dünyayı görme, anlatma biçimimizi ve eylemlerimizi değiştirmemiz gerektiği ifade ediliyor.

54- Dünyanın Durumu 2008

Düzenleme: Tema Vakfı

1. Basım, İstanbul, 2008

Dünyanın Durumu 2008, dünyanın her yerinde sürdürülebilir ekonomiler inşa edilirken, çok büyük, hatta devrim niteliğinde bir şeylerin doğum sancıları çekildiği belirtiliyor. Yenilenebilir enerji, temiz üretimde yenilikler, ortak kaynaklar, ticaret politikaları, sürdürülebilirliğe yönelik finans uygulamaları, yeni ekonomik mihenk taşları bu kitabın başlıca konularını oluşturuyor.

55- Plan B 3.0 (Uygarlığı Kurtarmak İçin Harekete Geçmek)

Yazarı: Lester R. Brown

1. Basım, İstanbul, 2008

Plan B 3.0’da 4 temel hedef ortaya konuyor: İklimi istikrara kavuşturmak, nüfusa istikrar kazandırmak, yoksulluğu ortadan kaldırmak, yerkürenin ekosistemlerini iyileştirmek. Bunları yapacak siyasi irade oluşturulabilmek ve uygarlığımızı kurtarmamızı sağlayacak alternatifler oluşturmak bu kitapta araştırma konusu ediliyor.

Ek A2. TEMA Vakfı'nın Çocuklara Yönelik Yayınları

Vakfın çocuklara yönelik yayınları; toprağı, bitkileri ve hayvanları sevdirci mahiyetteki genellikle resimli öykü tarzında kitaplardır. Bu kategoride yayınlanmış olan başlıca kitaplar şunlardır:

1- Cennet Ülke

Yazarı: M. Sevil İrengü

Resimleyen: Nazan Erkmen

1. Basım, İstanbul, 1997

Bu kitap doğanın ve bitki örtüsünün insanlar için önemini ve doğayı, bitki örtüsünü yok etmenin neden olduğu sonuçları çocuklara anlatıyor.

2- Meşe Ağacı İle Çobanın Hikâyesi

Yazarı: Mehmet Sadık Demirsoy

Resimleyen: M. Faruk Kutlu

1. Basım, İstanbul, 1998

Bu kitap; İnsanların ormanları yok etmesi sonucu yaşanan olayları meşe ağacının ve çobanın yaşadığı olaylarla çocuklara aktarıyor.

3- Küçük Taş Parçası

Yazarı: Nur İçözü

Resimleyen: Mehtap Uçar

1. Basım, İstanbul, 2000

Bu kitap, “toprağı sevmek için önce tanımak gerek” mantığıyla yazılmış ve çocuklara bu sevgiyi aşlamaya yöneliktir.

4- Dişlek İle Çıtır Hanım

Yazarı: Nur İçözü

Resimleyen: Mehtap Uçar

1. Basım, İstanbul, 1999

Bu kitap da toprağı tanımak, onu anlayıp sevmek için yazılan çocuk kitaplarından biri konumundadır.

5- Tatile Gidiyoruz

Yazarı: Nur İçözü

Resimleyen: Mehtap Uçar

1. Basım, İstanbul, 2000

Yine çocuklara toprağı sevdirmek maksadıyla yazılmış olan bu kitaptaki öyküde, iki kardeşin köyde geçirdiğı kısıcık yaz tatili süresinde toprağı nasıl tanıyıp, sevdikleri anlatılmış.

6- En Güzel Çiçek Yarışması

Yazarı: Nur İçözü

Resimleyen: Nazan Erkmen

1. Basım, İstanbul, 2002

Çocuklara çiçek sevgisi aşlamak maksadıyla yazılmış olan bu kitapta, çiçekler arasında düzenlenen bir güzellik yarışması öyküsü yer alıyor.

7- Tospik Kaplumbağa

Yazarı: Nur İçözü

Resimleyen: Nazan Erkmen

1. Basım, İstanbul, 2002

Bu hikâye kitabı, insanların doğayı tahrip etmeleri sonucunda doğal afetlerin oluşmasını anlatıyor.

8- Ormanda Gece

Yazarı: Nazire Kutsal.

Resimleyen: Figen Koyunoğlu

1. Basım, İstanbul, 2003

Ekosistem, doğal denge ve biyolojik çeşitliliğin önemini bilen bilinçli insanlar tarafından korunan bir ormanda yaşayan yaşlı baykuş ve diğer hayvanların geçirdikleri bir gecenin anlatıldığı hikâye kitabıdır.

9- Sonbaharda Geyikler

Yazarı: Nazire Kutsal

Resimleyen: Figen Koyunoğlu

1. Basım, İstanbul, 2003

Bu hikâye kitabında, bir grup geyiğin kışı geçirmek için başka bir ormana göç ederken başlarına gelen sel felaketi ve gittikleri ormanda yaşadıkları anlatılıyor.

10- Selin ve Sihirli Kelebek

Yazarı: Nazire Kutsal

Resimleyen: Figen Koyunoğlu

1. Basım, İstanbul, 2004

Kitapta, su tasarrufu, suların kirlenmesi ve suyun gereksiz kullanımı sonucu yaşananlar gibi konular Selin ve Sihirli Kelebek'in gece rüyada yaşadıkları olaylarla anlatılarak çocuklara suyun insan hayatındaki önemi öğretiliyor.

11- Sevimli Tombul Palamutlar

Yazarı: Nazire Kutsal

Resimleyen: Figen Koyunoğlu

1. Basım, İstanbul, 2004

Bu kitapta küçük sincap, annesi ve kirpinin ormanda yaşadığı bir olaylarla çocuklara; doğal dengenin korunmasının ve meşe ağacının önemi anlatılmaktadır.

12- Küçük Su Perisi

Yazarı: Gülten Eraslan

Resimleyen: Figen Koyunoğlu

1. Basım, İstanbul, 2004

Bu kitapta Küçük Su Perisi'nin yaşadığı olaylarla akarsuların ve denizlerin kirletilmesinin insan yaşamına ve doğaya olan etkileri anlatılmaktadır.

Ek A3. TEMA Vakfı'nın Çalıştay Belgeleri

1- Kuraklık Etkilerinin Azaltılmasında Kurağa Dayanıklı Bitki Çeşit Islahı ve Kurak Koşullarda Yetiştirme Tekniği.

Ankara, 2001

Bu çalıştayda, ekolojik imkânlardan en uygun biçimde yararlanmak ve toprağı koruyarak verimli kılmak amaçları bağlamında, “en uygun bitkisel üretim deseni ve uygun yetiştirme tekniği” gibi iki temel eksen kapsamında değerlendirme yapılmıştır.

2- Ceviz Çalıştayı

Yazarları: Dr. Veli Erdoğan, Orm.Y. Müh. Ramazan Topak, Dr. Yaşar Erbil, Prof. Dr. Yaşar Akça, Neonatolog Prof. Dr. Asiye Nuhoglu, Zir. Y. Müh. Lokman Avşar, Prof. Dr. Ramazan Kantay

İstanbul, 2004

Bu kitapta bilim adamı ve uzmanların, TEMA Vakfı'nca düzenlenen, ceviz konusu ile ilgili çalıştayda yaptıkları sunumlar bulunmaktadır.

3- Dünya Ticaret Örgütü Cenevre Tarım Çerçevesi Çalıştay Değerlendirmesi ve Sonuçları Hazırlayan: Zir. Y. Müh. Mahir GÜRBÜZ – TEMA Danışmanı

İstanbul, 2004

Dünya Ticaret Örgütü Cenevre (DTÖ) Tarım Çerçevesi konusu TEMA tarafından 13.09.2004 tarihinde gerçekleştirilen çalıştayın konusunu oluşturmuştur. Çalıştayda bilim insanları ve uzmanlar konuşmacı olmuş ve “DTÖ'nün ne olduğu, nasıl bir değişim süreci geçirdiği”, “DTÖ taahhütleri ve Cenevre Tarım Çerçevesinin üye ülkeler ve özellikle ülkemiz açısından ne anlama geldiği” ve “önümüzdeki dönemde, bu yeni koşullar karşısında ne yapılması gerektiği” sorularına cevaplar verilmeye çalışılmıştır.

4- Su alıştayı Raporu

Ankara, 2004

Suyun kıt olduğu, son dönemlerde kirlendiği ve paylaşımı ve yönetiminin nasıl olması gerektiği konusundaki bu çalıştaya ilgili devlet kuruluşları ve niversiteler büyük bir ilgi göstermişler ve katkıda bulunmuşlardır. Bu raporda alıştay katılımcılarının sunumları yer almaktadır.

Ek B: TEMA Vakfı'nın Ağaçlandırma çalışmalarına rnek Resimler

1nci Ordu Komutanlığı – TEMA Vakfı Ağaçlandırma Etkinlikleri

Konya, Meram, Kozağaç Korusu

Konya Ağaçlandırma etkinlikleri

TEMA Vakfı Hatıra Ormanları

Ek C: TEMA Vakfı'nın Kırsal Kalkınma Proje Çalışmalarına Örnek Resimler

Erozyon Önleme Amaçlı Kırsal Kalkınma Projesi

Edirne İli Kırsal Kalkınma Çerçeve Projesi

Adıyaman İli Gerger İlçesi Dirançayı Mikrohavza Islah Projesi

Sulama Suyu ve Bitkilendirme Pilot Projesi

ÖZGEÇMİŞ

Tolunay DAYI, 28 Temmuz 1981 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1992 yılında Bahçelievler'deki Kazım Karabekir İlköğretim Okulu'ndan, 1995 yılında Çapa Ortaokulu'ndan, 1998 yılında Ataköy Cumhuriyet Lisesi'nden, 2005 yılında Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi'nin Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Bu arada International Language Center isimli yabancı dil kursunda İngilizce eğitimi aldı. 2006–2007 ders yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Kamu Yönetimi Anabilim dalı kapsamında Siyaset ve Sosyal Bilimler bilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Bu öğrenimi halen devam etmektedir.